राजदेवी नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना (२०७८-२०८७)

Water, Sanitation and Hygiene Plan of Rajdevi Municipality (2021-2030)

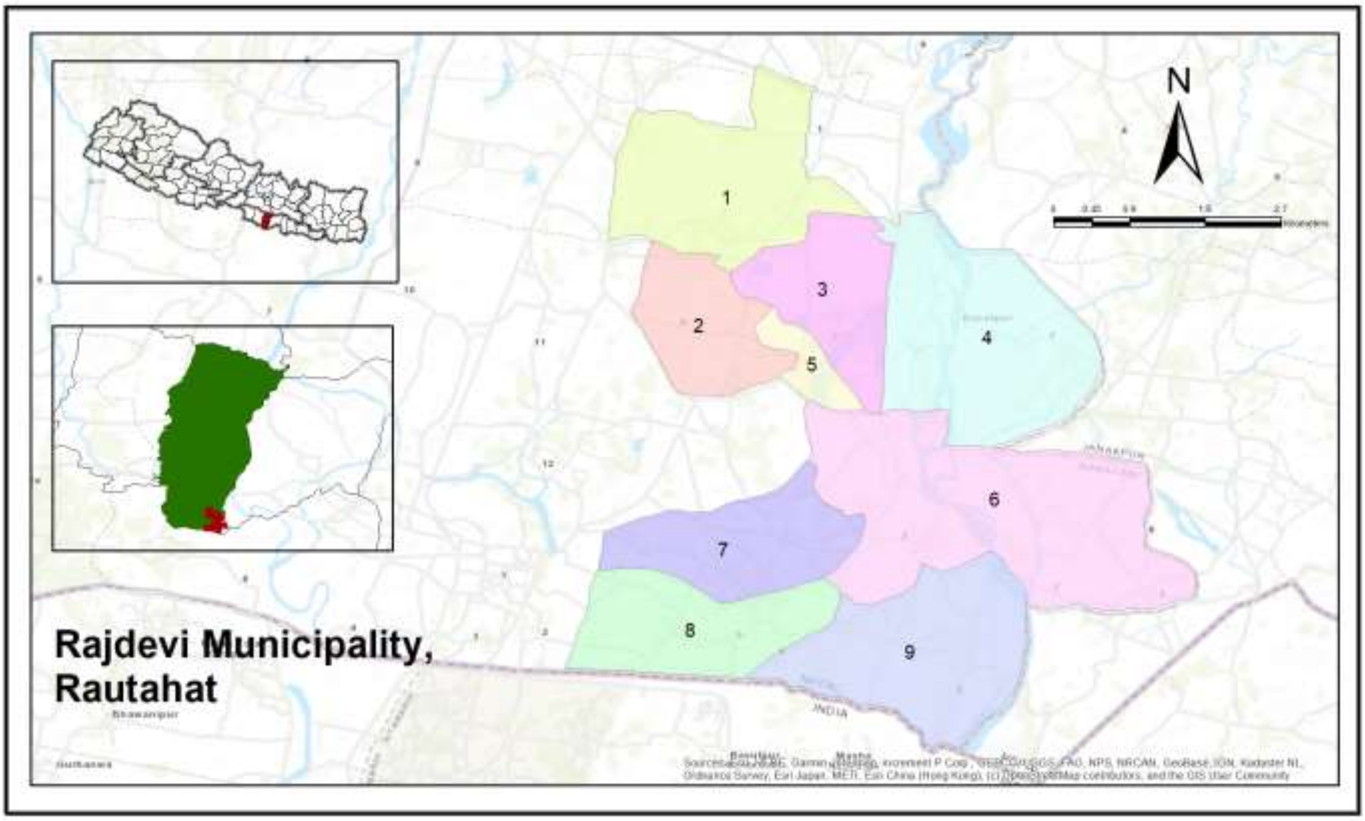

राजदेवी नगरपालिका

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, राजदेवी, रौतहट

मधेश प्रदेश, नेपाल २०७८

राजदेवी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,रौतहट

राजदेवी,रौतहट
मधेश प्रदेश, नेपाल

शुभ-कामना

खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जिवन संग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने क्षेत्र हो । पानी बिना कुनै पनि जीवको परिकल्पना पनि गर्न सकिदैन । त्यस्तै कमजोर खानेपानी तथा सरसफाइका कारण बिभिन्न किसिमका रोगहरु लाग्ने, जसका कारणले ठुलो धनराशी खर्चिनु पर्ने र समयमा उपचार हुन नसक्दा मृत्यु पनिहुन सक्ने हुन्छ । यसै तथ्यलाई आत्मसाथ गरेर नेपालले खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा उल्लेखनिय उपलब्धि हासिल गर्दै आइरहेको छ । नेपालमा संचालित सरसफाइ प्रवर्द्धनको सामाजिक अभियान मार्फत रौतहट जिल्लाले सरसफाइ क्षेत्रमा प्रगति हासिल गरी २०७५पौष१४गते जिल्ला लाई नै ६३औं खुला दिसामुक्त जिल्लाको रुपमा घोषणा गर्न सफल भएको थियो ।

खुलादिसामुक्त क्षेत्रको दिगोपना, सरसफाइ क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन, ठोस तथा तरल फोहरको व्यवस्थापन, जोखिमपुर्ण समयमा साबुनपानीले हातधुने आनीबानी, संस्थागत (विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था) खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको उचित व्यवस्थापन र सुरक्षित खानेपानीमा समुचित पहुँच आदि यस जिल्ला र नगरपालिकाका मुख्य चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

दिगो विकास लक्ष्यको मर्म अनुसार यस जिल्लाले र नगरपालिकाले सबै जनता लाई सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाइ मान्यायोचित पहुँच र उचित व्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्ने छ । यस प्रकारका राष्ट्रिय रअन्तराष्ट्रिय लक्ष्यतथा प्रतिवद्धताहरुलाई आत्मसाथ गर्दै राजदेवी नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको नीति, ऐन तथा नियमहरु बनाउने कार्यको थालनी गर्नुका साथै खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको विकासका लागि बजेट विनियोजन गर्दै आइरहेको र युनिसेफ नेपाल लगायत अन्य विकास साझेदार निकायहरुसंग सहकार्य गरी खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको विकासक लागि विभिन्न प्रकारका सचेतनामुलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आइरहेको छ । आगामी वर्षहरुमा पनि यसै क्रमलाई निरन्तरता दिई खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा यथेष्ट बजेट विनियोजन गरेर कार्यान्वयन प्रकृयामा प्रभावकारी तुल्याउने प्रतिवद्धता पनि व्यक्त गर्दछु ।

नगरपालिकाको सरसफाइ अभियानलाई निरन्तरता दिदै सरसफाइ र स्वच्छताको दिगोपनाकायम गर्न, नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ युक्त नगरपालिकाका रुपमा विकास गर्न खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजनानिर्माण तथायसको सफल कार्यान्वयन आजको आवश्यकता रहेको छ । राजदेवी नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त नगरपालिका बनाउने दीर्घकालीन सोचका साथ सन् २०३० सम्मको लागिनिर्माण भएको यस खासस्व योजनाको लक्ष्य समय सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण विकास प्रयासका रुपमा रहेकोले योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सम्बद्ध सबै पक्षबाट सहयोगको अपेक्षा गर्दछु,अन्तमा, रणनीतिक योजनानिर्माणमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण राष्ट्रिय तथाअन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु,युनिसेफ,छायाँ नेपालएवं यस नगरपालिका अर्न्तगतका सबै शाखाहरु प्रतिआभार व्यक्तगर्दै यो योजना कार्यान्वयन गर्नमा पनि निरन्तर सहयोग हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु धन्यवाद ।

....

(धिरेन्द्र कुमार सिंह)
नगर प्रमुख
राजदेवी नगरपालिका
नगर प्रमुख

राजदेवी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,रौतहट
मधेश प्रदेश, नेपाल

शुभ-कामना

सङ्घीय मामिला तथा समान्य प्रशासन मन्त्रालयको निर्देशन तथा खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय,खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभाग द्वारा खानेपानी तथा सरसफाइ योजना तर्जुमा का लागि संचालन मा ल्याइएको NWASH सफ्टवेयर बमोजिम यस नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको दश वर्षे योजना तर्जुमा गरेकोमा खुसी लागेको छ । नेपालले अन्तराष्ट्रिय समुदाय साम् गरेको प्रतिवद्धता एवं नेपालको संविधान २०७२ मा राखिएका प्रावधानहरुलाई समेत कार्यान्वयन गर्न र मानिसको ईज्जतएवं प्रतिष्ठासंग जोडिएको खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रलाई तत्काल योजनाका रुपमा कार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । हाल निर्माण भइ संचालनमा आएका खानेपानी योजनाहरु,सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा हाल सम्म नगरपालिका बाट गरिएका प्रयासहरुको निरन्तरताका लागि यो खासस्व योजनाको कार्यान्वयन अनिवार्य भएको छ ।

राजदेवी नगरपालिकामा खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा हुन सक्ने समस्याहरुको समाधानका लागि यस क्षेत्रको "खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजना,२०७८ निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ । योजनाले यस नगरपालिका स्तरमा भविष्यमा संचालन गर्ने सकिने सम्भावित क्रियाकलापहरुको पहिचान गर्नुका साथै ती क्रियाकलापहरु संचालन गर्न सकिने बस्ती, समुदाय र क्षेत्रहरुको समेत पहिचान गरी कुन क्षेत्रमाके कस्ता खालका त्रियाकलाप संचालन गर्न सकिन्छ सो उपायको खोजी र प्रयोग गर्ने योजना तथा कार्यक्रम समेत समेट्ने प्रयास गरिएको छ । प्रस्तुत योजना अनुसार यस क्षेत्रको खासस्व योजनाले समेटेका योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनको लागि विभिन्न कृयाकलापहरुमा सहयोग गर्न सबै सम्वन्धित सरोकारवाला सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरुसंग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

अन्तमा,राजदेवी नगरपालिकाको सरसफाइ अभियानलाई निरन्तरता दिदै सरसफाइ र स्वच्छताको दिगोपना कायम गर्न, नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ युक्त नगरपालिकाका रुपमाविकास गर्न खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना निर्माण तथा यसको सफल कार्यान्वयन आजको आवश्यकता रहेको छ । राजदेवी नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ युक्त नगरपालिका बनाउने दीर्घकालीन सोचका साथ सन् २०३० सम्मको लागि निर्माण भएको यस खासस्व योजनाको लक्ष्य समय सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण विकास प्रयासका रुपमा रहेकोले योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सम्बद्ध सबै पक्षबाट सहयोगको अपेक्षा गर्दछु,अन्तमा, खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरु,युनिसेफ,छायाँ नेपाल एवं यस नगरपालिका अर्न्तगतका सबै शाखाहरु प्रति आभार व्यक्त गर्दै यो योजना कार्यान्वयन गर्नमा पनि निरन्तर सहयोग हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।धन्यवाद ।

(अंशु सिंह)
नगर उप-प्रमुख
राजदेवी नगरपालिका,रौतहट
उप नगर प्रमुख

राजदेवी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
राजदेवी,रौतहट
मधेश प्रदेश, नेपाल

शुभ-कामना

सरसफाइ र स्वच्छता मानव स्वास्थ्यको अपरिहार्य विषय भएकोले यसको समुचित विकासका लागि सबै पक्षले ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । सरसफाइ क्षेत्रको विकासका लागि राष्ट्रिय सरसफाइ गुरुयोजना, २०६८ तर्जुमा भइ यसैको मर्म अनुसार जिल्ला तथा स्थानीय तहमा सरसफाइ प्रवर्द्धनका अभियानहरु संचालन भइ सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्थामा उल्लेखनीय सुधार आई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भएकाछन् ।

साबिकका १०० वटा गाविस तथा नगरपालिका र जिल्ला स्थित सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरुको सक्रियतामा २०७६ भाद्र २९ गते पर्सा जिल्लालाई ७१ औं खुला दिसामुक्तजिल्लाको रुपमा घोषणा गर्न समेत यो नगरपालिकाको पनि महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ । सरसफाइको वर्तमान स्थितिको दिगो व्यवस्थापन गरी आगामी दश वर्ष भित्र नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त नगरपालिकाका रुपमा घोषणा गर्न विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था र देखिएका समस्याहरुको विश्लेषण गरी राजदेवी नगरपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको नेतृत्व र सबै सरोकारवाला निकायहरु विशेष गरेर छायाँ नेपाल/युनिसेफको सहयोगमा निर्माण गरीएको यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना समय सापेक्ष र अत्यन्तै सान्दर्भिक रहेको छ ।

तसर्थ यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सफल कार्यान्वयन तथा दीर्घकालीन लक्ष्य र उद्धेश्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्नका लागि आफ्नो तर्फबाट गनुपर्ने सहयोगको प्रतिबद्धता गर्दै सफल कार्यान्वयनको लागि हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु । धन्यवाद ।

....
(सुबोध साह)
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
राजदेवी नगरपालिका
नि.प्र.प्र.अधिकृत

शुभकामना

सुरक्षित खानेपानी तथा सुधारिएको सरसफाइ सुविधाबिना स्वस्थ, खुसी र प्रतिष्ठित जीवन संभव छैन भन्ने यथार्थलाई मनन् गर्दै सबै स्थानीय तहमा सबै क्षेत्रको सहकार्य र व्यापक जनसहभागिताबाट राष्ट्रिय सरसफाइ गुरुयोजना २०६८ को अत्यन्तै प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी रौतहटले वि.स. २०७५ पौष १४ गते देशको ६३ औं खुला दिसामुक्त जिल्लाको रूपमा घोषणा गर्न सफल भएको थियो । रौतहट जिल्ला खुला दिसामुक्त क्षेत्रका रूपमा विकास हुन ठूलो उपलब्धी हो र पनि यसको दिगोपना, ठोस तथा तरल फोहर र दिसाजन्य लेदोको व्यवस्थापन, जोखिमपुर्ण समयमा साबुन पानीले हातधुने लगायत समग्र खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी प्रभावकारी आनीबानीको विकास, प्रवर्द्धन र प्रयोग, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको सुनिश्चितता र निरन्तर प्रयोग, सबै नागरिकहरुलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा सुनिश्चित गरी पालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त बनाउनु यस पालिकाको मुख्य लक्ष्य हो ।

माथि उल्लेखित समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गर्न यस राजदेवी नगरपालिकाले सङ्घीय खानेपानी मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभाग, युनिसेफ नेपाल र छायाँ नेपालको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा मोबाईल एप्स प्रविधिबाट खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको विस्तृत सर्वेक्षण, विश्लेषण र विभिन्न तह तथा निकायहरुसँगको सहभागितात्मक छलफल मार्फत **सफा, स्वच्छ, र सुरक्षित खानेपानीयुक्त नगरपालिका बनाउँदै पूर्ण सरसफाइमा पुग्न** राजदेवी नगरपालिकाले **दस वर्षीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना** २०७८ तर्जुमा गरेकोमा हार्दिक बधाई दिन चाहान्छु ।

भनिन्छ, एक राम्रो योजना निर्माण हुनु भनेको समग्र कामको आधा उपलब्धी हो । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनले महिला, बालबालिका तथा समग्र नागरिकको जीवनमा ठूलो परिवर्तन ल्याउन सहयोग पुग्नेछ । त्यसैले यो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (Water, Sanitation and Hygiene (WASH) Plan) को समयमा नै प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी नेपालको संविधानमा व्यवस्था गरिएको "सबै नागरिकको लागि सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ सुविधामा पहुँच पुग्ने" सम्बन्धी अधिकार सुनिश्चित गर्न सहयोग पुग्नेछ । साथै यस **दस वर्षीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना** २०७८ को कार्यान्वयनले राजदेवी नगरपालिकाको र दिगो विकास लक्ष्य हाँसिल गर्न सहयोग पुग्ने कुराको पूर्ण विश्वास लिँदै सफलताको शुभ कामना व्यक्त गर्दछौ ।

धन्यवाद ।

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND ★ NEPAL ★

अनिता दाहाल
प्रमुख
युनिसेफ फिल्ड कार्यालय, जनकपुर
मधेस प्रदेश

United Nations Children's Fund
UN House
P.O. Box 1187
Kathmandu, Nepal

Telephone: 977-1-5523200
Fax: 977-1-5527280 / 5535395
Email: kathmandu@unicef.org
www.unicef.org/nepal

CHAY-YA NEPAL
"Association for poverty alleviation,
promoting social and environmental development"

chay ya

Registration No.: 135544/71/072
PAN No.: 603496178
SWC No.: 44108

धन्यवाद मन्तब्य

नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गत स्थानीय तहलाई २२ वटा एकल अधिकार र १५ (पन्ध्र) वटा साझा अधिकारहरूको व्यवस्था गर्नुका साथै खर्चको जिम्मेवारी र राजस्वका स्रोतहरू समेत प्रदान गरेको छ। यसैको आधारमा यी तहहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरू तयार गरी कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी समेत बहन गरिरहेका छन् । सोही अनुरुप **राजदेवी नगरपालिका**ले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको वर्तमान स्थितिको दिगो व्यवस्थापन गरी आगामी दश वर्षभित्र नगरपालिकालाई पूर्ण सर्सफाइयुक्त नगरपालिकाका रुपमा घोषणा गर्न विद्यमान खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था र देखिएका समस्याहरुको बिश्लेषण गरी नगरपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको नेतृत्व र सबै सरोकावाला निकायहरु विशेष गरेर युनिसेफ/छा-यां नेपालको सहयोगमा निर्माण गरीएको यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना समय सापेक्ष र अत्यन्तै सान्दर्भिक रहेको छ ।

खासस्व योजनाबाट समुदाय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको बर्तमान अवस्था, योजना तर्जुमाको सिलसिलामा अपनाईएका प्रकृयाहरू, योजनाका सीमाहरु, लक्ष्य, उद्धेश्य, रणनीति र कार्यनीति एवं दश वर्षका लागि सम्पादन गर्नुपर्ने क्रियाकलापका साथै अनुमानित बजेट बारेमा स्पष्ट देख्न सकिन्छ । नगरपालिका एउटा सरकारको रुपमा स्थापित भईसकेको बर्तमान अवस्थामा राजदेवी नगरपालिकाको आफ्नो वर्तमान अवस्था र रणनीतिक बाटो तय गरिएको यस दस्तावेजले जन निर्वाचित प्रतिनिधिहरू, कार्यरत कर्मचारीहरु, विकास साझेदार र सरोकारवालाहरुलाई मार्गदर्शन गरी उचित तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट निर्धारित लक्ष्यमा पुग्न सहयोग पुऱ्याउने विश्वासस्व लिईएको छ ।

यो समग्र योजना निर्माणको कार्यमा अगुवाई सहितको कृयाशिल संलग्नता देखाउनु भएका यस नगरपालिकाका प्रमुख श्री धिरेन्द्र कुमार सिंह, उपप्रमुख अंशु सिंह, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सुबोध साह लगायत सम्पूर्ण वडा अध्यक्षज्यूहरू, नगर कार्यपालिकाका सदस्यज्यूहरू, शाखा प्रमुखहरू तथा अन्य कर्मचारीहरू, जस्ले हाम्रो सहजिकरणलाई सहजतापूर्वक स्विकार गरी आवश्यक सहयोग समेत पुऱ्याउनु भएकोमा साझेदार संस्थाका तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छुं ।

अन्त्यमा, यस नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयारीका लागि प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउन छायाँ नेपाल, काठमाण्डौलाई अवसर दिनु हुने युनिसेफ नेपाल, फिल्ड कार्यालय जनकपुरका खासस्व अधिकृत श्री बोध नारायण श्रेष्ठ, अन्नपूर्ण मिश्र र सुनिता सुल्पे, जिल्लास्थित स्थानीय गैर सरकारी संस्था लगायत अन्य सबै सरोकारवालालाई साझेदार संस्थाका तर्फबाट हार्दिक धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

यस कार्यलाई शुरुवात देखि नै आवश्यक मार्गदर्शन र सुझाव प्रदान गर्नुहुने युनिसेफ केन्द्रिय कार्यालय काठमाडौका खासस्व विशेषज्ञ श्री दण्डीराम विश्वकर्मा, खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल निकास विभागका परामर्शदाता श्री बलराम मायालु र आवश्यक प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनु हुने डा रजित ओजा, प्रसन्ना ताल्चभण्डारी, अदिति न्यौपानेलाई साझेदार संस्थाका तर्फबाट विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस कार्यलाई सम्पन्न गर्न निकै मेहनत गर्नुहुने साझेदार संस्थाका बोर्ड सदस्य एवं योजना तथा शासन बिज्ञ श्री कृष्ण बहादुर शाही, साझेदार संस्थाका श्री होमनाथ आचार्य, राम महर्जन, निशान्त गौतम, निश्मा कार्की लगायतको योगदानको कदर गर्दै खासस्व योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद,

....

कमल थापा
कार्यकारी निर्देशक
छा-यां नेपाल, काठमाडौं

विषयसूची

अध्याय १
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ औचित्य १
१.३ उद्देश्य २
१.४ समयावधि २
१.५ सीमितता / अध्ययनका सिमा ३
१.६ तयारी विधि र प्रक्रिया ३
१.६.१ खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार र आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन ३
१.६.२ नगरपालिकास्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी तथा सहमति निर्माण ३
१.६.३ गणकहरुको छनोट एवं अभिमुखीकरण ३
१.६.४ तथ्याङ्क संकलन तथा लेखाजोखा ३
१.६.५ तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा मस्यौदा योजना तयारी ४
१.६.६ खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना प्रमाणीकरण गोष्ठी ४
१.६.७ खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयारी तथा सार्वजनिकिकरण ४
अध्याय २ .... ५
नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण ५
२.१ भौगोलिक अवस्थिति र बनोट ५
२.२ पहुंच ५
२.३ भूउपयोग तथा वातावरण ६
२.४ जनसांख्यिक विवरण ६
२.४.१ घरधुरी र जनसंख्या विवरण : ६
२.४.२ जातजाति र जनसंख्या विवरण : ७
२.४.३ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण ८
२.५ आर्थिक गतिविधि र पेशा ८
२.६ जनसंख्याको गतिशिलता र बसाई सराईको स्थिति ९
२.७ भौतिक पूर्वाधार ९
२.८ नगरपालिकामा उपलब्ध अन्य कार्ययोजनाहरु र खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सम्बन्ध ९
२.९ खासस्व क्षेत्रमा कार्यरत विकासका साझेदारहरु ९
अध्याय ३ .... ७
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था ११
३.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रणाली ११
३.२ घरायसी तहमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्र र सेवाको स्तर ११
३.२.१ पाईप खानेपानी प्रणाली १२
३.२.२ ट्यूववेल १२
३.२.४ मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन १४
३.२.५ ठोस फोहोरको व्यवस्थापन १४
३.२.६ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था १४
३.३ संस्थागतरुपमा सेवाले समेटेको क्षेत्र र सेवाको स्तर १८

३.३.१.संस्थाहरुमा सेवाको स्तरको सारांश........ २०
३.३.२ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता........ २०
३.३.४ महिनावारी स्वच्छता २४
३.३.५ विद्यालयमा समुहगत हातधुने व्यवस्था २४
३.३.६ वातावरणीय सरसफाइ........ २५
३.३.९ स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाको खानेपानीको अवस्था........ २७
३.३.१० स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाको शौचालय र यसको सरसफाइको अवस्था २९
३.३.११ स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन ३१
३.३.१२ स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन........ ३३
३.३.१३ सूचक बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाको खासस्व, ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र वातावरणीय सफाइको अवस्था........ ३४
३.३.१४ सार्वजनिक शौचालयहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता ३५
३.४ खानेपानी तथा सरसफाइको प्रणाली प्रविधि ३६
३.४.१ खानेपानी प्रणाली प्रविधि ३६
३.४.२ सरसफाइ प्रणाली प्रविधि........ ३६
३.४.३ दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको विकल्प........ ३७
३.५ सुचारुपन तथा दिगोपना ३८
३.५.१ खानेपानी आयोजनाको मर्मत अवस्था ३८
३.५.२ सरसफाइ सेवाको मर्मत अवस्था ३८
३.५.३ धाराको अवस्था ३९
३.५.४ सुचारूपना र दिगोपना लेखाजोखा ४०
३.६ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन सबलता........ ४१
३.७ सम्पत्तिको स्खासस्वमत्व........ ४१
३.८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी (WASH Financing) ४१
३.९ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रका चुनौती र अन्तर (WASH sector challenges and gap)..... ४३
३.९.१ खानेपानी........ ४३
३.९.२ सरसफाइ ४३
३.९.३ संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता........ ४३
३.१० हाल रहेका खासस्व सुविधाहरूको सूची........ ४३
अध्याय ४ .... ४४
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सोच, लक्ष्य, उद्धेश्य, योजना तथा रणनीति........ ४४
४.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सोच, परिलक्ष्य........ ४४
४.२ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको लक्ष्य ४४
४.३ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको उद्धेश्य ४४
४.४ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको रणनीतिहरु........ ४५
४.५ राष्ट्रिय लक्ष्य, अवधि र रणनीति (क्षेत्रगत सुधार योजना) सँगको मिलान र तालमेल ४७
अध्याय ५........ ५०
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना, प्रक्षेपण र लागत........ ५०
५.१ योजना तर्जुमा........ ५०
५.१.१ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण........ ५०
५.१.२ क्रियाकलापहरुको वितरण........ ५१
५.१.३ उपलब्ध श्रोतहरुको लेखाजोखा........ ५१
५.१.४ ग्यापको पुर्ती ५१
५.२ प्रक्षेपण सारांश (कभरेज)........ ५२

५.३ लागत..५६
५.३.१ विधि..५६
५.३.२ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको लागतको सारांश....................................५७
५.३.३ लगानी र अन्तर (ग्याप) ६२
५.३.४ ब्रिजिङको सारांश..६६
५.३.५ सम्पत्तिको मूल्य ६९
अध्याय ६..७१
खासस्व योजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमन ७१
६.१ खासस्व योजनाको कार्यान्वयन ७१
६.१.१ योजना कार्यान्वयन अवधारणा ७१
६.१.२ योजना परिमार्जन..७१
६.२ अनुगमन योजना ७१
६.२.१ अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति..७१
६.२.२ सूचक ७१
६.२.३ अनुगमनको तह ७१
६.२.४ अनुगमन विधि..७२
६.३ निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा..७२
६.३.१ सिकाईहरू..७२
६.४ नगरपालिकाको खासस्व संरचना ७२
६.५ नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) कोष....................................७२
६.६ संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास आवश्यकता..७२
६.६.१ संस्थागत संरचना..७२
६.६.२ संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि..७३
अध्याय ७..७४
संस्थागत संरचना, सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी..७४
७.१ सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी ७४

तालिका सूची

तालिका १ नगरपालिकाको गठन ५
तालिका २ प्राकृतिक सम्पदा ६
तालिका ३ वडागत घरपरिवार तथा जनसंख्या विवरण........ ७
तालिका ४ जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण ७
तालिका ५ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण........ ८
तालिका ६ मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण ८
तालिका ७ व्यक्तिगत घटना विवरण........ ९
तालिका ८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा कार्यरत सघसंस्थाहरु........ १०
तालिका ९ खासस्व प्रणालीको विवरण ११
तालिका १0 घरायसी तहमा खासस्वको कभरेज र सेवा स्तरको विवरण १३
तालिका ११ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको विवरण........ १४
तालिका १२ वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था १५
तालिका १३ वडागत रुपमा शौचालयको अवस्था १५
तालिका १४ वडागत रुपमा शौचालयको बनोटको अवस्था १६
तालिका १५ वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थानको अवस्था........ १६
तालिका १६ वडागत रुपमा हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था........ १७
तालिका १७ वडागत रुपमा शौचालयको सरसफाइको अवस्था १७
तालिका १८ वडागत रुपमा खासस्वको अवस्था २०
तालिका १९ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी........ २१
तालिका २0 विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती) को विवरण २१
तालिका २१ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको अवस्था २२
तालिका २२ विद्यालयको खानेपानी अवस्थाको विवरण........ २२
तालिका २३ विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था........ २२
तालिका २४ विद्यालयमा शौचालय सेवाको स्तरको अवस्था २३
तालिका २५ विद्यालयहरुमा शौचालयको अवस्था २३
तालिका २६ महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी अवस्थाको विवरण २४
तालिका २७ विद्यालयमा समुहगत हातधुने अवस्था सम्बन्धी विवरण........ २५
तालिका २८ वातावरणीय सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था २५
तालिका २९ व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था सम्बन्धी विवरण २६
तालिका ३0 स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सेवा स्तर सम्बन्धी विवरण २७
तालिका ३१ स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण........ २८
तालिका ३२ शौचालय र यसको सरसफाइको विवरण........ २९
तालिका ३३ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण........ ३१
तालिका ३४ स्वास्थ्य संस्थाको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण ३४
तालिका ३५ सार्वजनिक शौचालयको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण........ ३५
तालिका ३६ नगरपालिकामा खानेपानीको आपुर्ती प्रणालीको अवस्था ३६
तालिका ३७ घरायसी रुपमा शौचालयको अवस्था सम्बन्धी विवरण ३७
तालिका ३८ घरायसी रुपमा शौचालयको विवरण........ ३७
तालिका ३९ खानेपानी सुचारुपनाको अवस्था सम्बन्धी विवरण ३८
तालिका ४0 सरसफाइ अवस्था सम्बन्धी विवरण ३९

तालिका ४१ धाराको अवस्था सम्बन्धी विवरण ३९
तालिका ४२ खानेपानी सुचारुपना र दिगोपनाको स्कोर सम्बन्धी विवरण ४०
तालिका ४३ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन अवस्था सम्बन्धी विवरण..................................४१
तालिका ४४ सम्पत्तिको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण...४२
तालिका ४५ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी सम्बन्धी विवरण ४२
तालिका ४६ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण सम्बन्धी विवरण ५०
तालिका ४७ क्रियाकलापको वितरण सम्बन्धी विवरण ५१
तालिका ४८ कभरेजको सारांश सम्बन्धी विवरण ५३
तालिका ४९ खासस्व योजनाको लागत सारांश सम्बन्धी विवरण ५९
तालिका ५0 खासस्व योजनामा लगानीमा अन्तर सम्बन्धी विवरण...६४
तालिका ५१ कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत सम्बन्धी विवरण ६५
तालिका ५२ उच्च ग्याप रहेका लगानीका क्षेत्रहरु सम्बन्धी विवरण...६६
तालिका ५३ ग्याप पुर्तिको सारांश सम्बन्धी निर्धारण सम्बन्धी विवरण ६७
तालिका ५४ ग्याप पूर्ति (Bridging) को सारांश - लागत कम्पोनेन्ट स्तरमा ६८
तालिका ५५ सम्पत्तिको मूल्य ७०

अध्याय १
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता विषय क्षेत्र मानव जीवनको अभिन्न अंगका रुपमा रहेको छ जसले मानव स्वास्थ्य, शिक्षा, जिविकोपार्जन, प्रतिष्ठा, विकास निर्माण, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । खानेपानी तथा सरसफाइलाई नागरिकको मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गर्ने विश्वका सिमित देशहरू मध्ये नेपाल पनि एक हो । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को मौलिक हक र कर्तव्यको धारा ३५ को उपधारा ४ मा प्रत्येक नागरिकलाई खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । संविधानमा परिकल्पना गरिए अनुसारको खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सबै नागरिकको पहुँचसम्म पुऱ्याउनका लागि स्थानीय सरकारको संरचनागत सुदृढिकरण तथा क्षमता अभिबृद्धि गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ ।

नेपालले क्षेत्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चहरूमा व्यक्त गरेको प्रतिबद्धता र हस्ताक्षरकर्ताको रूपमा खानेपानी र सरसफाइको लक्ष्य प्राप्ति र दिगो व्यवस्थापनका लागि अहिलेसम्म गरेका प्रयत्नहरूमा अझै तीब्रता दिनुपर्ने देखिन्छ । संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा प्रतिपादित दिगो विकास लक्ष्य नं ६ अन्तर्गतको ६.१ र ६.२ मा सन् २०३० सम्ममा विश्वका सम्पूर्ण जनसंख्यालाई सुरक्षित र दिगो खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने उल्लेख गरिएको छ । नेपाल सरकारले संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा प्रतिपादित दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि प्रतिवद्धता जनाई सकेको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारहरूले दिगो र व्यवस्थित खानेपानी तथा सरसफाइको सुनिश्चितताका लागि योजनाबद्ध तवरले अगाडि बढ्नु अपरिहार्य देखिन्छ ।

सबै नागरिकलाई जुनसुकै समयमा सुरक्षित, पर्याप्त, सुलभ, स्वीकार्य र खर्च बहन सामर्थ्ययोग्य खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा प्रदान गरी जीवनस्तरमा सुधार गर्नु नेपाल सरकारको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ । सो लक्ष्य प्राप्तिका लागि नेपाल सरकारको खानेपानी मन्त्रालय अन्तरर्गत खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागले नेपाल खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना (Sector Development Plan) २०७४-२०८७ तयार गरेर योजनाबद्ध रुपले खानेपानी र सरसफाइको पहुँच सम्पूर्ण नेपाली नागरिकसम्म पुऱ्याउने रणनीतिहरू तय गरेको छ । त्यस्तै पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन २०७३ अनुसार पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलाप सफा र स्वच्छ क्षेत्र र पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ । उक्त अवस्था हासिल गर्न तोकिएका ७ वटा मुख्य सूचक तथा ति अन्तर्गतका उपसूचकहरुको अवस्था हासिल भएको हुनुपर्दछ । जसको पहिलो खुड्किलाको रुपमा खासस्व योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन रहेको छ जुन अति महत्वपूर्ण र अन्य सूचकहरू हासिल गर्न सकारात्मक प्रभाव पार्दछ ।

नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालय/खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको प्रगति प्रतिवेदनमा आधारभूत स्तरको खानेपानीको पहुँच ८९ प्रतिशत र आधारभूत स्तरको सरसफाइको पहुँच १०० प्रतिशत घरधुरीमा पुगेको छ भनिएको छ । यसै गरी ७७ वटै जिल्ला खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भई सकेका छन् र २०७६ साल आश्विन १३ गतेका दिन देशलाई नै खुला दिसामुक्त देश घोषणा गरिएको छ । यसरी अबको अभियान सुरक्षित खानेपानी सेवा सहितको पूर्ण सरसफाइको हुनेछ, सो अभियानलाई सार्थक बनाउन सरकारी, नीजि तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट हुने काममा थप प्रभावकारीता ल्याउन प्रत्येक स्थानीय तहमा सहभागितात्मक प्रकृया अपनाई एकीकृत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको तर्जुमा हुन आवश्यक देखिन्छ ।

यसरी योजनाबद्ध रुपमा सम्पूर्ण नागरिकहरुमा सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका कृयाकलापहरु संचालनका लागि वर्तमान खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था, सम्भावित श्रोतहरू, सार्वजनिक तथा संस्थागत खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था, समुदायको स्वच्छता आनिबानि सम्वन्धमा सर्वेक्षण, अध्ययन, छलफल गरी उपलब्ध तथ्यहरू र सूचनाहरूका आधारमा खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको क्षेत्रगत विकास योजना २०७४-२०८७ सँग तादात्म्यता मिलाएर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका कार्यक्रमहरुको प्राथमिकीकरण र बजेट समेत आंकलन गरी राजदेवी नगरपालिकाको १० (दश) वर्षे खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना तयार गरिएको छ ।

१.२ औचित्य

राजदेवी नगरपालिका स्थानीय तह पुनर्संरचनाका क्रममा नेपाल सरकारको मिति २०७२ साल पौष २१ गतेको निर्णय अनुसार साविकका ८ वटा गा.वि.स.हरु झुन्खुनवा, हजमनिया, बसतपुर, राजदेवी, मदवलावा, दक्षिमीपुर बेल्बिछवा र बह्मपुर गा.वि.स.का वडाहरु मिलाएर राजदेवी नगरपालिका घोषणा भएको हो । नगरपालिका घोषणा भए पश्चात समायोजन भएको स्थानहरूको खानेपानी र सरसफाइको अवस्था तथा वस्तुस्थिति समावेश भएको कुनै आधिकारिक दस्तावेज नभएको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाको क्षमता, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको वास्तविक अवस्था र भावी

योजनाहरू तय गर्नका लागि यो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको आवश्यकता महसुस गरिएको हो । खानेपानी तथा सरसफाइ नागरिकहरुको मौलिक हकको रुपमा संविधानमा व्यवस्था गरे अनुसार नै नगरपालिका क्षेत्रका नागरिकलाई सर्वसुलभ, सुरक्षित र दिगो खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्नु नगरपालिकाको कर्तव्य तथा जिम्मेवारीभित्र पर्दछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ मा गाउँ/नगरपालिकाको काम कर्तव्य र अधिकार शिर्षकमा उल्लेख गरिए वमोजिम दफा ११ को उपदफा "ध" मा स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी प्रावधान रहेकाले पनि सो जिम्मेवारीलाई योजनावद्ध रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) क्षेत्रको विकास गर्न अत्यावश्यक रहेको छ ।

१.३ उद्देश्य

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (खासस्व) को क्षेत्रमा राजदेवी नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण मौजुदा सुविधा र संरचनाहरूको यथास्थिति र अवस्था NWASH व्यवस्थापन सुचना प्रणाली (Management Information System-MIS) को प्रयोगद्वारा संकलन तथा अभिलेखिकरण गरी आगामी सन् २०३० सम्ममा सवै घरधुरीमा सुरक्षित खासस्व सेवाको सुनिश्चितताका लागि मार्गदर्शन प्रदान गर्नु नै यस खासस्व योजनाको प्रमुख उद्देश्य हो ।

खासस्व योजनाको अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजनाले परिकल्पना गरेको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको स्तरमा पुग्नका लागि नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्नु पर्ने खासस्व सेवाहरूको प्रस्ताव, प्राथमिकिकरण, आवश्यक अनुमानित बजेट र उपलब्ध श्रोत साधनहरूको लेखाजोखा सहितको रणनीति र कार्ययोजना बनाउन सहयोग गर्नु ।
- राजदेवी नगरपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ समस्याको पहिचान गरी नगरपालिकाका सम्पुर्ण घरपरिवारलाई सर्बसुलभ र गुणस्तरयुक्त खानेपानी उपलब्ध गराउन र पुर्ण सरसफाइ उन्मुख नगरपालिका घोषणाका लागि स्थानीय श्रोत र साधनका अतिरिक्त प्रदेश तथा सङ्घीय सरकार र दातृ निकायहरुबाट सहयोग जुटाएर नेपाल सरकार खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको लक्ष्य तथा दिगो विकासका लक्ष्य वमोजिमको उपलब्धि हासिल गर्न योजनाबद्ध तरिकाले कार्य गर्न सहयोग गर्नु ।

अन्य उद्धेश्यहरु

- यस खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाले वि.स. २०८८ को अन्त्यसम्ममा नगरपालिकाभित्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका सवालहरूको विश्लेषण गर्दै खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रको सेवाको गुणस्तर सम्बन्धमा नागरिकहरूले राखेका अपेक्षा सहितलाइ सम्बोधन गर्दै सेवा प्रावधानको समग्र व्यवस्थापनमा कसरी सुधार गर्न चाहेका छन् भन्ने कुराको व्यापक र सुसँगत दृष्टिकोण प्रदान गर्ने ।

- **सहयोगको लागि पैरवी:** यस योजनाले राष्ट्रिय तथा बाह्य सहयोगको आवश्यकताको बारेमा पैरवी र सचेतना बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ र जब परियोजना प्रस्तावहरुको विकास हुन्छ तव कोष अभिबृद्धिका अवसरको लागि औचित्य पुष्टि गर्ने ।

- **क्षेत्र व्यवस्थापन:** यस योजनाले सुधारिएको क्षेत्र व्यवस्थापन, अनुगमनको आधारका साथै उद्धेश्य तथा सूचकहरु निर्माण गर्ने आधार तयार गर्ने ।

- **क्षेत्रगत समन्वय तथा सहकार्य:** यस खासस्व योजनाको तर्जुमा विभिन्न सरोकारवालाहरु तथा नगरपालिकाका विभिन्न विषयगत मुख्य योजना समूहले गरेका हुन् । त्यसकारण यसले कुशल र प्रभावकारी क्षेत्र समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ पार्न र सहजीकरण गर्न मुख्य क्षेत्रहरूको राम्रो सिंहावलोकन प्रदान गर्दछ । खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवामा पहुँच वृद्धि गर्न यसले नगरपालिकामा मुख्य सरोकारवालाहरु (गै.स.स, निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्थाहरु) पहिचानमा सहयोग गर्ने ।

१.४ समयावधि

राजदेवी नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना नगरकार्यपालिकाले अनुमोदन गरेको स्विकृत गरेको मितिदेखि लागू हुनेछ । यसलाइ नगर सभाबाट स्विकृत गरिनेछ । यस खासस्व योजनाको समयावधि नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा तयार पारिएको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना (SDP) २०७४-२०८७ सँग सामन्जस्यता हुने गरी १० वर्ष (सन् २०३० अर्थात् वि.सं २०८७) सम्मको हुनेछ । यसले विशेष गरेर नेपालको संविधानमा स्थापित मौलिक हक तथा नगरपालिका बासीहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतामा पहुँच अभिबृद्धि सर्वसुलभ बनाउनको लागि योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

१.५ सीमितता / अध्ययनका सिमा

यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार पार्ने क्रममा खानेपानी योजनाको विवरण बाहेकका नगरपालिका स्तरीय अन्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सूचनाहरू नगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, कार्यरत कर्मचारीहरू, विद्यालय शिक्षक तथा स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीका अलावा महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरूसँग छलफल गरी संकलन गरिएको हो । घरपरिवार तहको सरसफाइ र स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको सूचनाहरू संकलन गर्न सम्पूर्ण घरपरिवारमा नै गई सूचनाहरू संकलन गर्न नसकिएकोले १० प्रतिशतको अन्तरालमा नमुना संकलन (Random Sampling Method) विधिबाट सूचनाहरू संकलन तथा प्राप्त तथ्यहरूलाई सामान्यिकरण गरिएको छ ।

तथ्याङ्कहरू संकलनका लागि स्थानीय प्राविधिक तथ्याङ्क संकलकहरु उपलब्ध नभएकोले कतिपय प्राविधिक सूचनाहरू समेत प्राविधिक विषय अध्ययन नगरेका तर तालिम प्राप्त तथ्याङ्क संकलकहरूको माध्यमबाट संकलन गरिएको थियो । नगरपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाइका भरपर्दो सूचना प्रणालीको स्थापना भईनसकेकोले नगरपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी पर्याप्त जानकारीहरू उपलब्ध हुन नसक्दा खासस्व योजना तर्जुमाका क्रममा मौजुदा तथ्यांकहरूको विश्लेषणमा केही कठिनाई उत्पन्न भएको थियो ।

१.६ तयारी विधि र प्रक्रिया

राजदेवी नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना तयारीका क्रममा तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

१.६.१ खासस्व योजनाको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार र आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन

नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा प्रस्तावित ढाँचा अनुरुप नै यो खासस्व योजना तयारी गरिएको छ । सो ढाँचामा प्रस्तावित विषयवस्तु तयारीका लागि फिल्ड सर्वेक्षणका रुजु सूची र प्रश्नावलीहरूका अलावा नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयबाट तयार गरिएको GIS मा आधारित NWASH मोबाइल एप्स विधि अवलम्वन गरी सूचना संकलन गर्न विधि तय गरिएको थियो । फिल्डमा सर्वेक्षणका लागि खटिने गणकहरु नगरपालिकासँगको समन्वयमा छनौट गरी उनिहरूका लागि NWASH मोबाइल एप्सबाट तथ्याङ्क संकलन गर्ने विधि सम्वन्धी ३ दिने तालिम संचालन गरिएको थियो ।

१.६.२ नगरपालिकास्तरीय खासस्व परिचयात्मक कार्यशाला गोष्ठी तथा सहमति निर्माण

राजदेवी नगरपालिकामा खासस्व योजना परिचयात्मक कार्यशाला गोष्ठी मिति २०७६ फागुन २३ गते नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगरकार्यपालिकाका सदस्यहरू र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा आयोजना गरिएको थियो । गोष्ठीमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (खासस्व) योजनाको आवश्यकता र महत्वका विषयमा छलफल भई तयारी प्रक्रियामा सरोकारवालाहरूको भूमिका विषयमा छलफल भएको थियो । अन्तमा खासस्व योजना तयारीको प्रक्रियाको अनुगमन तथा समन्वयका लागि कार्य समूह गठन गरिएको थियो ।

१.६.३ गणकहरुको छनोट एवं तालिम

खानेपानी आयोजना, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था, घरधुरी एवं समुदायस्तरको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी विस्तृत सूचना संकलनका लागि नगरपालिकासँगको समन्वयमा प्राविधिक ज्ञान एवं खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा अनुभव हासिल गरेका ८ जना पुरुष गणक छनोट गरेर मोबाइल एप्सबाट NWASH तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी २०७८ साउन ३० देखि ३२ गतेसम्म ३ (तीन) दिनको तालिम आयोजना गरिएको थियो । उक्त ३ (तीन) दिनको तालिम पश्चात् गणकहरुलाई आ आफ्नो वडामा तथ्याँकहरु एवं जानकारी संकलनका लागि परिचालन गरिएको थियो ।

१.६.४ तथ्याङ्क संकलन तथा लेखाजोखा

तथ्याङ्क संकलनका लागि तपसिलका कामहरू गरिएको थियो ।

- नगरपालिकामा उपलब्ध सन्दर्भ सामाग्री जस्तै नगरपालिकाको website र युनिसेफ नेपालको सहयोगमा विगतमा संकलन गरेको सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी तथ्याङ्क र कार्यालयका प्रतिवेदन अध्ययन गरिएको थियो ।
- NWASH मोबाइल एप्सको माध्यमबाट नगरपालिका क्षेत्रभरिका खानेपानी र सरसफाइसँग सम्वन्धित विद्यमान भौतिक संरचनाहरूको लेखाजोखा गरिएको थियो ।
- संचालित खानेपानी आयोजनाहरूको दिगोपना लेखाजोखा गरिएको थियो ।

- घरपरिवार तहको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको सूचनाहरू संकलन गर्ने १० प्रतिशतको अन्तरालमा ९० प्रतिशत Confidence level हुने गरी नमुना संकलन (Random Sampling Method) विधिबाट सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो ।
- शतप्रतिशत विद्यालयहरू, स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा सार्वजनिक शौचालयहरूमा पुगि खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था र भावी योजनाहरू सम्बन्धी सूचना संकलन गरिएको थियो ।
- समुदायको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन, मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन गरी श्रोतको पुनः प्रयोग सम्बन्धी समुदाय तहमा छलफल तथा अवलोकन गरी तथ्यहरू संकलन कार्य भएको थियो ।
- खानेपानीको पहुँचबाट बञ्चित भएका समुदायको खानेपानीको सम्भावित श्रोतहरू तिनको वर्तमान अवस्था (क्षमता, गुणस्तर) र भविष्यमा स्तरोन्नति गर्न सकिने अवस्थाको समेत आंकलन गरिएको थियो ।
- अन्य विकास साझेदारहरूको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमहरूको विवरणहरू संकलन गरिएको थियो ।

१.६.५ तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा मस्यौदा तयारी

मोबाइल एप्स, समूहगत छलफल, रुजु सूचीको आधारमा संकलन गरिएका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूलाई सुचना प्रविधि (IT) विज्ञहरूको सहयोगमा प्रशोधन तथा विस्तृत विश्लेषण गरिएको थियो । तत्पश्चात् निर्धारित लक्ष्य हाँसिल गर्न, हालको विद्यमान अवस्था र पुग्नु पर्ने स्थान विचको अन्तरको चर्चा गर्दै स्पष्ट नीति, कार्यक्रम, बजेट र साझेदारहरूका बीचको सहकार्यको योजना सहितको नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागबाट सिफारिस गरिएको ढाँचामा मस्यौदा योजना प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्य गरिएको थियो ।

१.६.६ खासस्व योजना तथ्याँक प्रमाणीकरण र योजना प्राथमिकिकरण गोष्ठी

मस्यौदा योजना प्रतिवेदन तयारी पश्चात संयुक्त वडा तथा नगरपालिका स्तरिय तथ्याँक प्रस्तुती तथा प्रमाणीकरण कार्यशाला गोष्ठी मिति २०७८ मंसिर ५ गतेका दिनमा नगरपालिकाको सभा कक्षामा आयोजना गरी प्रस्तावित खानेपानी तथा सरसफाइका दुरदृष्टि, परिलक्ष्य, लक्ष्य, रणनीति, अन्य विकासका साझेदारहरूको संलग्नता, नगरपालिकाको खासस्व कार्यक्रमहरूको बजेट, सुरक्षित खानेपानी युक्त समुदाय घोषणा, पुर्ण सरसफाइ, विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, जलवायु परिवर्तनका असर र अनुकुलन योजना, विपद् व्यवस्थापनका योजना, संस्थागत क्षमता विकास लगायतका विषयहरुमा छलफल गरियो । गोष्ठीबाट प्राप्त सूचना, सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरूलाई समावेश गरेर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो ।

१.६.७ खासस्व योजना तयारी तथा सार्वजनिकिकरण

अन्तिम खासस्व योजना नगरकार्यपालिकाको बैठकबाट कार्यान्वयनको प्रतिबद्धता सहित अनुमोदन गरी आगामी नगरसभाबाट स्विकृत गर्ने गरी सार्वजनिकिकरण गरिएको छ ।

अध्याय २
नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण

२.१ भौगोलिक अवस्थिति र बनोट

राजदेवी नगरपालिका नेपालको प्रशासनिक विभाजन अनुसार रौतहट जिल्लाको दक्षिण पूर्वी भागमा रहेको छ र मधेश प्रदेशमा पर्दछ । समुन्द्री सतहदेखि ७७-८० मिटर सम्मको उचाईमा रहेको यो नगरपालिका भौगोगिक अवस्थितिका हिसाबले २६ डिग्री ४४ मिनेट ३९ सेकेण्ड उत्तर देखि २६ डिग्री ४९ मिनेट ३ सेकेण्ड उत्तरी अक्षांश र ८५ डिग्री १७ मिनेट ९ सेकेण्ड पूर्व देखि ८५ डिग्री २१ मिनेट १२ सेकेण्ड पुर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । प्रशासकिय हिसाबमा साविकको झुन्खुनवा, हजमनिया, बसतपुर, राजदेवी, मदवलावा, दक्ष्मीपुर बेल्बिछवा र बह्मपुर गाविसलाई मिलाई यस नगरपालिकाको गठन गरिएको हो । कुल ९ वटा वडाहरुमा विभाजित यस नगरपालिकाको पुर्वमा सर्लाही जिल्लाको बलरा नगरपालिका, पश्चिममा रौतहटको गौर र राजपुर नगरपालिका, उत्तरमा यमुनामाई र दुर्गाभगवती गाउँपालिका र दक्षिणमा भारतको विहार राज्य पर्दछ । कुल क्षेत्रफल २८.२१ वर्ग कि.मि. रहेको यस नगरपालिकामा गौर नगरपालिका हुदै प्रवेश गर्न सकिन्छ । वडा अनुसार नगरपालिकाको क्षेत्रफल तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १ नगरपालिकाको गठन

वडा नं.	समावेश साविक गाविस	क्षेत्रफल (वर्ग किमिमा)	प्रतिशत
१	झुन्खुनुवा (१-५)	३.६८	१३.०
२	हजमनिया (२,३,५,६)	१.९५	६.९
३	बसतपुर (२,३,८,९)	२.२	७.८
४	बसतपुर (१,४-७)	४.४९	१५.९
५	हजमनिया (१,४,७-९)	०.५५	१.९
६	राजदेवी (१-९)	६.४९	२३.०
७	मुदबलावा (१-९)	२.५	८.९
८	लक्ष्मीपुरबेल्बिछवा (१-९)	२.६	९.२
९	बर्मपुरी (१-९)	३.७५	१३.३
	जम्मा	**२८.२१**	**१००**

श्रोतः नगर बस्तुगत विवरण, २०७५

२.२ पहुँच

राजदेवी नगरपालिका ऐतिहासिक, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक रुपले महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । हाल यस नगरपालिकाको केन्द्र साविक राजदेवी गाविसको कार्यालय भएको स्थानमा स्थापित छ । यो नगरपालिका प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं. १ र प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र १ (क) अन्तरगत पर्दछ । यस नगरपालिकाभित्र सम्पूर्ण वडाहरु सडकको पहुँचमा रहेका छन । यो नगरपालिकाको भारतसम्म पुग्ने सडक, विद्युत सेवा विस्तार तथा नगरपालिकामा इन्टरनेट र मोवाइल फोनको पहुँच पुगेको छ ।

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ तथा गरिबीको लघु क्षेत्र अनुमान २०६८ मा रौतहट जिल्लाको सन्दर्भमा औंलाइएका तथ्यहरुलाई राजदेवी नगरपालिकाका हकमा पनि सामान्यीकरण गरिएको छ । नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार रौतहट जिल्ला मानव विकास सूचकांकका दृष्टिकोणले ७७ जिल्लाहरु मध्ये ७० औं स्थानमा पर्दछ । यस जिल्लाको मानव विकास सूचकांकको मान ०.३८६ रहेको छ । जसअनुसार औषत आयु ७०.९९ वर्ष तथा प्रतिव्यक्ति आम्दानी ७५७ अमेरिकी डलर रहेको छ । बयस्क साक्षरता दर ३३.८९ र राष्ट्रिय योजना आयोगको गरिबीको लघु क्षेत्र अनुमान २०६८ अनुसार यस क्षेत्रमा २१ प्रतिशत गरिव रहेको देखिन्छ ।

२.३ भूउपयोग तथा वातावरण

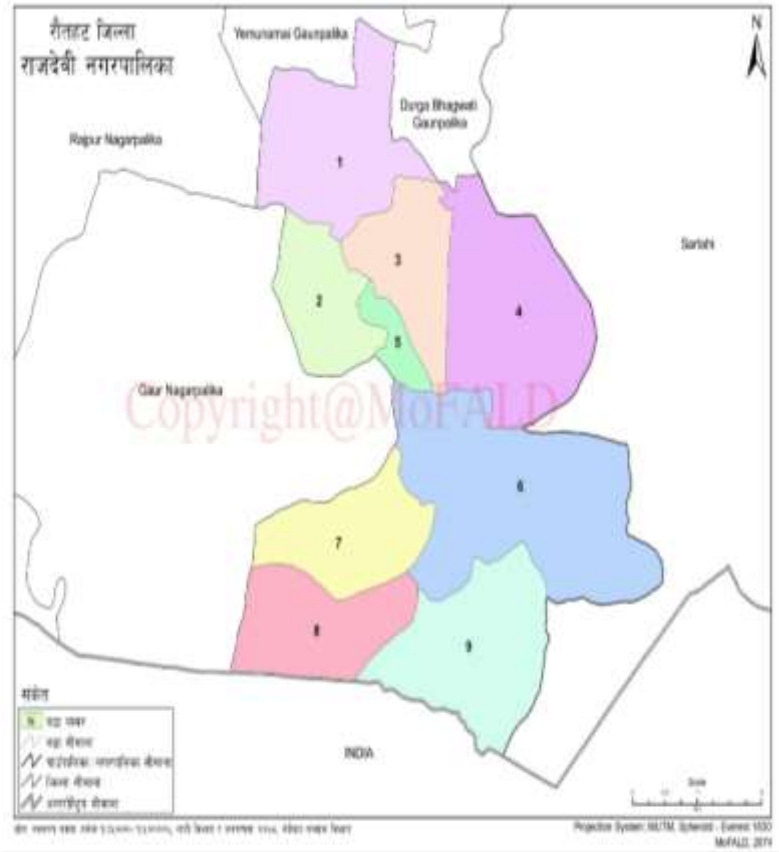

तराइ मधेशको जिल्ला अन्तरगत रहेको राजदेवी नगरपालिका धरातलिय स्वरुपका हिसाबले समग्र क्षेत्र समथर भूभागले ओगटेको छ । यस नगरपालिकामा वसोबास योग्य क्षेत्र सहितको उर्वर खेतियोग्य जमिन रहेको छ । नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २८.२१ वर्ग कि.मि. क्षेत्र मध्ये अधिकांश भाग २६.९२ वर्ग किमि खेतीयोग्य भूमी रहेको छ भने वन जंगलले ओगटेको क्षेत्र ०.०१ वर्ग किमि, घाँसे भूमी/चरण क्षेत्र ०.२५ वर्ग कि.मि, ताल र पोखरीले ओगटेको क्षेत्र ०.०१ वर्ग कि.मि, बलौटे जमिनले ओगटेको क्षेत्र ०.४५ वर्ग कि.मि, वगैंचा र झाडीले ओगटेको क्षेत्र ०.०१ वर्ग कि.मि. र जल क्षेत्र ०.५५ वर्ग कि.मि रहेको छ। यस क्षेत्रको प्राकृतिक वन जंगल, खनिज, विभिन्न वालीहरु उब्जाउन सकिने जमिन, खोला, नदी प्रमुख प्राकृतिक सम्पदा हुन्। प्राकृतिक सम्पदाको प्रचूरता, उर्वर जमिन तथा सिँचाईको स्रोतको उपलब्धता हुनुले यस स्थान कृषि र पशुपालनको लागि उपयुक्त स्थल मानिन्छ । यहाँको प्रमुख कृषि उत्पादनको रुपमा धान, आलु, उखुँ, गहुँ, मकै, मास र तोरी पर्दछन्।

तालिका २ प्राकृतिक सम्पदा

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग किमिमा)	प्रतिशत
१	खेती गरिएको जमिन	२६.९२	९५.४३
२	वन जंगल	०.०१	०.०५
३	घाँसे भूमि/चरण क्षेत्र	०.२५	०.८८
४	ताल वा पोखरी	०.०१	०.०३
५	बलौटे जमिन	०.४५	१.६१
६	वगैंचा/झाडी	०.०१	०.०६
७	जल क्षेत्र	०.५५	१.९४
	जम्मा	**२८.२१**	**१००**

श्रोतः नगर बस्तुगत विवरण, २०७५

२.४ जनसांख्यिक विवरण

२.४.१ घरधुरी र जनसंख्या विवरण:

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार कुल घरधुरी ५३६५ र जनसंख्या ३०५६९ रहेको छ भने घरधुरी सर्बेक्षण, २०७५ अनुसार कुल घरधुरी ५४७७ र जनसंख्या २८३९९ रहेको छ। घरधुरी सर्बेक्षण २०७५ मा वडा अनुसार सबैभन्दा उच्च जनसंख्या वडा नं. ९ मा ४५३६ रहेको छ भने सबै भन्दा न्यून जनसंख्या वडा नं.३ मा १४९४ रहेको छ र उक्त विवरण अनुसार औषत घरपरिवारको आकार ५.२ र लैंगिक अनुपात ११४.९ रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार औषत घरपरिवारको आकार ५.७ र लैंगिक अनुपात १०९.८ रहेको थियो भने घरधुरी सर्बेक्षण २०७५ अनुसार औषत घरपरिवारको आकार ५.२ र लैंगिक अनुपात ११४.९ रहेको छ। घरधुरी र जनसंख्या सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ३ वडागत घरपरिवार तथा जनसंख्या विवरण

वडा नं	जनगणना २०६८ अनुसार						घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार						
	घरधुरी	जनसंख्या			औषत परिवारको आकार	लैंगिक अनुपात	घरधुरी	जनसंख्या				औषत परिवारको संख्या	लैंगिक अनुपात
		पुरुष	महिला	जम्मा				पुरुष	महिला	अन्य	जम्मा		
१	६२४	२०९३	१९५२	४०४५	६.५	१०७.२	४९२	१७५४	१४९५	०	३२४९	६.६	११७.३
२	३२६	११२३	१०३४	२१५७	६.६	१०८.६	३६६	१०८५	९५६	०	२०४१	५.६	११३.५
३	४६६	१५१७	१३०४	२८२१	६.१	११६.३	३७८	८२३	६७१	०	१४९४	४.०	१२२.७
४	४२४	१३५८	१२७४	२६३२	६.२	१०६.६	५३९	१२४१	१०५७	१	२२९९	४.३	११७.४
५	४३०	१२८७	११७९	२४६६	५.७	१०९.२	५९५	१३८४	१२१७	१	२६०२	४.४	११३.७
६	७५४	२३१०	२१११	४४२१	५.९	१०९.४	९०९	२३७७	२०००	१	४३७८	४.८	११८.९
७	१,००९	२२६७	२०४७	४३१४	४.३	११०.७	७२२	२०३७	१८३९	१	३८७७	५.४	११०.८
८	६३४	१८९६	१६६४	३५६०	५.६	११३.९	६२७	२०९१	१८३१	१	३९२३	६.३	११४.२
९	६९८	२१४७	२००६	४१५३	५.९	१०७.०	८४९	२३८६	२१४८	२	४५३६	५.३	१११.१
जम्मा	५,३६५	**१५९९८**	**१४५७१**	**३०५६९**	**५.७**	**१०९.८**	**५४७७**	**१५१७८**	**१३२१४**	**७**	**२८३९९**	**५.२**	**११४.९**

श्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०६८,घरधुरी सर्वेक्षण,२०७५

२.४.२ जातजाति र जनसंख्या विवरण :

जातजातिगत आधारमा जनसंख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी तराई अन्यको ५७.०९ प्रतिशत र तराई आदिबासीको जनसंख्या ३८१५ अर्थात् १३.४३ प्रतिशत रहेको छ । यसै गरी सबैभन्दा कम जनसंख्या पहाडी वाम्हण/क्षेत्रीको जनसंख्या १३ अर्थात् ०.०५ प्रतिशत रहेको छ। नगरपालिकाको जातजातिगत जनसंख्यालाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४ जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा नम्बर	जातीजाती अनुसार जनसंख्या									
	तराई आदीबासी/जनजाति	तराई दलित	मुस्लिम	तराई वाम्हण/क्षेत्री	तराई अन्य	पहाडी वाम्हण/क्षेत्री	पहाडी आदीबासी/जनजाति	पहाडी दलित	पहाडी अन्य	जम्मा
१	२०५	२२३	२०७	१०१	२५०२	२	२	२	५	३२४९
२	०	७९	२१७	१४	१७००	०	०	०	३१	२०४१
३	४८२	५२२	०	५७	४१७	८	४	१	३	१४९४
४	१३४५	३७०	१	५६५	४	२	३	३	६	२२९९
५	०	२५५	३३१	६०७	१४०५	०	०	०	४	२६०२
६	२	६९८	१६३	१८	३३८६	०	०	०	१११	४३७८
७	१	६०८	०	१	३२२४	०	०	२	४१	३८७७
८	०	३२६	०	४	३५६७	०	०	३	२३	३९२३
९	१७८०	१७३७	७१	९२७	७	१	७	३	३	४५३६
जम्मा	**३८१५**	**४८१८**	**९९०**	**२२९४**	**१६२१२**	**१३**	**१६**	**१४**	**२२७**	**२८३९९**
प्रतिशत	**१३.४३**	**१६.९७**	**३.४९**	**८.०८**	**५७.०९**	**०.०५**	**०.०६**	**०.०५**	**०.८०**	**१००**

श्रोतः नगर वस्तुगत विवरण, २०७५

२.४.३ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण

राजदेवी नगरपालिकामा उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्याको स्थिति हेर्दा कुल जनसंख्या २८३९९ मध्ये उमेर समूह अनुसार सबैभन्दा कम जनसंख्या ६०-६९ वर्षको जनसंख्या १२९० र ७० वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या १२९० रहेको छ। त्यसै गरेर सबैभन्दा बढी जनसंख्या १९ देखि ४९ वर्ष उमेर समुहको रहेको छ। उमेर समुह तथा लिंगका आधारमा वडागत जनसंख्या विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ५ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा नं.	१ वर्ष भन्दा कम		१-५ वर्ष		६-१४ वर्ष		१५-१८ वर्ष		१९-२४ वर्ष		२५-४९ वर्ष		५०-५९ वर्ष		६०-६९ वर्ष		७० वर्ष भन्दा माथि	
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
१	३२	३७	३२	३७	३२	३७	३२	३७	५४७	४७८	५४७	४७८	५४७	४७८	७०	५४	७०	५४
२	२०	१४	२०	१४	२०	१४	२०	१४	३०३	३१९	३०३	३१९	३०३	३१९	३१	४५	३१	४५
३	२२	९	२२	९	२२	९	२२	९	२६७	२२३	२६७	२२३	२६७	२२३	३४	३६	३४	३६
४	१८	१३	१८	१३	१८	१३	१८	१३	३९४	३४८	३९४	३४८	३९४	३४८	७१	५६	७१	५६
५	३५	३२	३५	३२	३५	३२	३५	३२	४३३	४०१	४३३	४०१	४३३	४०१	५९	५९	५९	५९
६	४७	४४	४७	४४	४७	४४	४७	४४	६८३	५७०	६८३	५७०	६८३	५७०	११६	९२	११६	९२
७	४५	३३	४५	३३	४५	३३	४५	३३	६३०	५५३	६३०	५५३	६३०	५५३	९८	९३	९८	९३
८	३१	४९	३१	४९	३१	४९	३१	४९	६३०	५१८	६३०	५१८	६३०	५१८	७२	९६	७२	९६
९	४४	६५	४४	६५	४४	६५	४४	६५	७३२	६४५	७३२	६४५	७३२	६४५	१०९	९८	१०९	९८
जम्मा	२९४	२९६	२९४	२९६	२९४	२९६	२९४	२९६	४६१९	४०५५	४६१९	४०५५	४६१९	४०५५	६६०	६२९	६६०	६२९

श्रोतः नगर बस्तुगत विवरण, २०७५

२.५ आर्थिक गतिविधि र पेशा

नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था, नगरपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने व्यक्तिहरुको मुख्य पेशा तथा सीप, रोजगारी, कृषि, उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय, सहकारी, पर्यटन, बैंक तथा वित्तिय संस्था लगायतका आर्थिक गतिविधि र मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरणलाई हेर्ने हो भने यहाँका बासिन्दाले अबलम्बन गरेको पेशा मध्ये कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा १७८८ जना, ज्याला मजदुरी क्षेत्रमा ५०२४ जना, जागिरमा ६४२ जना, व्यवसायिक क्षेत्रमा लागेका शिक्षक, पत्रकार, वकिल, परामर्श, ठेक्का र पुजारीहरुको संख्या १२०० रहेको छ। त्यसै गरेर उद्योग व्यापारमा ८३५ जना, बैदेशिक रोजगारीमा १५२५ जना छन्। अन्य संख्या विद्यार्थी, गृहिणी, बेरोजगार व्यक्ति र कम उमेर समुहको रहेको छ। पेशा सम्बन्धी विस्तृत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ६ मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	कृषि तथा पशुपालन	जागिर	उद्योग व्यापार	ज्याला मजदूरी	व्यवसायिक कार्य	बैदेशिक रोजगारी	विद्यार्थी	गृहिणी	बेरोजगार	कम उमेर	अन्य
१	३७१	१२१	४८	३३७	२९	८२	५९०	५७५	१३२	९०४	४
२	१७३	२३	२६	२७५	६	१९	३२७	४०४	७५	६५५	१४
३	६७	६२	३६	२५५	६	२४	२३९	३७१	२७	३८३	१०
४	२७	११७	१०६	२७०	५	४१	३७८	२९७	१७५	५८८	२३
५	४०	८७	१३	४३९	६	७०	४२७	६१०	२३५	६६४	९
६	२०७	४९	३५	७९३	३	६२	६१८	११४३	१९३	११३७	२८
७	१८१	१०८	५१	६५०	९	५१	६८१	८३९	१९२	१०२६	४०
८	१९२	७०	१५७	४६७	१२	१२२	५९०	८९३	१७६	१११५	९३
९	१५०	९२	४१	९५३	७	१९	६८९	७०३	५४८	१२५९	३
जम्मा	**१४०८**	**७२९**	**५१३**	**४४३९**	**८३**	**४९०**	**४५३९**	**५८३५**	**१७५३**	**७७३१**	**२२४**
प्रतिशत	**४.९६**	**२.५७**	**१.८१**	**१५.६३**	**०.२९**	**१.७३**	**१५.९८**	**२०.५५**	**६.१७**	**२७.२२**	**०.७९**

श्रोतः गाउँ बस्तुगत विवरण, २०७६

२.६ जनसंख्याको गतिशिलता र बसाई सराईको स्थिति

नगरपालिकाको आर्थिक वर्ष ०७५/७६ मा भएको व्यक्तिगत घटना दर्ता मध्ये कुल १३८६ जनाको जन्मदर्ता भएको, २३६ जनाको मृत्युदर्ता, ३६४ विवाह दर्ता भएको देखिन्छ । यसैगरी कुल ६६ वटा सम्बन्ध विच्छेदको घटना दर्ता भएको र बसाईसराईको सन्दर्भमा १८ परिवार अन्यन्त्रबाट बसाई सराई गरी आएको र २० परिवार बसाई सराई गरी गएकोमा सबैभन्दा बढी वडा नं १ मा ७ जनाले बसाई सरी आएको र वडा नं ५ बाट ९ जनाले बसाई सरी गएको पाइन्छ । यस सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ७ व्यक्तिगत घटना विवरण

वडा नम्बर	जन्म	मृत्यु	विवाह	सम्बन्ध विच्छेद (जोडी)	बसाईसराई	
					आएको	गएको
१	२०९	३२	१८	५९	७	३
२	७४	९	३५	२	२	०
३	९८	१३	२६	०	३	४
४	११२	१५	१६	१	५	८
५	९९	९	३३	१	०	९
६	२१८	३०	६५	०	०	३
७	१७५	५३	४१	२	०	०
८	२१२	२४	५९	०	०	२
९	१८९	५१	७१	१	१	०
जम्मा	१३८६	२३६	३६४	६६	१८	२०

श्रोतः संस्थागत सर्वेक्षण, २०७५

२.७ भौतिक पूर्वाधार

राजदेवी नगरपालिकाको भौतिक पूर्वाधार अन्तर्गत यातायात पूर्वाधारमा कुल सडक सञ्जालको लम्बाई करिब ५९ किलोमिटर रहेको छ । सडक संजालबाट नगरपालिकाका प्राय सबै नागरिकहरु लाभाान्वित भएको देखिन्छ । यहाँ रहेका सडक खण्ड मध्ये सबैभन्दा लामो वडा नं. १ स्थित गौरी पिपरा सडकको लम्बाई १० किलोमिटर लामो रहेको छ भने यस सडकबाट करिब ५०,००० जनसंख्या लाभान्वित भएको पाइन्छ ।

त्यसैगरी नगरपालिका क्षेत्र भित्रका विभिन्न खोला तथा खोल्सीहरुमा रहेका ७ वटा पुलहरु, पथरा पुल, मोड पुल, मन पुल, नासी पुल, जलधर पुल, बजार मोड पुल, स्कुल मोड पुलले नगरपालिकाका विभिन्न स्थानहरुलाई जोडेका छन् साथै उक्त सबै पुलहरु पक्कि र राम्रो अवस्थामा रहेको देखिन्छ ।

राजदेवी नगरपालिकामा ईन्धनको रुपमा सबै भन्दा बढि ८०.७० प्रतिशत घरपरिवारले खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रुपमा दाउराको उपयोग गर्ने गर्दछन् । यस बाहेका अन्य इन्धनको उपयोग हेर्दा ९.७६ प्रतिशत घरपरिवारमा एल पि ग्यास र ८.८३ प्रतिशत घरपरिवारले बायोग्याँस उपायोग गर्ने गरेका छन् ।

त्यसै गरी नगरपालिकामा उपलब्ध संचार सेवा सुबिधा हेर्दा ७९६ घरपरिवारले रेडियो, ४५१४ घरपरिवारमा मोवाइल फोन, १५६४ परिवारले टेलिफोन जस्ता सुविधाको उपयोग गरेका छन् । नगर क्षेत्रभित्र हुलाक कार्यालय र २ वटा टेलिफोन टावर (नेपाल टेलिकम र एनसेल) रहेको देखिन्छ

२.८ नगरपालिकामा उपलव्ध अन्य कार्य योजनाहरु र खासस्व योजनाको सम्वन्ध

यस राजदेवी नगरपालिकामा स्थानिय रुपमा बन्ने स्थानिय विकास योजना बाहेक हालसम्म अन्य कुनै पनि योजनाहरु नबनेको हुँदा आगामी १० वर्षका लागि तयार हुन लागेको खासस्व योजनालाई आधार मानेर भावी दिनमा निर्माण हुने योजनामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई समावेश गरी खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्थामा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

२.९ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा कार्यरत विकासका साझेदारहरु

यस नगरपालिकामा रहेका सरकारी निकायहरु खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा, नगरपालिका र वडाहरुबाट खानेपानी र सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन हुँदै आएको छ भने जिल्ला शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई र जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयबाट स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामूलक कियाकलापहरु लगायत संस्थागत स्तरमा भौतिक सुविधा निर्माण हुँदै आएको छ । त्यसै गरी सरसफाइका क्षेत्रमा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी लगायत जिल्लास्तरमा दर्ता भएका गैरसरकारी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा कियाशील रहेका छन् भने खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संघ र अन्य सरोकारवाला निकायहरु खानेपानी सरसफाइ र पानी सुरक्षा योजना कार्यान्वयनको लागि कियाशील रहेका छन् । त्यसै गरी

अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका गैरसरकारी निकायहरुमा युनिसेफ नेपाल, छा–याँ नेपाल जस्ता निकायहरुले आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउदै आएका छन् ।

तालिका ८: खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा कार्यरत सघसंस्थाहरु

सरकारी कार्यालयहरु	गैरसरकारी कार्यालयहरु
• नगरपालिका, वडा कार्यालयहरु, • शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई र विद्यालयहरु, • स्वास्थ्य शाखा र स्वास्थ्य संस्थाहरु, • खानेपानी, सिंचाई तथा उर्जा विकास कार्यालय,	• यूनीसेफ नेपाल, छा–याँ नेपाल • सहकारी संस्था, खानेपानी उपभोक्ता समुह, सामुदायिक वन समुह आदि • युवा क्लवहरु, महिला तथा आमा समुहहरु

श्रोत : समुह छलफल, २०७८

अध्याय ३
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था

यस अध्यायमा नगरपालिकामा भएको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था र सो सम्बन्धी चुनौतीको विस्तृत मूल्याङ्कनलाई प्रष्ट पार्नुका साथै खानेपानी सेवा, सरसफाइ तथा स्वच्छता, सरसफाइ सेवा, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरुको अवस्था र अन्तरलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यसका अतिरिक्त खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता शुसाशन, वित्तिय लगानीको बर्तमान अवस्था, पहिचान भएका अन्तरहरु र ती अन्तर सवालहरुको पूर्णता सम्बन्धी चुनौती र निष्कर्षहरुलाई समेत यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । साथै यस खण्डमा संयुक्त अनुगमन कार्यक्रम (Joint Monitoring Program) को परिभाषा अनुरुप खानेपानी सेवाले समेटेको क्षेत्रको विश्लेषण र खानेपानीसँग सम्बन्धित प्रमुख प्रविधिहरुको बारेमा चर्चा गर्न खोजिएको छ ।

३.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रणाली

राजदेवी नगरपालिकामा ५ वटा खानेपानी प्रणाली संचालनमा रहेको र त्यसबाट २,३९५ जनसंख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ । ढल निकास सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र हालसम्म संचालनमा नआएको देखिन्छ । त्यसै गरेर ७१८ वटा खानेपानीको ट्यूववेलबाट ४,९०६ जनाले खानेपानी सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ भने ठोस फोहोर व्यवस्थापनका लागि १ वटा फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा आएको देखिन्छ । नगरपालिकामा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनका लागि कुनै पहल भएको देखिदैन । यसको विस्तृत विवरण तलको तालिका अनुसार रहेको छ जसमा समग्र जनसंख्यालाई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेट्नका लागि निम्न वमोजिमका खासस्व प्रणालीहरु अवलम्बन गरेको पाईन्छ ।

तालिका ९ खासस्व प्रणालीको विवरण

क्र. सं.	सेवाको प्रकारहरु	सेवा प्रणालीको संख्या	सेवा प्राप्त जनसंख्या	सेवाको परिभाषा
१	खानेपानी	९	६९४	कम्तिमा एक वटा पानी संकलन ईन्टेक, पाइपलाइनको नेटवर्क सहितको एक धारा जडान भएको खानेपानी प्रणाली
२	ढल निकास सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र	०	०	ढल निकास संञ्जाल सहितको फोहोर पानी व्यवस्थापन केन्द्र
३	ट्यूववेल	६०३	४६४२	नीजि तथा सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुने स्यालो ट्यूववेल
४	ठोस फोहोर व्यवस्थापन	२५	१७,७७५	सामुदायिक ठोस फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली
५	दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन	०	०	सामुदायिक दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन प्रणाली

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२ घरायसी तहमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्र र सेवाको स्तर

यस शिर्षक अन्तरगत नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्रको बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ । सेवाले समेटेको क्षेत्रको वर्गीकरण सेवाको स्तर सम्बन्धी संयुक्त अनुगमन कार्यक्रम (Joint Monitoring Program) को परिभाषा अनुसार गरिएको छ । जसलाई खानेपानी सेवामा पहुँच पुगेको जनसंख्या, सेवा नपुगेको जनसंख्या र बाँकी सिमीत तथा असुरक्षित सेवामा पहँच पुगेको जनसंख्या तपशिल अनुसार परिभाषित गरिएको छ ।

खानेपानी सेवाको परिभाषा तथा सूचकहरु

सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गरिएको खानेपानी (Safely Managed): आधारभूत खानेपानी श्रोत जुन घर परिसर भित्र जतिवेला पनि उपलव्ध छ र दिसाजन्य तथा अन्य प्रमुख रासायनिक प्रदुषणबाट (जस्तै Arsenic) मुक्त छ ।

आधारभूत खानेपानी सेवा (Basic Service): सुधारिएको खानेपानीको श्रोत, पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा कम लाग्ने ।

सिमित खानेपानी सेवा (Limited Service): खानेपानीका असुरक्षित श्रोत र पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा वढि लाग्ने ।

असुरक्षित खानेपानी सेवा (Unsafe Service/ No Service): सतही पानीको श्रोत

श्रोतः Joint Monitoring Program

३.२.१ पाईप खानेपानी प्रणाली

राजदेवी नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमाका लागि खानेपानीका प्राथमिक श्रोतहरु सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलनको क्रममा गरिएको नमुना घरधुरी सर्वेक्षणमा नगरपालिकाका ५०.१५ प्रतिशत जनसंख्यामा खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको देखिन्छ, जसमध्ये ४७.६२ प्रतिशत जनसंख्यामा आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा पुगेको छ भने बाँकी २.४८ प्रतिशत जनसंख्यामा सुरक्षित व्यवस्थित खानेपानी सेवा, ०.०५ प्रतिशतमा असुरक्षित तथा सिमित सेवा पुगेको देखिन्छ । ४९.९% जनसंख्यामा खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको छैन र उक्त सबै जनसंख्या सीमित तथा असुरक्षित खानेपानी सेवा लिएका भित्र पर्दछन् ।

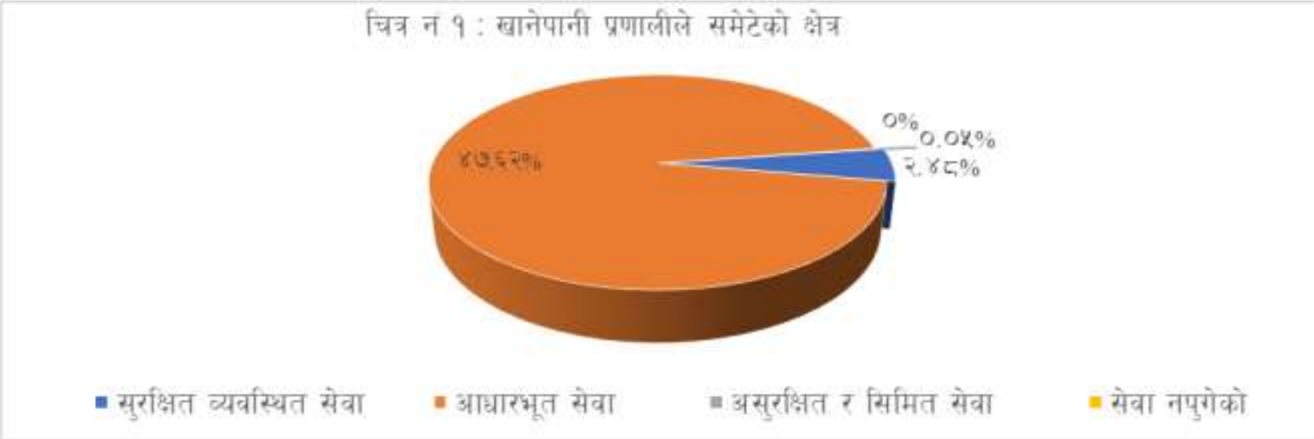

३.२.२ ट्यूववेल

यस नगरपालिकाका अधिकांश घरधुरीमा ट्यूववेलबाट नै खानेपानी सेवाको आपूर्ती भएको पाईन्छ । नगरपालिकामा भएको जम्मा खानेपानी प्रणाली मध्ये ४९.८५ प्रतिशत जनसंख्याले ट्यूववेलबाट खानेपानीको प्रयोग गरिरहेको देखिन्छ जसमध्ये सुरक्षित व्यवस्थित खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको जनसंख्या २.४८ प्रतिशत छ भने ४७.३७ प्रतिशत जनसंख्यालाई ट्यूववेलबाट आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको पाईन्छ ।

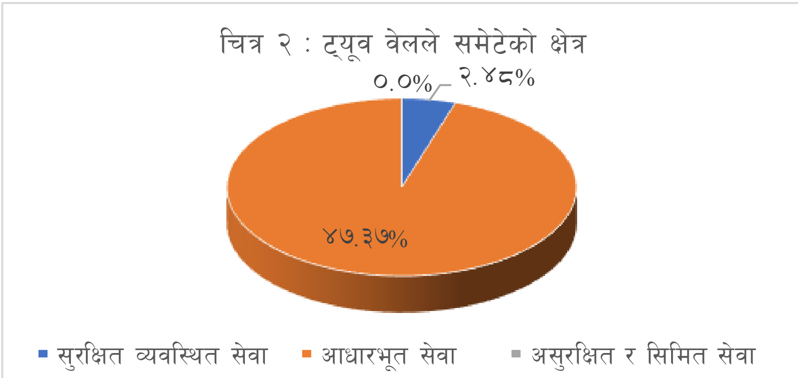

खानेपानी सेवाको पहुँच नपुगेको समुदाय

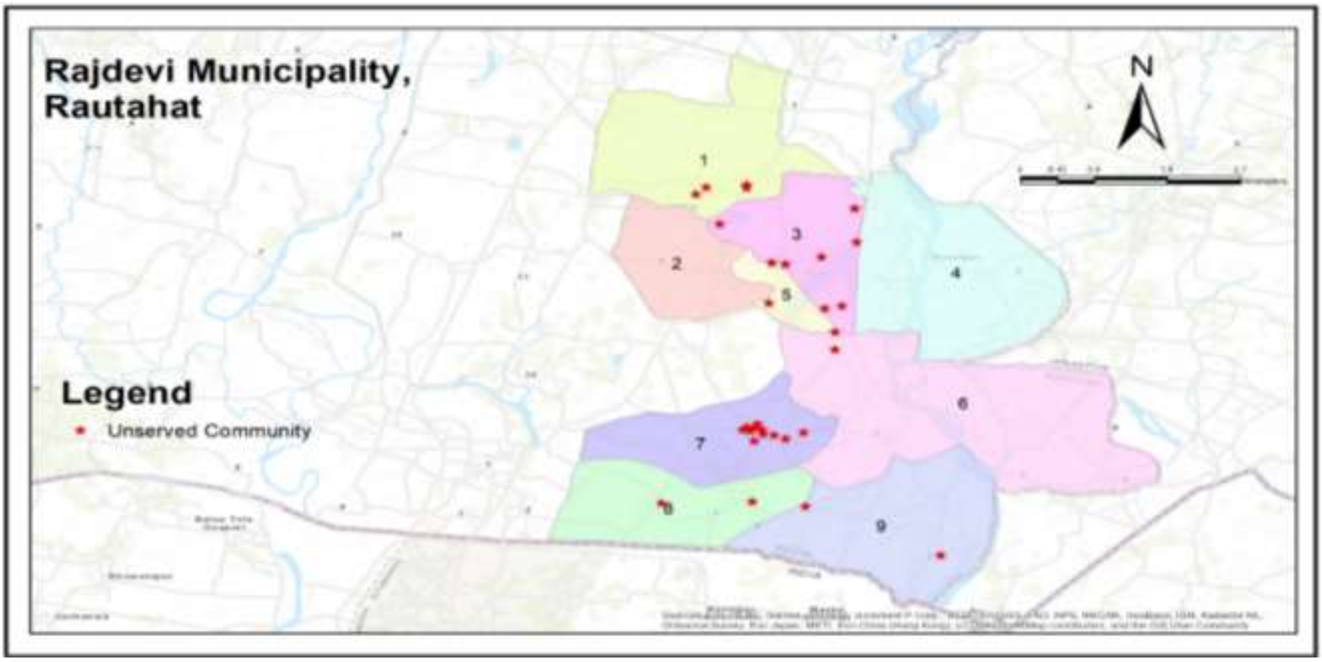

३.२.३ घरायसी तहको सरसफाइ

राजदेवी नगरपालिकामा घरायसी तहको सरसफाइ सेवा सम्बन्धी गरिएको सर्वेक्षणमा सुरक्षित व्यवस्थित सेवा पुगेका घरधुरी ६.९७ प्रतिशत, आधारभूत सरसफाइ सेवा पुगेका घरधुरी ६६.६६ प्रतिशत, सिमित सरसफाइ सेवा पुगेका घरधुरी ०.६५ प्रतिशत, असुरक्षित सरसफाइ सेवामा पहुँच भएका घरधुरी १.९७ प्रतिशत र बाँकी २२.७५ प्रतिशत घरधुरीमा सरसफाइ सेवाको पहुँच नपुगेको अथवा शौचालय नभएको देखिन्छ ।

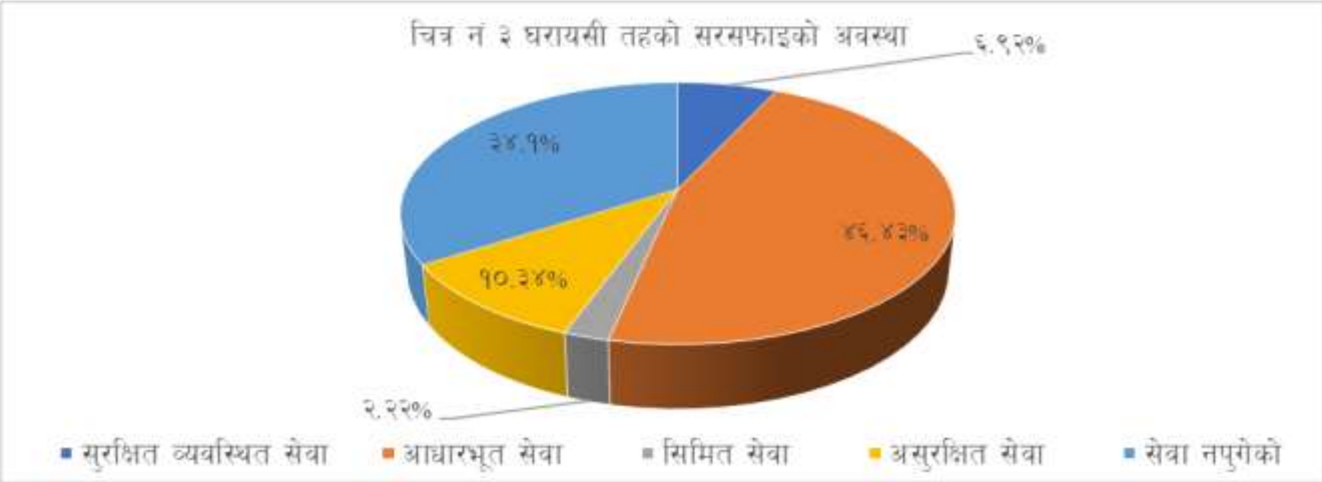

तालिका १० घरायसी तहमा खासस्वको कभरेज र सेवा स्तरको विवरण

क्र. सं.	सेवा प्राप्त जनसंख्या	खानेपानी		ट्यूववेल		घरायसी सरसफाइ		दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन		ढल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र		ठोस फोहोर व्यवस्थापन	
		जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%
१	सुरक्षित व्यवस्थित सेवा	५६४६	२.४८	५६४६	२.४८	७७००	६.९२	०	०	०	०	०	०
२	आधारभूत सेवा	१०८४५५	४७.६२	१०७८८४	४७.३७	६४४३३	६६.६६	०	०	०	०	०	०
	सेवा पुगेको जम्मा संख्या	११४१०१	५०.१	११३५३०	४९.८५	७२१३३	७४.६३	०	०	०	०	३९२५	३.४४
३	सिमित सेवा	१२३	०.०५	०	०	६२९	०.६५	०	०	०	०	०	०
४	सुधार नगरिएका सेवाहरु	०	०	०	०	१९०७	१.९७	०	०	०	०	०	०
५	सेवा नपुगेको संख्या	०	०	०	०	२१९९०	२२.७५	११४२२४	१००	९६६५९	१००	११०२९९	९६.५६
जम्मा जनसंख्या		११४२२४	५०.१५	११३५३०	४९.८५	९६६५९	१००	११४२२४	१००	९६६५९	१००	११४२२४	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

सरसफाइ सेवाको स्तर

सुरक्षितरुपले व्यवस्थित सरसफाइ

दिगो विकास लक्ष्यले सुरक्षित रूपले व्यवस्थित सरसफाइलाई सुधारिएका सुविधाहरूको प्रयोग जुन अन्य परिवारसँग साझेदारी गरिएको छैन र जहाँ फोहरलाई उत्पतिस्थान मै वा सुरक्षित रुपले फोहर फाल्ने स्थानमा ढुवानी गरी व्यवस्थापन गरिएको रुपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालको सन्दर्भमा यो सामान्यतया दुइ खाल्डे शौचालयहरूमा मात्र सम्भव हुन्छ जहाँ एउटा खाल्डो भरिएको खण्डमा अर्को प्रयोग गरिन्छ र खाल्डोमा कम्पोस्ट हुँदै गर्छ जसले गर्दा भरिएको पिट कच्चा रुपमा नै फोहर निकालेर खालि गर्नु पर्दैन ।

सर्भे गर्दा प्रयोग गरिएका अन्य परिभाषाहरु निम्नानुसार छन्

- आधारभुत (Basic): (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग साझेदारी नगरिएको एकल सेप्टिक टैंक भएका शौचालयहरु)
- सिमित (Limited) (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग पनि साझेदारी गरिएको)
- नसुधारिएको (Unimproved): कच्ची शौचालयहरु भएको
- खुल्ला दिसा: (शौचालय नभएको)

श्रोत:JMP, https://washdata.org/monitoring/sanitation

स्वच्छता सेवाको स्तर

सेवाको स्तर	परिभाषा
आधारभूत	घरको प्राङ्गणमा साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधाको उपलब्धता भएको
सिमित	घरको प्राङ्गणमा साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधाको उपलब्धता नभएको
सेवा नभएको	घरको प्राङ्गणमा हात धुने सुविधा नभएको

३.२.४ मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन

राजदेवी नगरपालिकामा कुनै पनि घरधुरीमा शौचालयको मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सुविधामा पहुँच नपुग्नुका साथै ढल सुविधा भएको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र सहितको सरसफाइ सुविधामा पहुँच नपुगेको देखिन्छ।

३.२.५ ठोस फोहोरको व्यवस्थापन

राजदेवी नगरपालिकामा ३.४४ प्रतिशत जनसंख्यामा ठोस फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सेवामा पहुँच पुगेको देखिन्छ।

३.२.६ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था

राजदेवी नगरपालिकामा सरसफाइ तथा स्वच्छताको सेवास्तरलाई आगामी दश वर्षको लागि विश्लेषण गर्दा सुरक्षित रुपले व्यवस्थित नीजि शौचालय भएका घरधुरी १,२७७ र जनसंख्या ७,७०० हुनेछ भने सम्पूर्ण १,२७७ घरधुरीमा सुरक्षित रुपले व्यवस्थित हात धुने सुविधा र शौचालयमा पानीको सुविधा रहेको छ। त्यसै गरेर ७,७१९ घरधुरीमा आधारभूतस्तरको सरसफाइ सेवा, ९३ घरधुरीमा सिमित सरसफाइ सेवा, सुधार नभएको सरसफाइ सेवा २९६ घरधुरीमा र ३,१६५ घरधुरीमा शौचालय नै नहुने देखिन्छ। प्रयोगमा रहेका शौचालय मध्ये ५६ वटा शौचालय अपाङ्गमैत्री र ४,९९० शौचालयमा पानीको सुविधा भएको हुनेछ। विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ११ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	सेवाको स्तर	घरधुरी	जनसंख्या	नीजि शौचालयको संख्या	हात धुने सुविधा भएका घरधुरी	साबुन सहितको हात धुने सुविधा भएका घरधुरी	अपाङ्गमैत्री शौचालयको संख्या	शौचालयमा पानीको सुविधा भएका घरधुरी
१	सुरक्षित रुपले व्यवस्थित	१२७७	७७००	१२७७	१२७७	१२७७	०	१२७७
२	आधारभूत	७७१९	६४४३३	५४०५	११११	१९८१	३७	२७९५
३	सिमित	९३	६२९	०	१९	१९	१९	५६
४	सुधार नभएको सेवा	२९६	१९०७	१३	१२	१३	०	११
५	शौचालय नभएका	३१६५	२१९९०	३७	३५२	४८१	०	८५१
	जम्मा	**१२५५०**	**९६६५९**	**६७३२**	**२७७१**	**३७७१**	**५६**	**४९९०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.१ वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छता

राजदेवी नगरपालिकाको वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्थालाई विश्लेषण गर्ने हो भने सुरक्षित व्यवस्थित सेवा भएका १४.०१ प्रतिशत घरधुरी मध्ये वडा नं ३ मा सबै भन्दा बढी तथा वडा नं १,२,६ र ७ मा नभएको पाइएको छ। त्यसै गरी ५८.११ प्रतिशत आधारभूतस्तरको सेवा पनि वडा नं ६ र ९ मा बढी पाइएको छ भने सबैभन्दा कम आधारभूत स्तरको सेवा वडा नं ३ मा भएको पाइएको छ। एवं प्रकारले सिमित सेवा भएका घरधुरी १.०३ प्रतिशत घरधुरी मध्ये वडा नं ५ मा बढी र वडा नं २, ३, ६ र ७ मा भएको पाइदैन। सुधार नगरिएको सेवा वडा नं ५ मा सबै भन्दा बढी घरधुरीमा पाइएको छ। शौचालय नभएका घरधुरी सबैभन्दा बढी वडा नं १ र सबैभन्दा कम वडा नं २ मा रहेका छन्। विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १२ वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था

वडा नं.	सुरक्षित व्यवस्थित सेवा	आधारभूत सेवा	सीमित सेवा	सुधार नगरिएको सेवा	नभएको	जम्मा
१	०	५६	१	०	३९	९६
२	०	३५	०	०	६	४१
३	७३	९	०	०	१०	९२
४	१०	६३	१	०	१७	९१
५	७	१२	३	१४	२०	५६
६	०	६४	०	०	२७	९१
७	०	५०	०	०	१०	६०
८	२	३४	१	०	२८	६५
९	३	७१	१	०	११	८६
जम्मा	**९५**	**३९४**	**७**	**१४**	**१६८**	**६७८**
प्रतिशत	**१४.०१**	**५८.११**	**१.०३**	**२.०६**	**२४.७८**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.२ वडागत रुपमा शौचालय

राजदेवी नगरपालिकामा वडागतरुपमा शौचालयको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा कुल ७४.९३ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय भएको र २५.०७ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नभएकोमा सबैभन्दा बढी शौचालय भएका घरधुरी वडा नं ३ मा र सबैभन्दा कम वडा नं २ मा रहेका छन् भने शौचालय नभएका घरधुरी वडा नं १ मा सबैभन्दा बढी र वडा नं २ मा सबैभन्दा कम घरधुरीमा शौचालय नभएको पाइएको छ । त्यसै गरी शौचालयको प्रकारलाई विश्लेषण गर्ने हो भने ९५.६७ प्रतिशत घरधुरीमा स्थायी प्रकारका र ४.३३ प्रतिशत घरधुरीमा अस्थायी शौचालय भएकोमा वडा नं ३ मा सबै भन्दा बढी र वडा नं २ मा सबैभन्दा कम शौचालय प्रयोगमा छन् भने अस्थायी प्रकारका शौचालय वडा नं ९ मा सबैभन्दा बढी घरधुरीमा प्रयोग हुदै आइरहेका छन् भने वडा नं १ र ८ मा कम अस्थायी प्रकारका शौचालय भएको देखिदैन । बाँकी विस्तृत विवरण सँगैको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १३ वडागत रुपमा शौचालयको अवस्था

वडा नं	शौचालय छ/ छैन			शौचालयको प्रकार		
	छ	छैन	जम्मा	स्थायी	अस्थायी	जम्मा
१	५६	४०	९६	५६	०	५६
२	३५	६	४१	३३	२	३३
३	८२	१०	९२	८०	२	८०
४	७४	१७	९१	७०	४	७०
५	३६	२०	५६	३५	१	३५
६	६४	२७	९१	६२	२	६२
७	४९	११	६०	४५	४	४५
८	३७	२८	६५	३७	०	३७
९	७५	११	८६	६८	७	६८
जम्मा	**५०८**	**१७०**	**६७८**	**४८६**	**२२**	**४८६**
प्रतिशत	**७४.९३**	**२५.०७**	**१००**	**९५.६७**	**४.३३**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

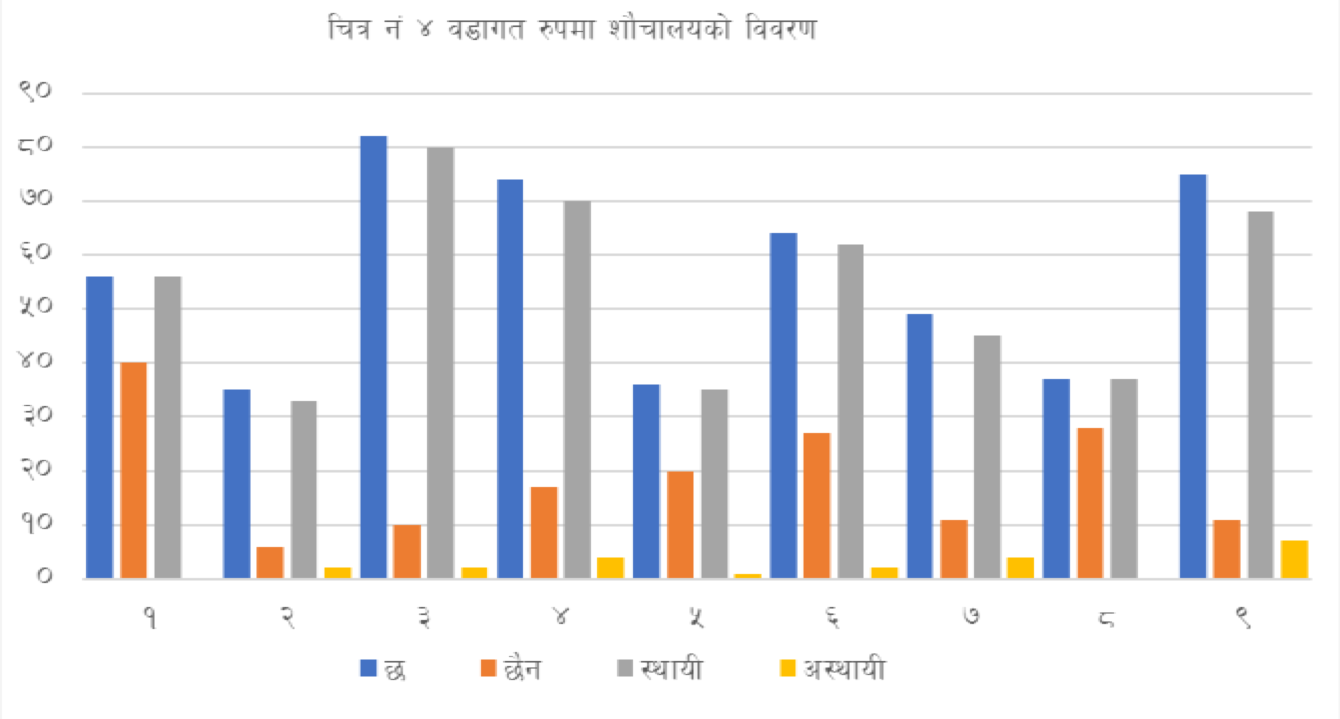

३.२.६.३ वडागत रुपमा शौचालयको बनोट

राजदेवी नगरपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरु मध्ये १.३३ प्रतिशत फ्लस भएका शौचालय प्रयोगमा आएका छन् भने निर्माण भएका सम्पूर्ण शौचालयहरु मध्ये ३२.८९ प्रतिशत खन्याउने फ्लस भएका शौचालयहरु प्रयोगमा आएका छन् जुन वडा नं ६ मा सबैभन्दा बढी र वडा नं ३ र ४ मा यस्ता प्रकारका शौचालय भएको पाइदैन । त्यसै गरेर कम्पोस्टिंग शौचालय १.०३ प्रतिशत, स्ल्याब भएका पिट ल्याट्रिन ३७.३२ प्रतिशत, बाल्टिन शौचालय ०.४४ प्रतिशत र ह्याङ्गीङ शौचालय १.९२ प्रतिशत निर्माण भएको पाइन्छ । एवं प्रकारले २५.०७ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नै नभएको देखिन्छ । अन्य विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १४ वडागत रुपमा शौचालयको बनोटको अवस्था

वडा नं	शौचालयको बनोट							
	फ्लस	खन्याउने फ्लस	कम्पोस्टिंग	स्ल्याब भएका पिट ल्याट्रिन	बाल्टिन	ह्याङ्गीङ	शौचालय छैन	जम्मा
१	१	५५	०	०	०	०	४०	९६
२	०	७	०	२८	०	०	६	४१
३	०	०	०	८२	०	०	१०	९२
४	२	०	२	७०	०	०	१७	९१
५	०	३	०	१७	३	१३	२०	५६
६	०	६३	०	१	०	०	२७	९१
७	०	४६	२	१	०	०	११	६०
८	६	२७	३	१	०	०	२८	६५
९	०	२२	०	५३	०	०	११	८६
जम्मा	९	२२३	७	२५३	३	१३	१७०	६७८
प्रतिशत	१.३३	३२.८९	१.०३	३७.३२	०.४४	१.९२	२५.०७	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.४ वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थान

राजदेवी नगरपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरु मध्ये अधिकांश अर्थात् ४०.२७ प्रतिशत शौचालयबाट निस्किने फोहोरलाई ढलमा मिसाउने गरेको पाइएको छ जसमध्ये वडा नं ३ मा सबैभन्दा बढी ८१ वटा शौचालयको पाईप सहितको ढल भएको पाइएको छ भने सेप्टिक ट्याङ्क भएका शौचालय ०.७४ प्रतिशत छन् भने एक मात्र खाडल भएका शौचालय कतै भेटिदैन र दुई वटा खाडल भएको शौचालय ०.५९ प्रतिशत रहेको पाइएको छ । त्यसै गरेर ०.४४ प्रतिशत शौचालयबाट निस्किने दिसाजन्य लेदोलाई खुला स्थानमा फाल्ने गरेको र २५.०७ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नभएको देखिन्छ । बाँकी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १५: वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने दिसाजन्य लेदो जोडिएको स्थानको अवस्था

वडा नं	शौचालयबाट निस्किने दिसाजन्य लेदो जोडिएको स्थान						
	प्रशोधन केन्द्र रहित ढल प्रणालीमा जडान भएका	सेप्टिक ट्याङ्क	पिट	डबल पिट	खुला क्षेत्र	शौचालय नभएको	जम्मा
१	३	०	५३	०	०	४०	९६
२	२१	०	१४	०	०	६	४१
३	८१	०	०	०	१	१०	९२
४	४७	४	२१	२	०	१७	९१
५	१४	१	१९	२	०	२०	५६
६	१	०	६१	०	२	२७	९१
७	२	०	४७	०	०	११	६०
८	३७	०	०	०	०	२८	६५
९	६७	०	८	०	०	११	८६
जम्मा	२७३	५	२२३	४	३	१७०	६७८
प्रतिशत	४०.२७	०.७४	३२.८९	०.५९	०.४४	२५.०७	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.२.६.५ हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकामा वडागत रुपमा हात धुने स्थानमा साबुनपानीको व्यवस्था छ छैन भनी गरिएको सर्वेक्षणमा ३०.३८ प्रतिशत घरधुरीमा साबुन पानी सहित हात धुने व्यवस्था भएको र ६९.६२ प्रतिशत घरधुरीमा साबुन पानी सहित हात धुने व्यवस्था नभएको पाइएको छ। बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १६ वडागत रुपमा हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था

वडा नं.	हात धुने निश्चित स्थानमा साबुन पानीको व्यवस्था छ/ छैन		
	छ	छैन	जम्मा
१	३	९३	९६
२	१	४०	४१
३	८५	७	९२
४	५६	३५	९१
५	३९	१७	५६
६	६	८५	९१
७	५	५५	६०
८	६	५९	६५
९	५	८१	८६
जम्मा	२०६	४७२	६७८
प्रतिशत	३०.३८	६९.६२	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

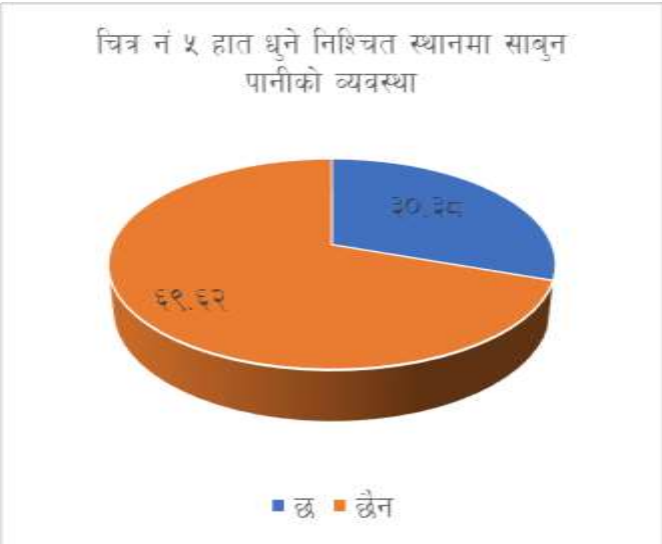

३.२.६.६ शौचालयको सरसफाइको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरुको खाडल भरिएको छ, छैन भनी गरिएको सर्वेक्षणमा ३५ प्रतिशत शौचालयका खाडल बाहेक अन्य शौचालयका खाडलहरु हालसम्म नभरिएको पाइएको छ। भरिएका शौचालयका खाडलहरु मध्ये ३९.२ प्रतिशत खाडलहरु निर्माण भएको २ वर्षभित्र, ३०.११ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु २ देखि ४ वर्ष भित्र, १३.६४ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु ४ देखि ६ वर्षभित्र भरिएको पाईएको छ भने १७.०५ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु निर्माण भएको ६ वर्ष पछि मात्र भरिएका छन्। त्यसै गरी भरिएका खाडलहरु कसले सफा गर्यो भनी गरिएको सर्वेक्षणमा १५.९१ प्रतिशतले हातैले बिना साधन प्रयोग गरेर, ७१.०२ प्रतिशतले शौचालयका खाडलहरु पम्प लगाएर र बाँकी १.७ प्रतिशतले अन्य तरिकाले सफा गरेको पाइएको छ भने ११.३६ प्रतिशतले अहिलेसम्म सफा गरेको पाइदैन। बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १७ वडागत रुपमा शौचालयको सरसफाइको अवस्था

वडा नं	शौचालयको खाडल भरिएको			निर्माण गरेको कति वर्ष पछि शौचालयको खाडल भरियो					खाडल कसले सफा गर्‍यो				
	छ	छैन	जम्मा	२ वर्ष भित्र	२-४ वर्ष	४-६ वर्ष	६ वर्ष पछाडि	जम्मा	मान्छेले हातैले विना साधन प्रयोग गरेर	पम्प लगाएर	अहिले सम्म सफा गरेको छैन	अन्य	जम्मा
१	२	५४	५६	१	१	०	०	२	१	१	०	०	२
२	११	२४	३५	०	३	१	७	११	०	११	०	०	११
३	३१	५१	८२	१४	७	६	४	३१	६	२४	१	०	३०
४	२७	४७	७४	६	४	४	१३	२७	७	१६	२	२	२७
५	१७	१९	३६	४	१३	०	०	१७	०	३	१३	१	१३
६	३८	२६	६४	२१	११	४	२	३८	०	३८	०	०	३८
७	२२	२७	४९	१२	५	२	३	२२	१३	९	०	०	२२
८	१५	२२	३७	८	६	१	०	१५	०	११	४	०	१५
९	१३	६२	७५	३	३	६	१	१३	१	१२	०	०	१३
जम्मा	१७६	३३२	५०८	६९	५३	२४	३०	१७६	२८	१२५	२०	३	१७६
प्रतिशत	३५	६५	१००	३९.२	३०.११	१३.६४	१७.०५	१००	१५.९१	७१.०२	११.३६	१.७	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३ संस्थागतरुपमा सेवाले समेटेको क्षेत्र र सेवाको स्तर

क.विद्यालयमा खासस्व सेवा

सेवा स्तर	खानेपानी	सरसफाइ	स्वच्छता
उन्नत	आवश्यक परेको बेलामा पानी उपलब्ध भएको, सबैको पहुँचमा भएको र पानीको गुणस्तर परीक्षणको आधारमा दिसाजन्य किटाणु र मुख्य रसायनबाट प्रदुषित नभएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)	सरसफाइ सुविधाहरु सबैको **पहुँचमा** भएको, पर्यात मात्रामा र हेर्दाखेरी सफासुग्घर रहेको र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनको लागि आवश्यक सुविधाहरु प्रदान गरिएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)	सबैको पहुँचमा जोखिमपूर्ण समयमा हात धुने सुविधा उपलब्ध हुनका साथै महिनावारी स्वच्छता शिक्षा र ज्ञानहरु प्रदान गरिएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)
आधारभूत	विद्यालयमा सुधारिएको मुहानबाट खानेपानी उपलब्ध भएको	विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि छुट्टा छुट्टै तथा प्रयोगयोग्य सुधारिएको सेवाहरु उपलब्ध भएको	साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको
सिमित	सुधारिएको मुहान (पाईप प्रणालीबाट खानेपानी, मुल/ईनारलाई संरक्षण गरिएको, बर्षात्को पानी, बोतलको पानी) भएको तर सर्भे गर्ने समयमा पानी उपलब्ध नभएको	सुधारिएका सेवाहरु (फ्लस/खन्याएर फ्लस,ढकन सहितको खाल्डे शौचालय) भएको तर छात्र र छात्राका लागि छुट्टा छुट्टै र प्रयोगयोग्य नभएको	पानी सहित हात धुने सुविधा भएको तर साबुन नभएको
सेवा नभएको	पानीको मुहान नभएको अर्थात् नसुधारिएको मुहान (मुल/ईनारलाई संरक्षण नगरिएको, ट्याङ्कर-ट्रकबाट सतहको पानी श्रोत)	शौचालय अथवा शौचालय नभएको अथवा नसुधारिएको सेवाहरु (ढकन नभएको खाल्डे शौचालय अथवा आसन नभएको, कपडा झुण्ड्याएर दिसा गर्ने शौचालय, पानी बोकेर जाने /बाल्टिन शौचालय)	विद्यालयमा हात धुने सुविधा नभएको अर्थात् पानी सहित हात धुने सुविधा नभएको

स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा

सेवा स्तर	खानेपानी	सरसफाइ	स्वच्छता	स्वास्थ्य सेवाजन्य फोहोर व्यवस्थापन	वातावरणीय सरसफाइ
उन्नत	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने
आधारभूत	सुधारिएको मुहानबाट कार्यालय हाता भित्र पानीको उपलब्धता	सुधारिएको सरसफाइ सुविधा सहित कम्तिमा एक वटा शौचालय कर्मचारीहरुका लागि, एक वटा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा सहितको लैङ्गिकमैत्री शौचालय र एक वटा शौचालय बिरामी र अन्य आवागमन गर्ने व्यक्तिहरुका लागि प्रयोगमा आएको	उपचार गर्ने ठाउँ र शौचालयको ५ मीटरको दुरीमा हात धुने सुविधाहरु सुचारु तथा उपलब्ध रहेको (साबुन र पानी भएको, अल्कोहलयुक्त ह्याण्डरब)	फोहोरलाई कम्तिमा तीनवटा भाँडामा वर्गीकरण गरी राखिएको र धारिलो तथा संक्रामक फोहोरको सुरक्षित रुपमा नष्ट गरिएको	सफाइ सम्बन्धी आधारभूत प्रोटोकल उपलब्ध भएको र सफाइ सम्बन्धी जिम्मेवार सम्पूर्ण कर्मचारीहरुले तालिम प्राप्त गरेका ।
सिमित	कार्यालय हातादेखि पाँच सय मीटरको दुरीमा पानीको सुरक्षित मुहान भएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण मापदण्डहरु पुरा नगरेको	कम्तिमा एक वटा सुधारिएको सरसफाइ सेवा भएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण मापदण्डहरु पुरा नगरेको	बिरामीको उपचार गर्ने स्थानमा वा शौचालयमा मात्र एक ठाउँमा हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको	फोहोरको सिमित रुपमा वर्गीकरण गरीएको र धारिलो तथा संक्रामक फोहोरलाई सुरक्षित रुपमा विसर्जन गरिएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण आवश्यकताहरुलाई समेट्न नसकेको ।	सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल भएको र कम्तिमा केहि कर्मचारीहरुले सफाइ सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका ।
सेवा नभएको	पानी असुरक्षित ईनार अथवा मुल अथवा सतही पानी अथवा ५०० मीटर भन्दा टाढाको सुधार नगरिएको मुहानबाट ल्याउने गरिएको अथवा संस्थाको पानीको श्रोत नै नभएको ।	नसुधारिएको शौचालय सुविधा (ढकन अथवा आसन नभएको खाल्डे शौचालय, कपडा झुण्ड्याएर दिसा गर्ने शौचालय, पानीको भाँडा बोकेर जाने /बाल्टिन शौचालय) अथवा संस्थामा शौचालय वा शौचालय नभएको	उपचार कक्ष वा शौचालय दुबै स्थानमा हात धुने सुविधा उपलब्ध नभएको	धारिलो तथा संक्रामक फोहोर राख्ने छुट्टा छुट्टै बाल्टिनको व्यवस्था नभएको र दुबै किसिमको फोहोरलाई सुरक्षित रुपमा प्रशोधन अथवा विसर्जन नगरेको	सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल नभएको र कुनै पनि कर्मचारीले सफाइ सम्बन्धी तालिम प्राप्त नगरेका ।

३.३.१.संस्थाहरुमा सेवाको स्तरको सारांश

संयुक्त अनुगमन कार्यक्रमले निदृष्ट गरे अनुसार संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता संस्थाको आधारमा अभिव्यक्त गरिएको छ । उक्त कार्यक्रम अनुसार खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको स्तरलाई उन्नत, आधारभूत, सिमित र सेवा नै नभएको आधारमा परिभाषित गरेको छ । तलको तालिकामा विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र सार्वजनिक स्थानहरुको सेवा स्तरको बारेमा विस्तृतरुपमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १८ वडागत रुपमा खासस्वको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	विद्यालय					स्वास्थ्य संस्था					सार्वजनिक शौचालय				
		उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै छैन	जम्मा	उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै छैन	जम्मा	उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै छैन	जम्मा
१	खानेपानी	०	२०	४	०	२४	०	०	१०	३	१३	०	०	०	०	०
२	सरसफाइ	०	२१	२	१	२४	०	०	१३	०	१३	०	०	०	०	०
३	स्वच्छता	०	०	१३	११	२४	०	०	१३	०	१३	०	०	०	०	०
४	वातावरणीय स्वच्छता	०	०	०	०	०	०	३	८	२	१३	०	०	०	०	०
जम्मा		०	४१	१९	१२	७२	०	३	४४	५	५२	०	०	२	३	५
%		०	५७	२६	१७	१००	०	६	८५	१०	१००	०	०	४०	६०	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.२ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

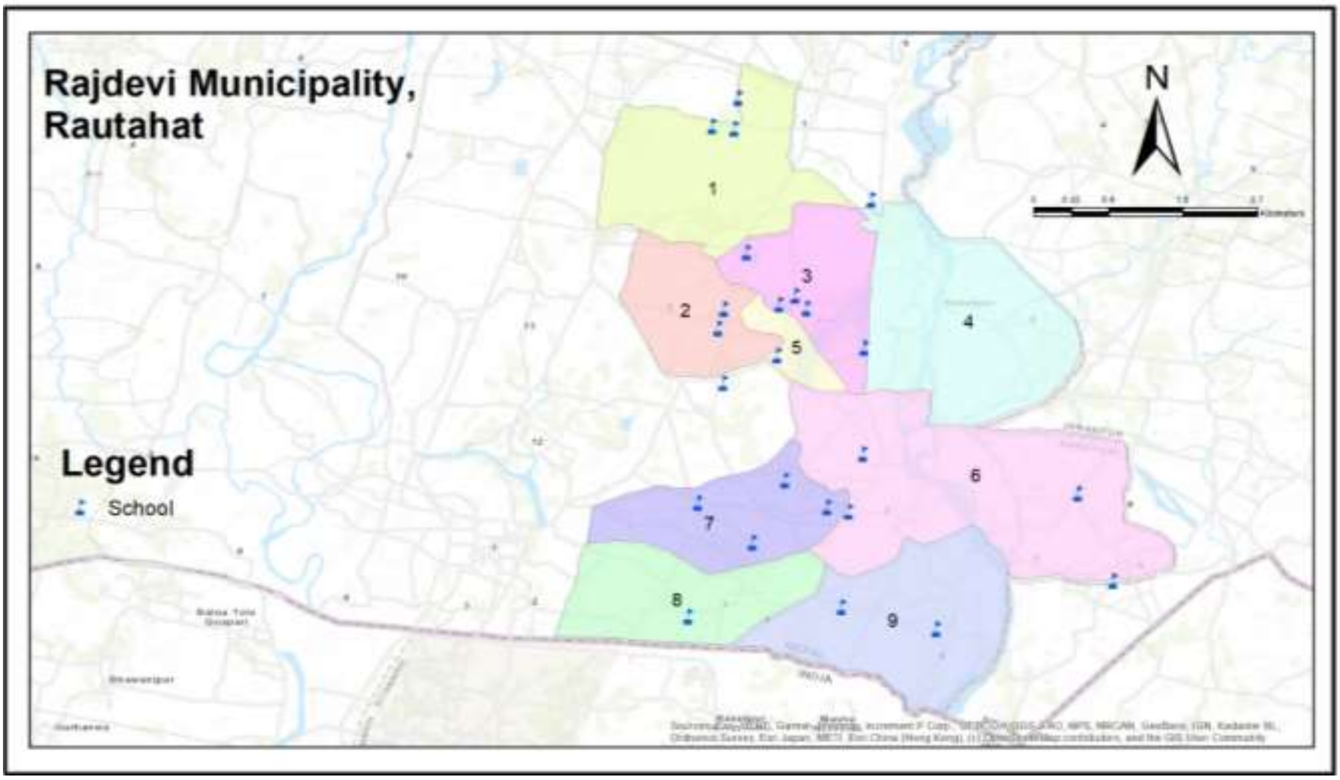

३.३.२.१ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी

राजदेवी नगरपालिका अन्तर्गत २० वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ४ वटा संस्थागत विद्यालय गरी २४ वटा विद्यालय सञ्चालनमा छन् । १० वटा अलग्गै बाल विकास केन्द्र, ९ वटा आधारभूत तहको विद्यालय, ४ वटा माध्यामिक तहको विद्यालय र १ वटा कलेजमा कुल ९,४८० विद्यार्थीहरु अध्ययनरत छन् भने १५५ जना महिला तथा ६८ जना पुरुष गरी जम्मा २२३ जना शिक्षक तथा कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १९ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी

वडा न	विद्यालय विवरण			तह					विद्यार्थी संख्या			शिक्षक तथा कर्मचारी संख्या		
	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	वाल शिक्षा मात्र	आधारभुत तह (कक्षा ८ सम्म)	मा. वि तह	क्याम्पस / कलेज	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	महिला	पूरुष	जम्मा
१	२	२	४	०	४	०	०	४	४४५	६९५	११४०	१३	३	१६
२	३	०	३	२	०	१	०	३	५७३	४९०	१०६३	१२	१३	२५
३	२	०	२	२	०	०	०	२	२३०	२०२	४३२	४	७	११
४	३	०	३	१	१	०	१	३	८४६	५६६	१४१२	२८	८	३६
५	१	०	१	०	१	०	०	१	३५०	३००	६५०	८	५	१३
६	४	०	४	३	१	०	०	४	६८१	६३८	१३१९	१६	९	२५
७	२	२	४	२	०	२	०	४	१२१०	१२५०	२४६०	४७	१६	६३
८	१	०	१	०	१	०	०	१	६०	४०	१००	१०	३	१३
९	२	०	२	०	१	१	०	२	४९४	४१०	९०४	१७	४	२१
जम्मा	२०	४	२४	१०	९	४	१	२४	४,८८९	४,५९१	९,४८०	१५५	६८	२२३

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.२.२ विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती)

नगरपालिका क्षेत्रका २४ वटा विद्यालय मध्ये तारा पद्धति अनुरुप मूल्याङ्कन गर्दा २४ वटै अथवा १०० प्रतिशत विद्यालयले कुनै पनि ताराको सूचक प्राप्त गर्न नसकेको देखिन्छ । बाँकी विस्तृत विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २० विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती) को विवरण

वडा नं	विद्यालय विवरण			तारा स्तर				
	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	१ तारा	२ तारा	३ तारा	कुनै तारा नभएका	जम्मा
१	२	२	४	०	०	०	४	४
२	३	०	३	०	०	०	३	३
३	२	०	२	०	०	०	२	२
४	३	०	३	०	०	०	३	३
५	१	०	१	०	०	०	१	१
६	४	०	४	०	०	०	४	४
७	२	२	४	०	०	०	४	४
८	१	०	१	०	०	०	१	१
९	२	०	२	०	०	०	२	२
जम्मा	२०	४	२४	०	०	०	२४	२४
प्रतिशत	८३.३३	१६.६७	१००	०	०	०	१००	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.२.३ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा स्तर

तलको तालिकामा विद्यालयहरुको संख्या, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाहरुको विभिन्न सेवा स्तरहरुबाट लाभान्वित विद्यार्थीहरुको विवरण उल्लेख गरिएको छ । जसमा ४ वटा विद्यालयमा आधारभूत र २० वटा विद्यालयमा सिमित खानेपानी सेवा भएको पाइएको छ भने २१ वटा विद्यालयमा सिमित सरसफाइ सेवा, त्यसै गरी २ वटा विद्यालयमा आधारभूत स्तरको सरसफाइ सेवा र १ वटा विद्यालयमा सरसफाइ सेवा नै नपुगेको देखिन्छ । त्यसै गरी १३ वटा विद्यालयमा आधारभूत स्तरको स्वच्छता सेवा पुगेको देखिन्छ भने ११ वटा विद्यालयमा स्वच्छता सेवा पुगेको देखिदैन । बाँकी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २१ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको अवस्था

क्र. सं.	सेवाको स्तर	खानेपानी		सरसफाइ		स्वच्छता	
		विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी
१	सेवा नै छैन	०	०	१	१४०	११	३६६९
२	आधारभूत	४	२०८३	२	२९२	१३	५८११
३	सिमित	२०	७३९७	२१	९०४८	०	०
४	उन्नत	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**२४**	**९४८०**	**२४**	**९४८०**	**२४**	**९४८०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.३.१ विद्यालयको खानेपानी प्रणाली

प्राकृतिक रुपमा निर्मित, पानीको श्रोतलाई बाहिरी प्रदुषित हुनबाट पर्याप्त रुपमा संरक्षण गरिएको, दिसाजन्य पदार्थबाट अलग रहेको श्रोतलाई सुधारिएको खानेपानीको श्रोतको रुपमा लिन सकिन्छ । तलको तालिका र चित्रबाट समग्र विद्यालयमा सुरक्षित खानेपानी प्रणाली प्रष्ट पार्न खोजिएको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका समग्र विद्यालयमा सुधारिएको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको देखिन्छ ।

तालिका २२ विद्यालयको खानेपानी अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	खानेपानी प्रणाली	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी
१	सुधारिएको	२४	९४८०
२	नसुधारिएको	०	०
जम्मा		**२४**	**९४८०**

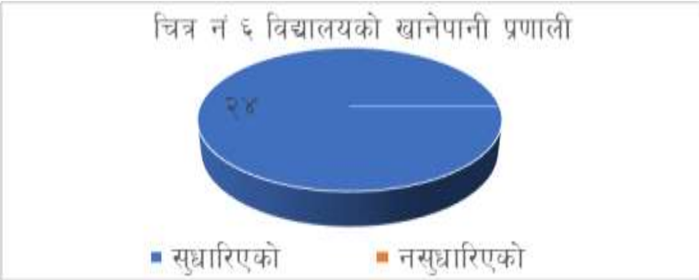

श्रोत:NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.३.२ वडागतरुपमा विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था

राजदेवी नगरपालिका अन्तगर्तका २४ वटा विद्यालयहरुमा खानेपानीको अवस्था सम्बन्धी वडागतरुपमा गरिएको सर्वेक्षणमा नियमित खानेपानी सुविधा भएका विद्यालय २० वटा र जसमध्ये सबैभन्दा बढी वडा नं ६ र ७ मा क्रमश ४/४ वटा विद्यालयमा नियमित खानेपानी सुविधा भएको, २४ वटा विद्यालयमा खानेपानीको सुरक्षित श्रोत भएको, ५ वटा विद्यालयमा पानी भण्डारण सुविधा भएको, १ वटा विद्यालयमा खानेपानीको शुद्धिकरण गरी प्रयोग गर्ने गरेको, १ वटा विद्यालयमा खानेपानीको नियमित गुणस्तर परीक्षण गर्ने गरेको देखिन्छ भने कुनै पनि विद्यालयमा पानी पिउन योग्य तथा सुरक्षित भएको पाइदैन । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २३ विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था

वडा न.	नियमित खानेपानी सुविधा भएका विद्यालय संख्या	खानेपानीको सुरक्षित श्रोत भएका विद्यालय	पानी भण्डारण सुविधा भएका	खानेपानीको शुद्धिकरण गरि प्रयोग गर्ने गरेका	खानेपानीको नियमित गुणस्तर परीक्षण गर्ने गरेका	गुणस्तरको नतिजाले पानी पिउन योग्य तथा सुरक्षित भएको
१	२	४	१	०	०	०
२	२	३	०	०	०	०
३	२	२	०	०	१	०
४	२	३	०	०	०	०
५	१	१	०	०	०	०
६	४	४	०	०	०	०
७	४	४	१	०	०	०
८	१	१	१	०	०	०
९	२	२	२	१	०	०
जम्मा	**२०**	**२४**	**५**	**१**	**१**	**०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.३.३ विद्यालयमा शौचालयको सेवा स्तर

तलको तालिकामा राजदेवी नगरपालिका अन्तरगतका विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि उपलब्ध शौचालयहरुको संख्या क्रमश ३४ र ३२ तथा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि पहुँच भएका शौचालय र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा भएका शौचालयहरु नभएको बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २४ विद्यालयमा शौचालय सेवाको स्तरको अवस्था

क्र. सं.	सेवाको स्तर	शौचालयहरुको संख्या			
		छात्रा	छात्र	अपाङ्ग मैत्री	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा
१	सेवा नै छैन	०	०	०	०
२	आधारभूत	०	०	०	०
३	सिमित	३४	३२	०	०
४	उन्नत	०	०	०	०
	जम्मा	**३४**	**३२**	**०**	**०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

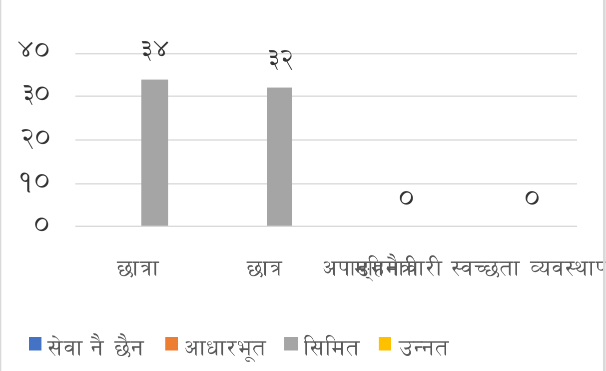

चित्र नं ७ विद्यालयमा शौचालयको सेवास्तर

३.३.३.४ विद्यालयमा शौचालयको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकाका विद्यालयहरुको शौचालयको अवस्था विश्लेषण गर्ने क्रममा कुल २४ वटा विद्यालय मध्ये शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय २१ वटा, छात्राका लागि छुट्टै शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय १३ वटा र सुधारिएको शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय ११ वटा रहेका छन् । त्यस्तै गरेर राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार विद्यार्थी अनुपातमा छात्रा शौचालय १ वटा र १ वटा छात्र शौचालय भएको पाइएको छ भने वातावरणमैत्री शौचालय रहेका विद्यालय ९ वटा र कुनै पनि विद्यालयमा अपागंतामैत्री शौचालय नरहेको पाइएको छ । साथै २१ वटा विद्यालयको छात्रा र छात्र शौचालयमा यूरीनल सुबिधा भएको र ४ वटा विद्यालयमा मात्र स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने सुविधा रहेको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २५ विद्यालयहरुमा शौचालयको अवस्था

वडा न.	शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	छात्राका लागि छुट्टै शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	सुधारिएको शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार शौचालय विद्यार्थी अनुपात (१:४०) भएका		शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएका		यूरीनल सुबिधा भएका विद्यालय संख्या		स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने इन्सीनेरेटर भएको
				छात्रा	छात्र	अपागंतामैत्री रहेका विद्यालय	वातावरण मैत्री रहेका विद्यालय	छात्रा	छात्र	
१	३	२	२	०	०	०	०	३	३	०
२	२	२	२	०	०	०	०	२	२	१
३	२	१	१	०	०	०	०	२	२	०
४	३	३	२	१	१	०	३	३	३	०
५	१	०	०	०	०	०	०	१	१	०
६	३	२	०	०	०	०	१	३	३	०
७	४	३	१	०	०	०	४	४	४	१
८	१	०	१	०	०	०	०	१	१	०
९	२	०	२	०	०	०	१	२	२	२
जम्मा	**२१**	**१३**	**११**	**१**	**१**	**०**	**९**	**२१**	**२१**	**४**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

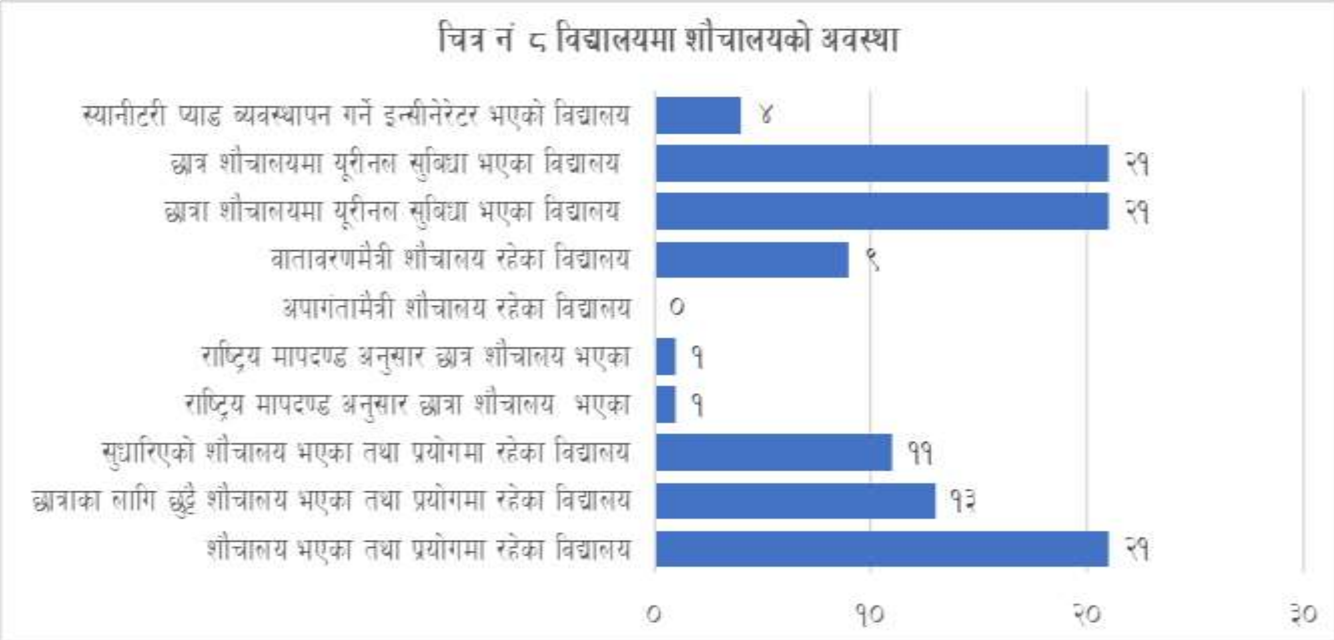

३.३.४ महिनावारी स्वच्छता

यस राजदेवी नगरपालिकामा रहेका कुल २४ वटा विद्यालयहरु मध्ये ४ वटा विद्यालयमा मात्र स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने इन्सीनेरेटरको व्यवस्था भएको र ४ वटा विद्यालयमा छात्राका लागि स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था गरेको देखिन्छ । छात्राहरुलाई पून: प्रयोग गर्न सकिने स्यानीटरी प्याड निर्माण सम्बन्धी तालिम कुनै पनि विद्यालयमा प्रदान गरिएको छैन भने महिनावारी भएको बेला ४ वटा विद्यालयमा मात्र छात्राहरु विद्यालयमा आउने गरेका र बाँकी विद्यालयका छात्राहरु नआउने गरेको पाइएको छ । वडागत रुपमा विद्यालयको महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २६: महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी अवस्थाको विवरण

वडा न.	स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने इन्सीनेरेटर भएको	स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था गरेका विद्यालय	छात्राहरुलाई पून: प्रयोग गर्ने सकिने स्यानीटरी प्याड निर्माण तालिम प्रदान गरिएको	छात्राहरु सधै र सबै विद्यालय आउने गरेका छन
१	०	०	०	०
२	१	०	०	०
३	०	०	०	०
४	०	१	०	२
५	०	०	०	०
६	०	१	०	०
७	१	१	०	०
८	०	०	०	०
९	२	१	०	२
जम्मा	४	४	**०**	४

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.५ विद्यालयमा समुहगत हातधुने व्यवस्था

राजदेवी नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालित विद्यालय मध्ये ९ वटा विद्यालयमा समुहगत हातधुने सुविधा भएको पाईएको छ भने २ वटा विद्यालयमा मात्र राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार ५० विद्यार्थीको अनुपातमा १ धाराको व्यवस्था भएको पाइन्छ । त्यसै गरी ५ वटा समुहगत हात धुने स्थानमा साबुन पानीको नियमित व्यवस्था भएको पाइएको छ भने २४ वटा विद्यालयमा फोहोर पानीको सुरक्षित निकास तथा व्यवस्थापन गरेको पाइएको छ ।

तालिका २७ विद्यालयमा समुहगत हातधुने अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	समुहगत हातधुने सुविधा भएका तथा प्रयोगमा आएका	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार धारा विद्यार्थी अनुपात (१:५०) भएका	समुहगत हातधुने स्थानमा साबुन र पानीको नियमित व्यवस्था भएका	फोहोर पानीको सुरक्षित निकास तथा व्यवस्थापन भएको
१	१	१	०	४
२	१	०	०	३
३	१	०	०	२
४	१	०	०	३
५	१	०	०	१
६	१	०	१	४
७	३	१	३	४
८	०	०	०	१
९	०	०	१	२
जम्मा	९	२	५	२४

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.६ वातावरणीय सरसफाइ

विद्यालयको वातावरणीय सरसफाइको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा ९ वटा विद्यालयमा ठोस फोहरलाई डस्टबिनमा संकलन गरी सुरक्षित विसर्जन गर्ने गरेको, ४ वटा विद्यालयमा कुहिने र नकुहिने फोहोरको अलग अलग संकलन गरी सुरक्षित विसर्जन गर्ने गरेको, कुनै पनि विद्यालयमा फोहरको पुनः प्रयोग तथा पुन चक्रण पद्धती लागु नगरिएको, ७ वटा विद्यालयको परिसरमा फूल रोपी वगैचाको व्यवस्थापन गरिएको र ५ वटा विद्यालयको खाली जमिनमा बृक्षारोपण, वगैचा र करेसावारी बनाएको देखिन्छ। अन्य विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका २८ वातावरणीय सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था

वडा न.	ठोस फोहरलाई डस्टबिनमा संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने	कुहिने र नकुहिनेको अलग अलग संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने	फोहरको पुनः प्रयोग तथा पुन चक्रण पद्धती लागु गरिएको	विद्यालय क्षेत्र खुला दिसा मुक्त रहेको	विद्यालय परिसरमा फूल रोपी वगैचाको व्यवस्थापन गरिएको	विद्यालयको खाली जमिनमा बृक्षारोपण, वगैचा र करेसावारी बनाईएको
१	०	०	०	०	१	०
२	०	०	०	३	१	१
३	०	०	०	१	०	०
४	३	२	०	३	१	०
५	०	०	०	१	१	०
६	१	०	०	४	०	०
७	४	१	०	४	२	२
८	०	०	०	१	०	०
९	१	१	०	१	१	२
जम्मा	९	४	०	१८	७	५

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.७ व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था

विद्यालयको व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा ११ वटा विद्यालयमा मात्र बाल क्लब र विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन भएका, कुनै पनि विद्यालयमा वास सम्पर्क शिक्षक नतोकिएका, १० वटा विद्यालयले वास कार्य योजना बनाएर विद्यालय सुधार योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गरेका, कुनै पनि विद्यालयमा नियमित मर्मत सम्भारका लागि मर्मत संभार कोषको व्यवस्था र आवश्यक सीप र जगेडा औजारहरुको व्यवस्था नहुनुका साथै ६ वटा विद्यालयमा नियमित रुपमा तालिका अनुसार शौचालय, पानी टंकी, फिल्टर र हातधुने ठाउँको सरसफाइ गर्ने गरेको पाइएको छ।

तालिका २९ व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा न.	बाल क्लब र विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन भएको	विद्यालयको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना भएको	नियमित मर्मत सम्भारका लागि मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था भएको	आवश्यक सीप र जगेडा औजारहरुको व्यवस्था भएको	नियमित रुपमा तालिका अनुसार शौचालय, पानी टंकी, फिल्टर र हातधुने ठाउँको सरसफाइ गर्ने गरिएको
१	२	०	०	०	०
२	२	०	०	०	०
३	१	१	०	०	०
४	१	१	०	०	२
५	१	१	०	०	०
६	१	४	०	०	१
७	१	१	०	०	२
८	०	१	०	०	०
९	२	१	०	०	१
जम्मा	**११**	**१०**	**०**	**०**	**६**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३ ख. स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई उन्नत सेवा स्तरमा मूल्याङ्कन गरिएको छैन त्यसैले स्वास्थ्य संस्थालाई आधारभूत सेवास्तर र उन्नत सेवास्तरलाई सँगै समावेश गरिएको छ। तलको तालिकामा स्वास्थ्य संस्थाको संख्या र जनसंख्या (बिरामी र कर्मचारी) का लागि स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता र ठोस फोहोर व्यवस्थापन सुविधाको विभिन्न सेवास्तर उल्लेख गरिएको छ।

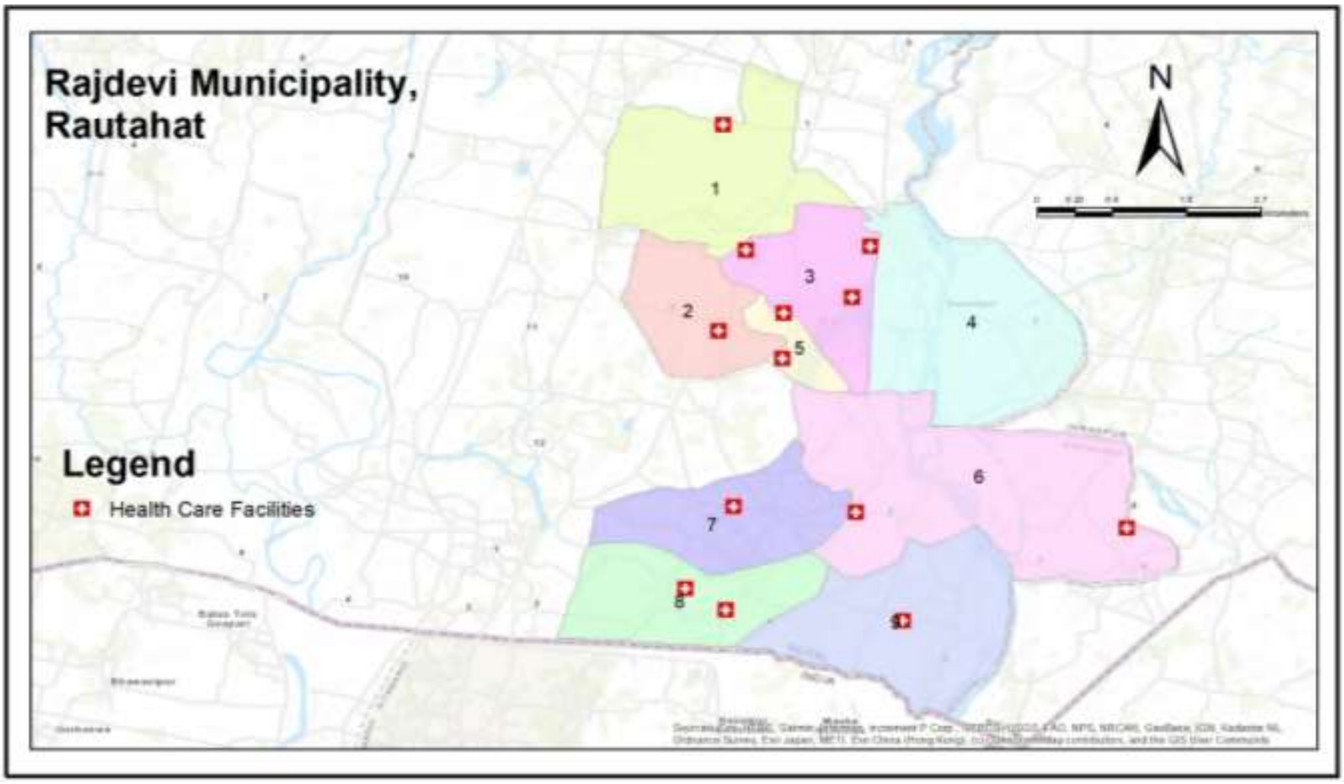

३.३.८ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा स्तर

राजदेवी नगरपालिकामा रहेका १३ वटा स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको स्तरको सर्वेक्षण गर्ने क्रममा ३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी सेवा नभएको र ९ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सेवा नभएको पाइएको छ भने १० वटा स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानीको आधारभूत सेवा, १३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा सरसफाइको आधारभूत सेवा, १३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा स्वच्छता सम्बन्धी आधारभूत सेवा भएको पाइएको छ भने २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोर व्यवस्थापनमा आधारभूत सेवा भएको पाइन्छ । त्यसै गरी सिमित सेवा ठोस फोहोर व्यवस्थापन २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा भएको पाइएको छ भने उन्नत किसिमको सेवा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा भएको पाइदैन । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३० स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सेवा स्तर सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	सेवाको स्तर	खानेपानी		सरसफाइ		स्वच्छता		ठोस फोहोर व्यवस्थापन	
		स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या
१	सेवा नै छैन	३	१०५	०	०	०	०	९	३२९
२	आधारभूत	१०	४३९	१३	५४४	१३	५४४	२	८६
३	सिमित	०	०	०	०	०	०	२	१२९
४	उन्नत	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**१३**	**५४४**	**१३**	**५४४**	**१३**	**५४४**	**१३**	**५४४**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.९ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानीको अवस्था

नगरपालिका क्षेत्रभित्र भएका १३ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये ९ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र नियमित खानेपानी सेवा उपलब्ध छ साथै उक्त खानेपानी सेवा २४ सै घण्टा कार्यालय हाताभित्र उपलब्ध हुन्छ । साथै ९ वटा स्वास्थ्य संस्थामा सुरक्षित श्रोतको खानेपानी सेवा उपलब्ध छ र १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र पानीको कहिलेकाहीं शुद्धिकरण गर्ने गरिएको छ । खानेपानी सेवा उपलब्ध भएका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आर्सेनिक र कोलिफर्मको मात्रा परीक्षण गरिएको छैन । अपांगता भएको व्यक्तिहरुलाई खानेपानीको सुबिधा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा भएको देखिदैन भने ३ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र खानेपानी भण्डारणको सुविधा भएको पाईन्छ । खानेपानीको बैकल्पिक श्रोतको पहिचान कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा भएको देखिदैन । बाँकी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३१ स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि. नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	नियमित खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको	२४ सै घण्टा खानेपानीको उपलब्धता	सुरक्षित श्रोतको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको	पिउनका लागि शुद्धिकरण गरिएको	खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण गरिएको	अपांगता भएको व्यक्तिहरुलाई खानेपानीको सुबिधा भएको	खानेपानी भण्डार सुबिधा भएको	खानेपानी नियमित सेवा नभए बैकल्पीक श्रोतको पहिचान भएको	अनुमानित दुरी	कैफियत
१	फुन्खुनवा स्वास्थ्य चौकी, भगवती पथरा	स्वास्थ्य चौकी	१	०	०	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	३० मिनेट	
२	डरी स्वास्थ्य चौकी, मोतिपुर	स्वास्थ्य चौकी	१	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	हाता भित्र	
३	हजमिनियाँ स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ दरबार	स्वास्थ्य चौकी	२	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	३० मिनेट	
४	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, चन्धिया टोल	स्वास्थ्य चौकी	३	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	१	०	हाता भित्र	
५	बसतपुर स्वास्थ्य चौकी, बसतपुर	तेस्रो तहको अस्पताल	४	१	१	छैन	गरिदैन	गरेको छैन	०	१	०	३० मिनेट	
६	बसतपुर आयुर्वेद औषधालय	तेस्रो तहको अस्पताल	४	१	१	छैन	गरिदैन	गरेको छैन	०	१	०	३० मिनेट	
७	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ पथै	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	५	०	०	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	३० मिनेट	
८	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, राजदेवी मन्दिर टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	०	०	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	३० मिनेट	
९	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, सेढ्वा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	१	१	छैन	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	हाता भित्र	
१०	मुद्यालवा स्वास्थ्य चौकी, मुद्यालवा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	७	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	हाता भित्र	
११	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	हाता भित्र	
१२	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा आयुर्वेद औषधालय	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	०	०	छैन	कहिलेकाँही	गरेको छैन	०	०	०	३० मिनेट	
१३	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, रेडक्रस टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	९	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छैन	०	०	०	हाता भित्र	
	जम्मा			९	९	९	१	०	०	३	०		

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.१० स्वास्थ्य संस्थाको शौचालय र यसको सरसफाइको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकामा भएका १३ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये ११ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ३० वटा शौचालय भएको र उक्त ३० वटै शौचालय प्रयोगमा रहेका छन् । जसमध्ये २६.६६ प्रतिशत शौचालय महिलाका लागि छुट्टै, २६.६६ प्रतिशत शौचालय पुरुषका लागि छुट्टै, ४६.६६ प्रतिशत शौचालय कर्मचारीका लागि भएको र कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सर्वसाधारणका लागि छुट्टै शौचालयको सुविधा भएको पाइदैन । प्रयोगमा रहेका कुनै पनि शौचालयमा युरिनलको व्यवस्था भएको पाइदैन । प्रयोगकर्तामैत्रीका हिसावले १६.६६ प्रतिशत शौचालय बालमैत्री, ३.३३ प्रतिशत शौचालय महिलामैत्री छन् भने कुनै पनि शौचालयहरु अपांगतामैत्री भएको पाइदैन । त्यसैगरी १३.३३ प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा हात धुने स्थानको व्यवस्था छ भने ६.६६ प्रतिशत हात धुने स्थानमा स्यानिटाइजरको व्यवस्था भएको देखिन्छ ।

तालिका ३२ शौचालय र यसको सरसफाइको विवरण

सि. नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	सुधारिएको शौचालय			शौचालय छ भने				युरिनल को व्यवस्था भएको		शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएको			हात धुने स्थानमा साबुनपानी को व्यवस्था	हात धुने स्थानमा स्यानिटाइजरको व्यवस्था
				छ	जम्मा संख्या	प्रयोगमा रहेको संख्या	महिलाका लागि शौचालय	पुरुषका लागि छुट्टै	कर्मचारीहरुका लागि छुट्टै शौचालय	सर्वसाधारणका लागि छुट्टै शौचालय भएको	महिला	पुरुष	बालबालिका लागि	महिलाका लागि	अपांगता भएको		
१	झुन्खुनवा स्वास्थ्य चौकी, भगवती पथरा	स्वास्थ्य चौकी	१	१	२	२	०	०	२	०	०	०	१	०	०	०	०
२	डरी स्वास्थ्य चौकी, मोतिपुर	स्वास्थ्य चौकी	१	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	०	०	०	०
३	हजमिनियाँ स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ दरबार	स्वास्थ्य चौकी	२	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
४	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, चन्धिया टोल	स्वास्थ्य चौकी	३	१	७	७	३	३	१	०	०	०	१	१	०	१	१
५	बसतपुर स्वास्थ्य चौकी, बसतपुर	तेस्रो तहको अस्पताल	४	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०
६	बसतपुर आयुर्वेद औषधालय	तेस्रो तहको अस्पताल	४	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	०	०	१	१

सि. नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	सुधारिएको शौचालय			शौचालय छ भने				युरिनल को व्यवस्था भएको		शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएको			हात धुने स्थानमा साबुनपानी को व्यवस्था	हात धुने स्थानमा स्यानिटाइजरको व्यवस्था
				छ	जम्मा संख्या	प्रयोगमा रहेको संख्या	महिलाका लागि शौचालय	पुरुषका लागि छुट्टै	कर्मचारीहरुका लागि छुट्टै शौचालय	सर्वसाधारणका लागि छुट्टै शौचालय भएको	महिला	पुरुष	बालबालिकाका लागि	महिलाका लागि	अपांगता भएको		
७	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ पथै	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	५	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
८	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, राजदेवी मन्दिर टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	१	३	३	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
९	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, सेढ्वा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	१	३	३	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	मुद्यालवा स्वास्थ्य चौकी, मुद्यालवा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	७	१	३	३	१	१	१	०	०	०	१	०	०	०	०
११	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	१	३	३	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा आयुर्वेद औषधालय	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	१	३	३	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, रेडक्रस टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	९	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०
	जम्मा			१३	३०	३०	८	८	१४	०	०	०	५	१	०	४	२
	प्रतिशत			१००	१००	१००	२६.६६	२६.६६	४६.६६	०	०	०	१६.६६	३.३३	०	१३.३३	६.६६

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.३.११ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन

राजदेवी नगरपालिकामा संचालनमा रहेका १३ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोरको सुरक्षित संकलन गर्न बकेटहरुको लेवलिङ्ग सहित व्यवस्था र ठोस फोहोरको सुरक्षित निर्मलिकरण गर्ने गरेको र ठोस फोहोरको सुरक्षित रुपमा विसर्जन गर्ने गरेको पाईदैन साथै पून :प्रयोग गर्न मिल्ने औजारहरुको निर्मलिकरण तथा अटो क्लेभिंगका लागि १ वटा स्वास्थ्य संस्थाको Chemical disinfection को माध्यमबाट, ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाको Jutoclave with local process को माध्यमबाट निर्मलिकरण तथा ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाको Autoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure प्रक्रिया अपनाएको देखिन्छ । बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३३ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

सि.नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	ठोस फोहोरको सुरक्षित संकलन गर्न बकेटहरुको लेवलिङ्ग सहित व्यवस्था गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित निर्मलिकरण गर्ने गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित रुपमा विसर्जन गर्ने गरेको	पूनः प्रयोग गर्न मिल्ने औजारहरुको निर्मलिकरण तथा अटो क्लेभिंग गर्ने गरेको
१	झुन्खुनवा स्वास्थ्य चौकी, भगवती पथरा	स्वास्थ्य चौकी	१	०	गरिदैन		Jutoclave with local process
२	डरी स्वास्थ्य चौकी, मोतिपुर	स्वास्थ्य चौकी	१	०	गरिदैन		Jutoclave with local process
३	हजमिनियाँ स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ दरबार	स्वास्थ्य चौकी	२	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
४	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, चन्धिया टोल	स्वास्थ्य चौकी	३	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
५	बसतपुर स्वास्थ्य चौकी, बसतपुर	तेस्रो तहको अस्पताल	४	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
६	बसतपुर आयुर्वेद औषधालय	तेस्रो तहको अस्पताल	४	०	गरिदैन		Jutoclave with local process
७	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, हजमिनियाँ पथै	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	५	०	गरिदैन		Chemical disinfection
८	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, राजदेवी मन्दिर टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	०	गरिदैन		Jutoclave with local process
९	सामुदायिक स्वास्थ्य चौकी, सेढ्वा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	६	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
१०	मुद्यालवा स्वास्थ्य चौकी, मुद्यालवा	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	७	०	गरिदैन		Jutoclave with local process

सि.नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	ठोस फोहोरको सुरक्षित संकलन गर्न बकेटहरुको लेवलिङ्ग सहित व्यवस्था गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित निर्मलिकरण गर्ने गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित रुपमा विसर्जन गर्ने गरेको	पूनः प्रयोग गर्न मिल्ने औजारहरुको निर्मलिकरण तथा अटो क्लेभिंग गर्ने गरेको
११	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
१२	लक्ष्मीपुर बेलबिचहवा आयुर्वेद औषधालय	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	८	०	गरिदैन		Jutoclave with local process
१३	राजदेवी नगरपालिका स्वास्थ्य चौकी, रेडक्रस टोल	स्वास्थ्य चौकी र सा. स्वास्थ्य इकाई	९	०	गरिदैन		Jutoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure

श्रोत : NWASH, स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सर्वेक्षण २०७८

३.३.१२ स्वास्थ्य संस्थाको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन

यस राजदेवी नगरपालिका अन्तर्गतका १३ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये १२ वटा स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्किने फोहोरको व्यवस्थापनका लागि लेबलिङ सहितको डस्टविनको व्यवस्था नभए पनि साधारण डस्टविनको व्यवस्था गरेको पाइएको छ। त्यसैगरी ५ वटा स्वास्थ्य संस्थामा तिखो र संक्रामक फोहोर छुट्याउने गरेको, २ वटा स्वास्थ्य संस्थामा महिनावारी सामाग्री व्यवस्थापन गर्न र जोखिमयुक्त फोहोरका लागि इन्सिनेरेटरको व्यवस्था भएको पाइन्छ । त्यसै गरी १ वटा स्वास्थ्य संस्था (प्रसुती केन्द्र) मा बच्चा जन्मिएपछि सालनालको उचित विसर्जनका लागि प्लेसान्टा पिटको व्यवस्था भएको देखिन्छ भने ४ वटा स्वास्थ्य संस्थामा वातावरण सफाइ प्रोटोकल अवलम्बन गर्ने गरिएको र ७ वटा स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सरसफाइको लागि कर्मचारीको व्यवस्था भएको पाइन्छ।

चित्र नं ९ ठोस तथा तरल फोहोरको व्यवस्थापन एवं औजारको निर्मलीकरण र सफाइ

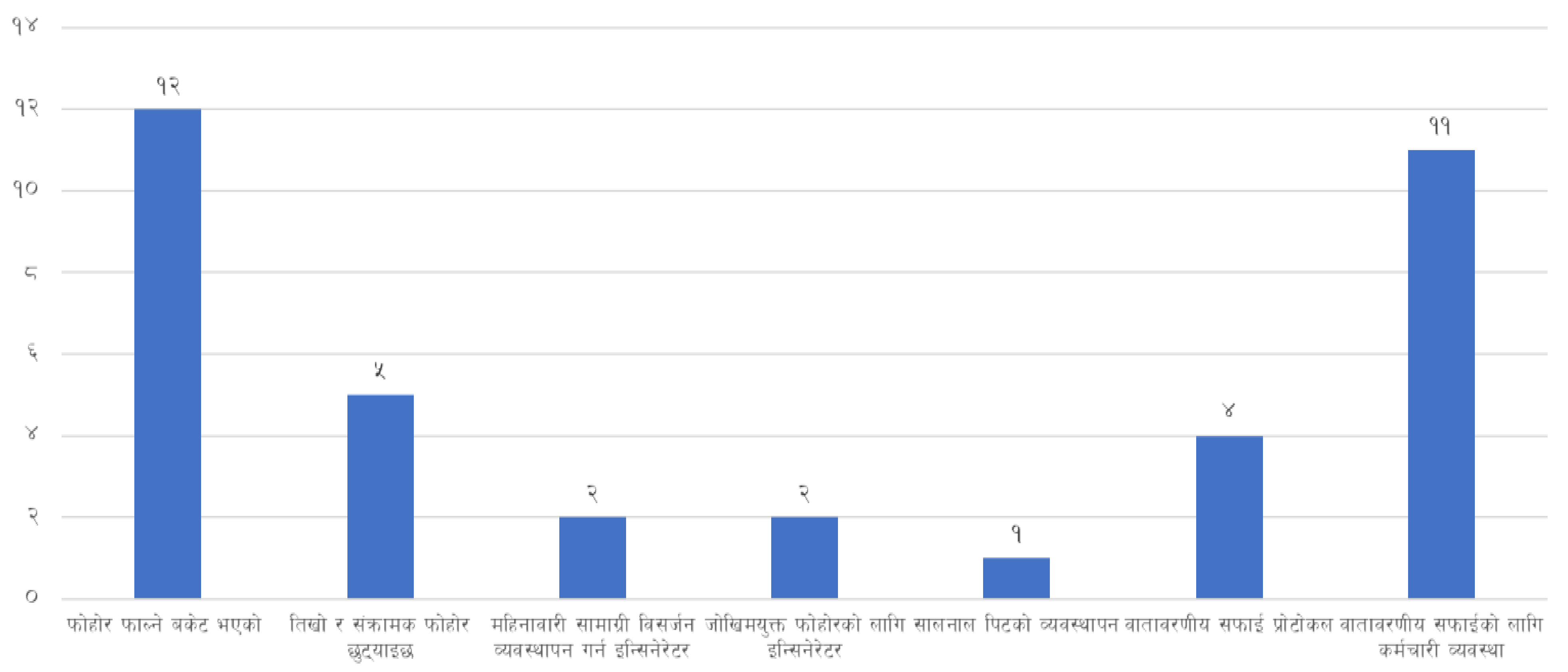

३.३.१३ सूचक वमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व, ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र वातावरणीय सफाइको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकाका १३ वटै स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सफाइ सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३४ स्वास्थ्य संस्थाको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परिमिति/सूचकहरु	संख्या
स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी		
१	प्रर्याप्त पिउनेपानीको व्यवस्था भएका स्वास्थ्य संस्था	९
२	शुद्धिकरण गरिएको पिउनेपानी भएका स्वास्थ्य संस्था	१
स्वास्थ्य संस्थाको सरसफाइ		
१	पुरुषका लागि प्रयोगयोग्य शौचालय	८
२	महिलाका लागि शौचालय	८
३	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा सहितको महिलाका लागि प्रयोगयोग्य शौचालय	०
४	अपाङ्गमैत्री प्रयोगयोग्य शौचालय	१
स्वास्थ्य संस्थामा स्वच्छता		
१	साबुन सहितको हात धुने सुबिधा भएको	४
२	उपचार गर्ने ठाउँमा स्यानिटाइजरको व्यवस्था भएको	२
३	उपचार गर्ने ठाउँमा प्रयोगयोग्य साबुन सहितको हात धुने सुबिधा भएको	४
स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोरको व्यवस्थापन		
१	फोहोर राख्नको लागि बाल्टि भएको	१२
२	धारिलो तथा संक्रामक फोहोरलाई अलग गरेर विसर्जन गर्ने गरेको	५
३	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि इन्सिनेरेटर उपलब्ध भएको	२
४	घातक फोहोरका लागि इन्सिनेरेटर उपलब्ध भएको	२
५	सालनाल फाल्ने खाल्डो (Placenta pit) उपलब्ध भएको	१
स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सफाइ		
१	वातावरणीय सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल भएको	४
२	वातावरणीय सफाइका लागि कर्मचारीको व्यवस्था	११

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.१४ सार्वजनिक शौचालयहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

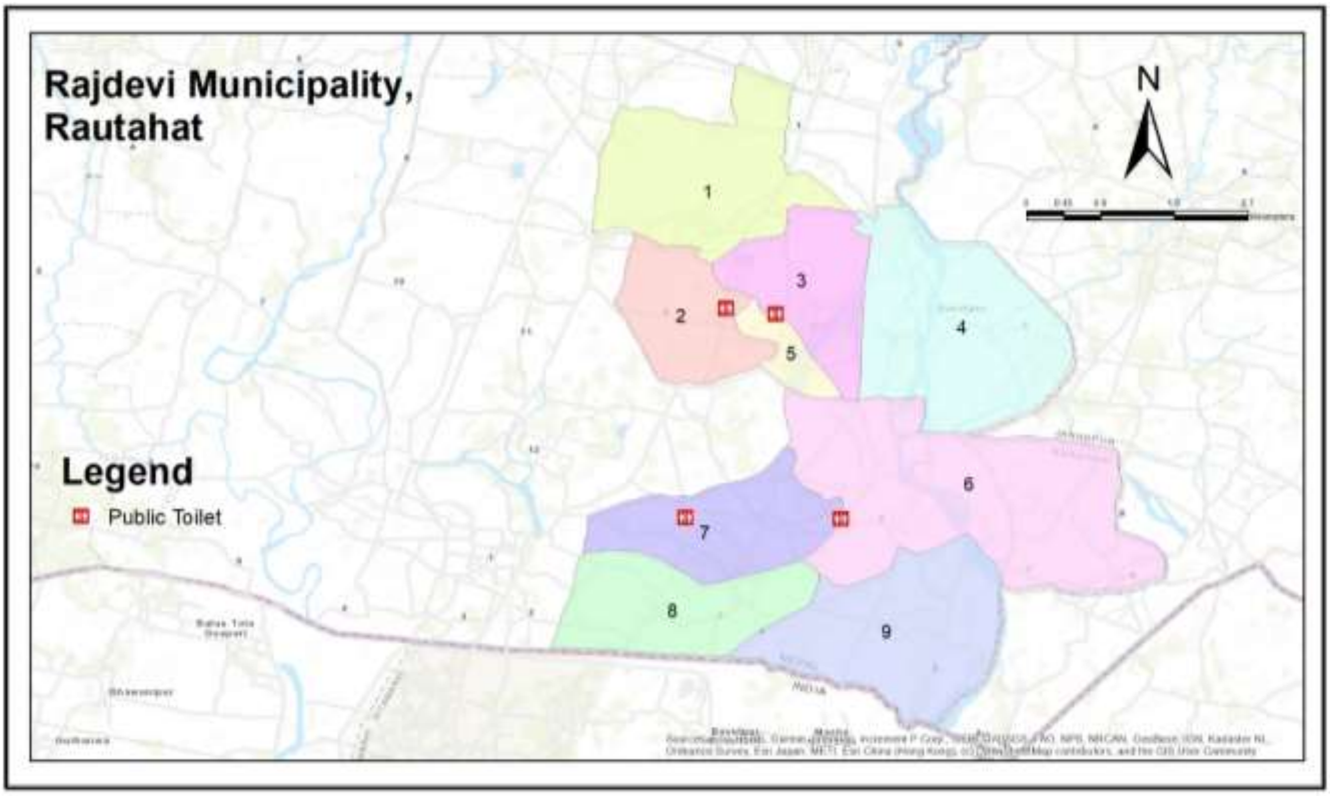

तलको तालिकामा सार्वजनिक शौचालयहरुको पानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाका बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३५ सार्वजनिक शौचालयहरुको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परिमिति/सूचकहरु	संख्या
सार्वजनिक शौचालयहरुमा पानीको आपुर्ती		
१	सबैका लागि हात धुने स्थान र शौचालयहरुमा पर्याप्त पानीको उपलब्धता	२
सार्वजनिक शौचालयहरुमा सरसफाइ		
१	महिलाका लागि शौचालय भएको	२
२	कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुका लागि कम्तिमा एकवटा शौचालयको व्यवस्था भएको	०
३	बालबालिकाहरुका लागि कम्तिमा एकवटा शौचालयको व्यवस्था भएको	०
सार्वजनिक शौचालयमा पहुँच		
१	सबैको पहुँचमा शौचालय भएको	०
२	बालबालिकाको पहुँचमा नभएको	०
३	कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुको पहुँचमा नभएको	०
४	बालबालिका र कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुको पहुँचमा नभएको	२
सार्वजनिक शौचालयहरुमा स्वच्छता सुविधा		
१	हात धुने सुविधा भएको	२
२	साबुन सहितको हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.४ खानेपानी तथा सरसफाइको प्रणाली प्रविधि

३.४.१ खानेपानी प्रणाली प्रविधि सन् २०२० सम्ममा राजदेवी नगरपालिकामा ९ वटा पम्पिङ खानेपानी आयोजना बाहेक तलका कुनै पनि किसिमका खानेपानी आयोजनाहरु भएको पाइदैन । यस राजदेवी नगरपालिकामा ग्राभिटि फ्लो खानेपानी आयोजना नभएको र पम्पिङ खानेपानी आयोजनाका ७८.३९ प्रतिशत धाराहरु नीजि धाराको रुपमा जोडिएको पाइन्छ । साथै नगरपालिकामा एक वटा पानी शुद्धिकरण प्लान्ट जडान गरिएको पाइन्छ ।

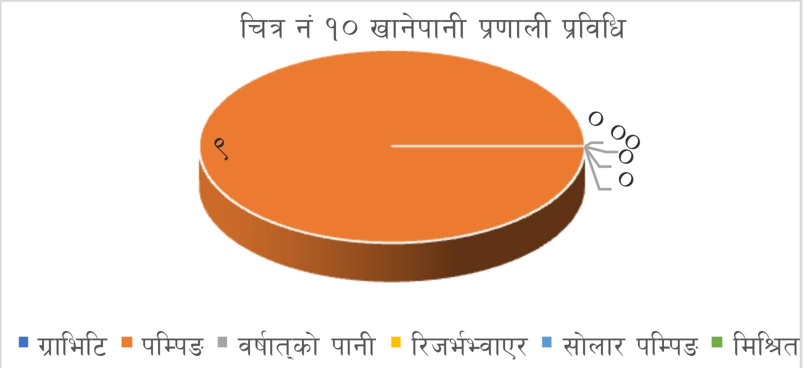

तालिका ३६ नगरपालिकामा खानेपानीको आपुर्ती प्रणालीको अवस्था

क्र. सं.	प्राविधिक विकल्प	खानेपानी प्रणालीको संख्या	घरको प्राङ्गणमा नीजि खानेपानी धाराको सेवा प्राप्त गरेका जनसंख्या		सार्वजनिक खानेपानी धाराबाट सेवा प्राप्त गरेका जनसंख्या		पानी प्रशोधन प्लान्टको उपलब्धता	दिसाजन्य दुषित नभएको	मुख्य रसायनिक जन्य दुषित नभएको
			सुचारु भएका धारा	सिमित रुपमा सुचारु भएका धारा	सुचारु भएका धारा	सिमित रुपमा सुचारु भएका धारा			
			जनसंख्या	जनसंख्या	जनसंख्या	जनसंख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या
१	ग्राभिटि	०	०	०	०	०	०	०	०
२	पम्पिङ	९	४६१	८३	११०	४०	१	०	०
३	वर्षात्को पानी	०	०	०	०	०	०	०	०
४	रिजर्भभ्वाएर	०	०	०	०	०	०	०	०
५	सोलार पम्पिङ	०	०	०	०	०	०	०	०
६	मिश्रित	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	९	४६१	८३	११०	४०	१	०	०
	%	१००	६६.४३	११.९६	१५.८५	५.७६			

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

३.४.२ सरसफाइ प्रणाली प्रविधि

राजदेवी नगरपालिकाको कुल ५४७७ घरधुरीमध्ये वास योजना तयारीको क्रममा ६७८ घरधुरीमा भएको नमूना सर्वेक्षण र सो अनुसार आगामी १० वर्ष भित्रको प्रक्षेपित तथ्याङ्क अनुसार १२५५० घरधुरीको घरायसी शौचालयको अवस्था तपसिल वमोजिमको भेटियो । जसअनुसार १.३३ प्रतिशत घरधुरीमा फ्लस भएको शौचालय, ३३.०४ प्रतिशत घरधुरीमा पावर फ्लस शौचालय भएको पाइएको छ । सर्वेक्षण अनुसार ०.८८ प्रतिशत घरधुरीमा कम्पोस्टिङ शौचालय, २.०१ प्रतिशत घरधुरीमा ढकन सहितको खाल्डे शौचालय, १.९२ प्रतिशत घरधुरीमा ह्याडगिङ शौचालय भएको पाइयो भने बाल्टी शौचालय ०.४४ प्रतिशत घरधुरीमा भएको पाइएको छ । बाँकी २५.२२ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नभएको पाइएको छ । नगरपालिकामा रहेका बिभिन्न प्रकारका प्रविधिहरूमा आधारित शौचालयहरुको अवस्था तलको तालिकाबाट स्पष्ट हुन्छ । शौचालयको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा राखिएको छ ।

तालिका ३७ घरायसी रुपमा शौचालयको अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	शौचालयको प्रकार	घरधुरी	%	जनसंख्या	%
१	फ्लस	१६७	१.३३	११८५	१.२३
२	पावर फ्लस	४१४६	३३.०४	३४७४३	१.९४
३	कम्पोस्टिङ	१११	०.८८	७४०	०.७७
४	ढकन सहितको खाल्डे शौचालय	४६६५	२.०१	३६०९४	२.०२
५	कपडाले बेरेको शौचालय (ह्याङगिङ)	२४१	१.९२	१६१०	१.६७
६	पानीको भाँडा बोकेर प्रयोग गरिने, बाल्टी शौचालय (बकेट)	५६	०.४४	२९६	०.३१
७	छैन	३१६५	२५.२२	२१९९०	२२.७५
	जम्मा	**१२,५५०**	**१००**	**९६,६५९**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.४.३ मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको विकल्प

यस राजदेवी नगरपालिकमा रहेका घरायसी शौचालयहरुबाट निस्कने मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा आगामी दश वर्षको अवधि अर्थात् सन् २०३० सम्म ५०५३ घरधुरीले व्यवस्थित मानव मलमूत्रजन्य लेदो व्यवस्थापन (Fecal Sludge Management–FSM) तरिका अपनाउने छन् । आगामी दश वर्षसम्म ९३ घरधुरीले दुई खाल्डे शौचालय प्रयोग गरेका हुनेछन् भने नगरपालिका क्षेत्रका कुनै पनि घरधुरीले ढल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्रमा आफ्नो घरको फोहोर पानी पठाउने गरेको पाइने छैन । त्यसै गरी सेप्टिक ट्यांक भएको शौचालय ९३ वटा भएको हुनेछन् भने ५६ घरधुरीले खुल्ला ठाउँमा दिसा पिसाव गर्ने प्रक्षेपण गरेको पाइएको छ ।

तालिका ३८ घरायसी रुपमा शौचालयको विवरण

क्र.सं.	शौचालयको प्रकार	घरधुरी	जनसंख्या
१	छैन	७२५६	५६४५६
२	खाल्डे	०	०
३	दुई खाल्डे	९३	६४८
४	सेप्टिक ट्याङ भएका	९३	६८५
५	मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सुविधा भएका	५०५३	३८३७१
६	ढल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र (प्लान्ट) भएको	०	०
७	खुला ठाउँ	५६	५००
	जम्मा	**१२,५५१**	**९६,६६०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

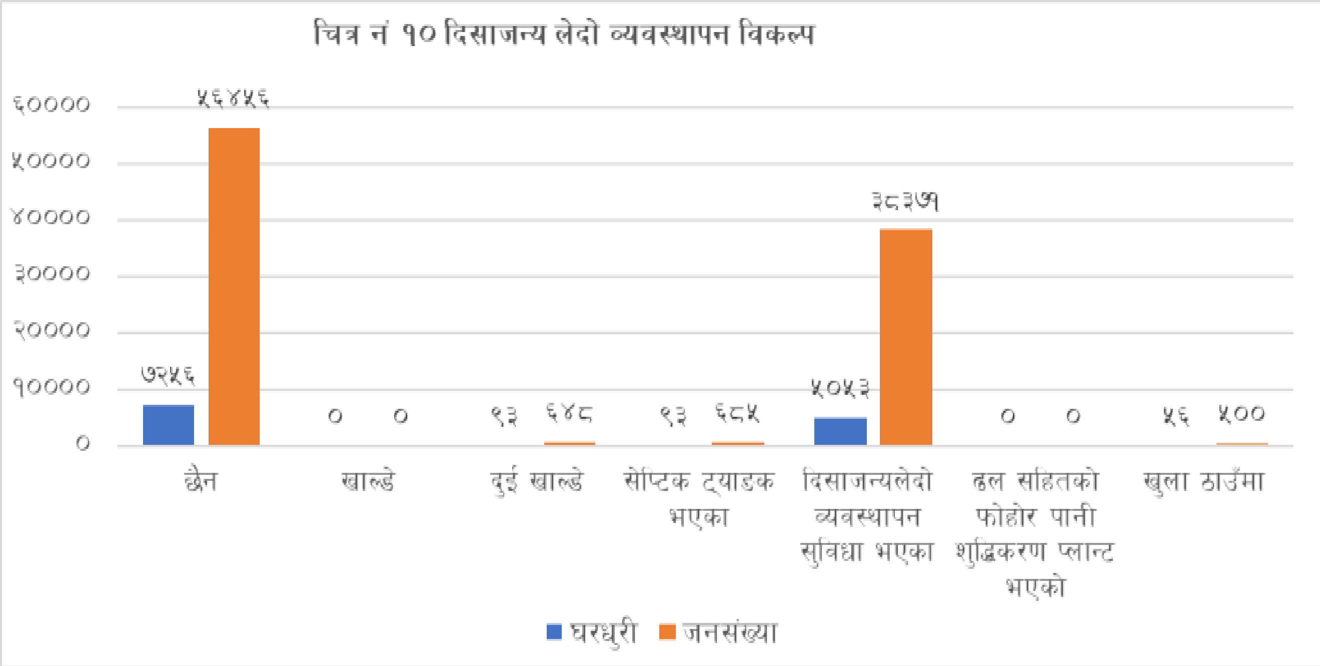

३.५ सुचारुपन तथा दिगोपना

नगरपालिका र खानेपानी प्रणालीहरूको विस्तृत सुचारूपना र दिगोपना प्रतिवेदनको लागि र स्कोरिङ प्रणालीलाई राम्रोसँग बुझ्नको लागि कृपया तलका दुई प्रतिवेदनहरु http//nwash.mowss.gov.np/documents वेब पेजमा हेर्न सकिन्छ ।

- "खानेपानी प्रणाली सुचारूपना र दिगोपनाको लागि M&E खाका"
- राजदेवी नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवाहरूको सुचारूपना र दिगोपनाको अवस्था

३.५.१ खानेपानी आयोजनाको मर्मत संभारको अवस्था

राजदेवी नगरपालिकामा हाल ९ वटा खानेपानी आयोजना संचालित अवस्थामा रहेकाले खानेपानी आयोजनाहरुको सुचारुपनाको अवस्था तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । परिभाषा र मर्मतको प्रकारको लागि प्राविधिक मार्गदर्शनको सुचारूपना र दिगोपनाको http://nwash.mowss.gov. np.documents मा उपलब्ध छ ।

तालिका ३९ खानेपानी सुचारुपनाको अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	अवस्था	स्किमहरू		लाभान्वित जनसङ्ख्या				
		सङ्ख्या	%	सुचारु धारा		सुचारु नभएका धारा		जम्मा
				सङ्ख्या	जम्मा %	सङ्ख्या	जम्मा %	
१	भौतिक रूपमा राम्रो	०	०	०	०	०	०	०
२	सामान्य मर्मत आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
३	ठुलो मर्मत आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
४	पुनः निर्माण गर्न आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
५	पुनर्स्थापना गर्न आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	९	१००	०	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.२ सरसफाइ सेवाको मर्मत अवस्था

सरसफाइ सेवा सुबिधाको मर्मतको चर्चा गर्दा विशेष गरी नगरपालिका अन्तर्गत मानव दिसाजन्य फोहोर, ठोस फोहोर तथा फोहोर पानी व्यवस्थापनको अवस्था के कस्तो छ भन्ने बुझिन्छ । नेपाल सरकारले अहिलेसम्म यस्ता सरसफाइ सेवा सुविधाको सुचारुपन तथा मर्मत अवस्थाको परिभाषा र लेखाजोखा गर्ने विधिको विकास गरेको छैन । यो खासस्व योजना औजारले यस्ता सेवा सुविधाहरुको योजना तर्जुमा र लागतको लागि लेखाजोखा गर्ने विधि आफ्नै किसिमले विकास गरेको छ । राजदेवी नगरपालिकाको सरसफाइको मर्मत अवस्था निम्न अनुसार देखिन्छ ।

तालिका ४० सरसफाइ अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि नं.	मर्मत अवस्था	मर्मत गर्न आवश्यक प्रणालीको सङ्ख्या (in conveyance)	मर्मत गर्न आवश्यक प्रणालीको सङ्ख्या (प्रशोधन केन्द्र)
१	प्रशोधन केन्द्र छैन	०	२२
२	भौतिक रूपले राम्रो	५	०
३	सामान्य मर्मत आवश्यक	०	०
४	ठुलो मर्मत आवश्यक	०	०
५	निर्माण गर्न आवश्यक	०	०
	जम्मा	**५**	**२२**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.३ धाराको अवस्था

तलको तालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र पाईप प्रणालीबाट सञ्चालित धाराहरुको अवस्थालाई देखाउँछ । यो तालिका नगरपालिकाभित्र भएका खानेपानी धाराहरुको सारांश हो । तसर्थ राजदेवी नगरपालिकामा ९ वटा खानेपानी आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेकाले यस तालिकामा उक्त आयोजनाबाट सञ्चालित खानेपानी धाराको अवस्थालाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

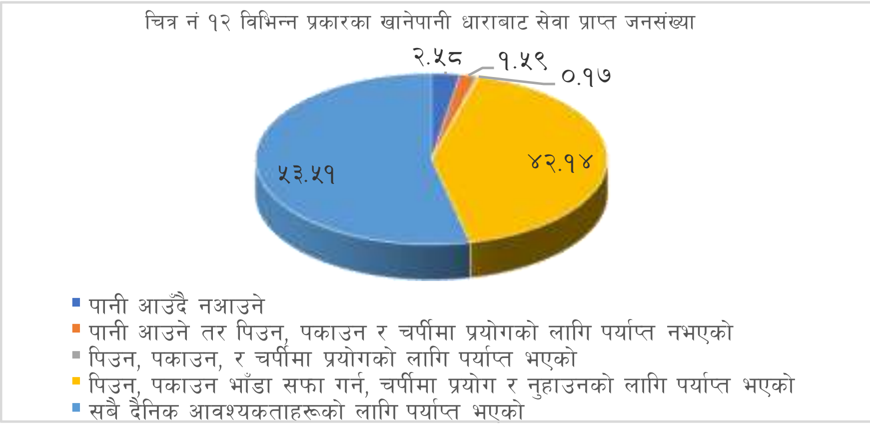

चित्र नं १२ विभिन्न प्रकारका खानेपानी धाराबाट सेवा प्राप्त जनसंख्या

तालिका ४१ धाराको अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परीमिति		अवलोकन (सङ्ख्या)					
			धारा	%	घरधुरी	%	जनसङ्ख्या	%
१	जम्मा		३३३		३६४		२९४७	
२	धाराको प्रकार	सामुदायिक	७	२.१	१७	४.६७	४३२	१४.६६
		नीजि	३२५	९७.६	३४६	९५.०५	२५१५	८५.३४
		संस्थागत	१	०.३	१	०.२७	०	०
३	जडान	मिटर जडान भएको	३२०	९६.१	३२५	८९.२९	२६९८	९१.५५
		मिटर जडान नभएको	१३	३.९	३९	१०.७१	२४९	८.४५
४	आपूर्ति घण्टा	> २ घण्टा	३०४	९१.२९	३३६	९२.३१	२७४३	९३.०८
		< घण्टा	२८	८.४१	२८	७.६९	२०४	६.९२
५	यो वर्ष दर्ता भएको गुनासोहरू दर्ता		०	०	०	०	०	०
६	धारामा पानीको गुणस्तर	धमिलो नभएको	६३	१८.९२	७१	१९.५१	५६९	१९.३१
		धमिलो	२७०	८१.०८	२९३	८०.४९	२३७८	८०.६९
७	धाराको अवस्था	भौतिक रूपमा अक्षुण्ण (राम्रो)	३११	९३.३९	३३७	९२.५८	२५०६	८५.०४
		सानो मर्मत	६	१.८	१०	२.७५	६८	२.३१
		ठूलो मर्मत	६	१.८	६	१.६५	२८८	९.७७

		पुन: निर्माण		१०	३	११	३.०२	८५	२.८८
८	धारामा फ्लोको अवस्था	सुचारु नभएको	पानी आउँदै नआउने	८	२.४	९	२.४७	७६	२.५८
			पानी आउने तर पिउन, पकाउन र शौचालयमा प्रयोगको लागि पर्याप्त नभएको	२	०.६	२	०.५५	४७	१.५९
		सुचारु	पिउन, पकाउन, र शौचालयमा प्रयोगको लागि पर्याप्त भएको	१	०.३	१	०.२७	५	०.१७
			पिउन, पकाउन भाँडा सफा गर्न, शौचालयमा प्रयोग र नुहाउनको लागि पर्याप्त भएको	१३८	४१.४४	१३८	३७.९१	१२४२	४२.१४
			सबै दैनिक आवश्यकताहरूको लागि पर्याप्त भएको	१८४	५५.२६	२१४	५८.७९	१५७७	५३.५१

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.४ सुचारूपना र दिगोपना लेखाजोखा

प्रस्तुत लेखाजोखा पाइप खानेपानी प्रणालीको मात्र सुचारुपन र दीगोपनको (Functionalty and Sustainability–F&S) लेखाजोखा हो । अन्य प्रणालीहरू जस्तै ट्युवबेल, घरायसी शौचालय, संस्थागत शौचालय, मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सुविधाहरू, ठोस फोहोर व्यवस्थापन र ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्रको सुचारूपना र दिगोपनाको लेखाजोखाको निम्ति नेपालको खासस्व क्षेत्रमा अहिलेसम्म सूचक, लेखाजोखा विधि र स्कोरिङ प्रणालीको विकास गरिएको छैन ।

तालिका ४२ खानेपानी सुचारुपना र दिगोपनाको स्कोर सम्बन्धी विवरण

सुचारूपना स्कोर				
क्र.सं	**अवस्था**	**परीमिति**	**सङ्ख्या**	**%**
१	जम्मा	प्रणालीको सङ्ख्या	९	१००
		धाराको सङ्ख्या	३३३	१००
		घरधुरी	३६४	१००
		जनसङ्ख्या	२९४७	१००
२	स्कोर > ७० (छैन वा (सूचारुपनाको लागि कम जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	१	११.११
		धाराको सङ्ख्या	५७	१७.१२
		घरधुरी	६५	१७.८६
		जनसङ्ख्या	५२९	१७.९५
३	स्कोर ६०-७० को बीचमा (सूचारुपनाको लागि केहि जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
४	स्कोर < ६० (सूचारुपनाको लागि उच्च जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	८	८८.८९
		धाराको सङ्ख्या	२७६	८२.८८
		घरधुरी	२९९	८२.१४
		जनसङ्ख्या	२४१८	८२.०५

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

दिगोपना स्कोर				
क्रं.सं	अवस्था	परीमिति	**सङ्ख्या**	**%**
१	जम्मा	प्रणालीको सङ्ख्या	९	१००
		धाराको सङ्ख्या	३३३	१००
		घरधुरी	३६४	१००
		जनसङ्ख्या	२९४७	१००
२	स्कोर > ७० (छैन वा दिगोपनाको लागि कम जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	१	११.११
		धाराको सङ्ख्या	५७	१७.१२
		घरधुरी	६५	१७.८६
		जनसङ्ख्या	५२९	१७.९५
३	स्कोर ६०-७० को बीचमा (दिगोपनाको लागि केहि जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
४	स्कोर < ६० (दिगोपनाको लागि उच्च जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	८	८८.८९
		धाराको सङ्ख्या	२७६	८२.८८
		घरधुरी	२९९	८२.१४
		जनसङ्ख्या	२४१८	८२.०५

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

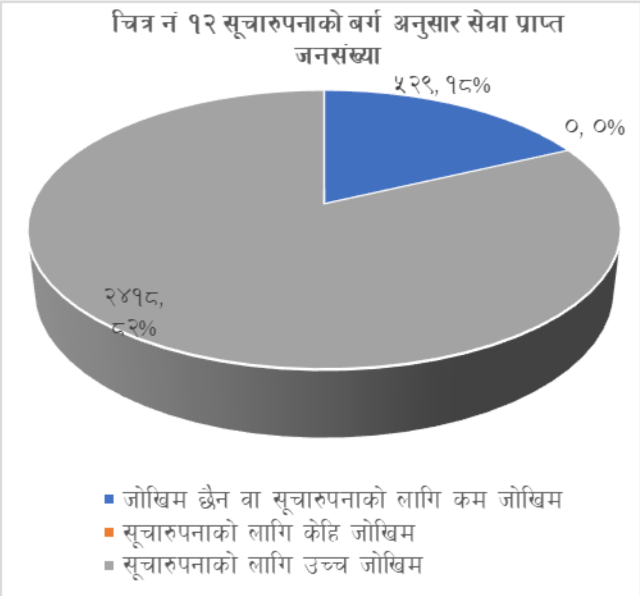

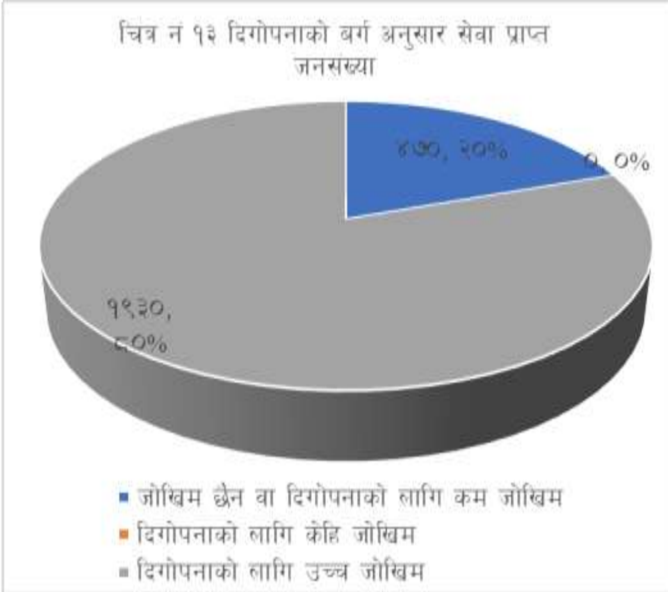

३.६ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन सबलता

खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने पूर्ण जिम्मेवारी खानेपानी उपभोक्ता समितिले गर्छन् भन्ने सोच बनाइएको छ । उपभोक्ता समितिको मुख्य जिम्मेवारीमा नियमित कार्यालय सञ्चालन, खानेपानी प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, खानेपानीको महसुल निर्धारण र सङ्कलन, स्रोतहरूको खोजी र परिचालन, सेवाको गुणस्तर नियमन, खानेपानीको गुणस्तर नियमन समावेश गरिएको छ । तलको तालिकामा यस राजदेवी नगरपालिकामा रहेका खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विशेषताको सारांशलाई देखाउन खोजिएको छ ।

तालिका ४३ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	सूचक	अवलोकन	
		सङ्ख्या	%
१	जम्मा प्रणालीहरूको सङ्ख्या	९	
२	जम्मा उपभोक्ता संस्था (समिति) गठन सङ्ख्या	९	१००
३	३३% भन्दा बढी महिला प्रतिनिधि भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
४	जिल्ला जलस्रोत समितिमा दर्ता उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	२	२२.२२
५	कार्यालय भवन भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	
६	मर्मत सम्भार कार्यकर्ता भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	२	२२.२२
७	मर्मत सेवा करारमा लिएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	
८	आफै लेखा व्यवस्थापन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	४	४४.४४
९	कर्मचारीबाट लेखा व्यवस्थापन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	१	११.११
१०	नियमित बैठक सञ्चालन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	५	५५.५६
११	नियमित साधारण सभा गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	३	३३.३३
१२	महसुल सङ्कलन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१३	लेखा परीक्षण गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	१	११.११
१४	बैकमा खाता सञ्चालन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	२	२२.२२
१५	खानेपानी प्रणालीको बीमा गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१६	मर्मत कार्यकर्ताको लागि पर्याप्त औजार भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१७	मर्मत कार्यकर्ताको लागि तलवको व्यवस्था गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	१	११.११
१८	औसत ७०% भन्दा कम सञ्चालन खर्च भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	६	६६.६७
१९	मानक सञ्चालन कार्यविधि (SOP) तयार गरी कार्यान्वयन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	१	११.११

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.७ सम्पत्तिको स्वामित्व

तलको तालिकामा नगरपालिकाभित्र खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता अवयवहरूको कूल मूल्य उल्लेख गरिएको छ । ती अवयवहरूको मूल्य वर्तमान लागतको आधारमा गणना गरिएको छ । मर्मत गर्नुपर्ने आवश्यकता भएको अवस्थामा वास्तविक सम्पत्ति मूल्यबाट सोही अनुसार घटाएर सम्बोधन गरिएको छ । सोही बमोजिम यसले सन् २०२० को खुद सम्पत्ति मान प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

तालिका ४४ सम्पत्तिको स्खासस्वमत्व सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	अवयवहरू	सम्पत्तिको मूल्य (ने. रु)
१	खानेपानी प्रणालीहरू	०
२	ट्युवबेलहरू	७५१७२६५
३	घरायसी शौचालयहरू	४८१२६०००
४	सरसफाइ सुविधाहरू	२८१८०८८३
५	विद्यालयमा खासस्व	३५३८२६७०
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व	१८२३९५००
७	सार्वजनिक शौचालयमा खासस्व	१८४००००
	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	**२०,६७,१७,३०७**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी (WASH Financing)

नेपालमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रले विगतदेखि कूल ग्राह्यस्थ उत्पादनको ३% प्रतिशत भन्दा कम रकम प्राप्त गरिरहेको छ । यो स्तरको लगानीले खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रले स्रोत संरक्षण र सेवा प्रावधानको लागि आफ्नो लक्ष्यतिर पर्याप्त प्रगति गर्न सकेको छैन । जनसङ्ख्या वृद्धिसँगै सीमित स्रोतको कारणले खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा पहुँचमा उल्लेखनीय प्रगतिमा बाधा उत्पन्न भएको छ । राजदेवी नगरपालिकाले सन् २०२० मा तलको तालिकामा उल्लेख भए बमोजिमको रकम लगानी गरेको छ ।

तालिका ४५ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	अवयवहरू	२०२० मा जम्मा लगानी
१	खानेपानी	१४८०८४२९९
२	सरसफाइ र स्वच्छता	८८५७४९२१
३	संस्थाहरूमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (विद्यालय)	१२०२४७८०
४	संस्थाहरूमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (स्वास्थ्य संस्था)	६३२७२१८
५	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (सार्वजनिक शौचालय)	३२२१५२०
६	अन्य क्रियाकलापहरू	४०२००००
	जम्मा	**२६,२२,५२,७३८**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

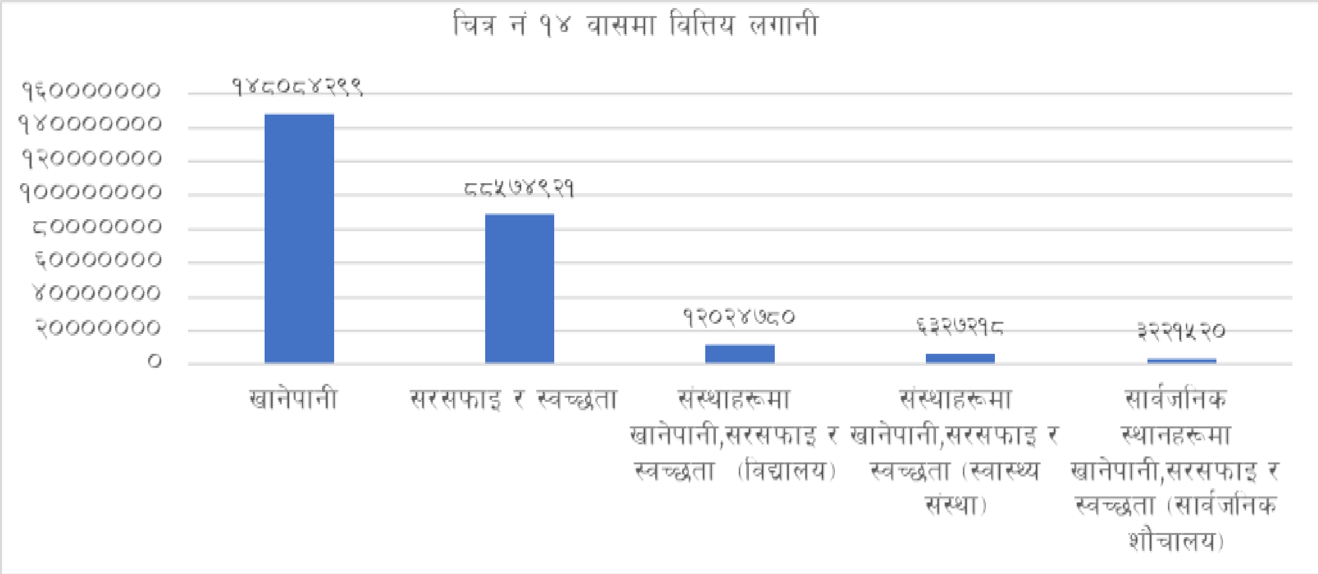

३.९ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रका चुनौती र अन्तर (WASH sector challenges and gaps)

३.९.१ खानेपानी

- सुचारूपना र दिगोपना अझै समस्याको रुपमा रहेको र केवल ९५.८२ प्रतिशत जनसंख्याले मात्र सुचारु धराबाट पानीको प्रयोग गरिहेका छन् ।
- अधिकांस खानेपानी प्रणालीहरूमा गुणस्तरको समस्या छ र केवल १९.३१ प्रतिशत जनसङ्ख्याले मात्र धमिलोपना नभएको पानी प्राप्त गरिरहेका छन् ।
- उपभोक्ताहरूको व्यवस्थापन कार्यहरू पुरा गर्न तिनीहरूको क्षमतामा सुधार गर्नु आवश्यक छ ।

३.९.२ सरसफाइ

- ग्रामीण क्षेत्रका धेरै शौचालयहरूको निर्माण राम्रोसँग गरिएको छैन । आधारभूत सरसफाइ सेवाहरूको मापदण्ड पुरा गरेको छैन । यी शौचालयहरुलाई खाली गर्न पनि सकिदैन जसले फोहोरको सुरक्षित विसर्जनलाई रोकिराखेको छ ।
- सरसफाइ भऱ्याङका साथसाथै सेवाहरूको स्तर सुधार गर्न र विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरूको लागि उपयुक्त प्रविधि विकल्पहरू सम्बन्धी चेतनाको अभाव देखिन्छ ।
- सरसफाइ सेवा श्रृङ्खलाका विभिन्न चरणहरूमा सहयोग गर्न निजी क्षेत्रको सीमित क्षमता भएको जस्तै उपयुक्त पूर्वाधार निर्माण, जिल्लामा खाडल खाली गर्ने केवल एक मात्र सेसपूल भएकाले खाडल खाली गर्न र त्यसलाई अन्यन्त्र लैजान यातायात सेवाहरू क्षमताको कमी छ ।
- जनसंख्या बृद्धि, मानव बस्तीको विस्तार र व्यवसायिक प्रतिष्ठानसँग मेल खाने सहरी क्षेत्रमा सरसफाइको लागि अपर्याप्त योजनाहरु छन् । त्यसै गरेर मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको लागि संस्थागत व्यवस्था गर्ने क्षमता पनि कमजोर छ ।
- घरायसी स्तरमा साबुन सहितको हात धुने बानी एकदम कम छ । ८६.८६% भन्दा कम घरपरिवारलाई पानी र साबुन सहितको हात धुने सुविधाहरूसँग सुधारिएको सरसफाइ सुविधा पुगेको छ ।

३.९.३ संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता

- केही विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवाको पहुँचमा कमी छ ।
- धेरै जसो विद्यालयहरूमा छात्राको लागि छुट्टै खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता कोठा र महिनावारीको बेला प्रयोग भएको प्याडलाई सुरक्षित विसर्जन गर्ने सुविधाहरूको कमी छ ।
- विद्यालयहरूमा सुचारु हात धुने सुविधाहरूको प्रायः अभाव छ ।

३.१० हाल रहेका खासस्व सुविधाहरूको सूची

हालका रहेका वास सुविधाहरू अनुसूचीमा हेर्न सकिन्छ ।

अध्याय ४
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सोच, लक्ष्य, उद्धेश्य, योजना तथा रणनीति

४.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सोच, परिलक्ष्य

खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जातिकै अस्तित्वका लागि अत्यावश्यक तत्वहरू हुन् । पानी विनाको मानव जीवनको कल्पना समेत गर्न सकिदैंन । तसर्थ मानव मात्रका लागि पनि खानेपानी र सरसफाइको सुरक्षित र सहज उपलब्धता नै प्रमुख लक्ष्य रहदैं आएको छ । यस राजदेवी नगरपालिकाले तयार गरेको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको सोच र परिलक्ष्यहरू तपसिल बमोजिमका रहेका छन् ।

दुरदृष्टि (सोच) :

"पूर्ण सरसफाइयुक्त नगर-राजदेवीको रहर"

परिलक्ष्य (ध्येय): यस नगरपालिकामा सफा,सुरक्षित एवं पहुँचयोग्य खानेपानी,लगानीमैत्री सरसफाइ र स्वच्छताका कार्यक्रमहरू संचालन गरी सन २०३० सम्ममा मध्यम तथा उच्च स्तरको खासस्व सेवा प्रदान गर्ने ।

४.२ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको लक्ष्य

यस नगरपालिकाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका क्षेत्रमा आगामी १० वर्षका लागि तपसिलका लक्ष्य तथा नतिजाहरू तय गरेको छ । समग्रमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनामा तपसिलका लक्ष्यहरू राखिएका छन् ।

- **सन २०२२ सम्ममा ४०% मध्यम र २५% उच्च स्तरको खासस्व र**
- **सन २०२५ सम्ममा ५०% मध्यम र ५०% उच्च स्तरको खासस्व**
- **सन् २०३० सम्ममा शतप्रतिशत खासस्व सेवा**

४.३ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको उद्धेश्य

बिषय क्षेत्र १. सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच बृद्धि, आयोजनाहरुको दिगोपना, तथा सुरक्षा

उद्देश्य १ : निर्माण भएका खानेपानी आयोजनाहरुको सूचारुपना सुधार तथा उत्थानशिल संरचना सहित नयाँ खानेपानी योजना निर्माण गरी शतप्रतिशत घरधुरीको समतामुलकरुपमा सुरक्षित खानेपानीको पहुँच बृद्धि गर्ने ।

बिषय क्षेत्र २ : सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधामा पहुँच बृद्धि तथा दिगोपना

उद्देश्य २ : सहभागितात्मक पद्धतिको माध्यमबाट समुदाय र नगरपालिका क्षेत्रको सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा अपनत्वभावको विकास भई पूर्ण सरसफाइयुक्त घर, समुदाय, वडा तथा नगरपालिकाको विकास भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ३. संस्थागत (विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्था) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन

उद्देश्य ३ : समन्वयात्मक तथा एकीकृत कार्य पद्धती अवलम्बन गरी विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुरक्षित खानेपानी, सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको नियमित र न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ४.संस्थागत तथा क्षमता विकास

उद्देश्य ४: नगरपालिका र वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको संस्थागत विकास भइ पूर्ण सरसफाइ क्षेत्रमा क्षमता विकास भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ५. जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण तथा विपद्मा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा

उद्देश्य ५: पानीका मूलहरुको संरक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनद्वारा भौतिक निर्माणलाई व्यवस्थित गर्दै जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ । साथै विपद्मा प्रभावकारी खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाका लागि उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ६.लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

उद्देश्य ६: नगरपालिका तथा वडाहरुमा वास सेवामा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

४.४ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको रणनीतिहरु

राजदेवी नगरपालिकाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) सम्बन्धी लक्ष्य पुरा गर्न सरकारी, गैर सरकारी निकाय र नीजि क्षेत्रबिचको समन्वयात्मक कार्य एकता तथा एकीकृत कार्य पद्धतीको थालनी गर्नु नै यस खासस्व योजनाको प्रमुख रणनीति हुनेछ। प्रदेश र सङ्घीय सरकारहरूसँग समन्वय गरी मातहतका कार्यालयहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरेर खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि पहल गरिने छ। यस खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि विशेषत तपसीलका रणनीतिहरू अवलम्वन गरिने छ।

बिषय क्षेत्र	रणनीतिहरु
संस्थागत तथा क्षमता विकास	१. नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा तय गरेको लक्ष्य प्राप्त गर्न नगरपालिकासँग अपुग श्रोत व्यवस्थापनका लागि अन्य निकायहरूसँगको सहकार्य र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाइनेछ। २. खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा निर्धारित कार्ययोजना अनुसारका योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकामा **"खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) शाखा स्थापना"** गरिने छ। उक्त खासस्व शाखाबाट नगरपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरुको संयोजन गरिने छ। ३. खासस्व कार्यक्रमलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी एवं नतिजामुखी रुपमा संचालन गर्न एकीकृत संस्थागत संरचनाहरु खडा गरी परिचालनमा जोड दिईनेछ। ४. नगरपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा तय गरिएका लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यक पर्ने मर्मत संभार कार्यकर्ता, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ प्रवर्दक उत्पादनका लागि साझेदार निकायसँगको समन्वय र सहकार्यमा पालिकास्तरीय सीप विकास केन्द्र वा स्रोत केन्द्र स्थापना प्रत्येक समुदायमा मर्मत संभार कार्यकर्ता, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ प्रवर्द्धक परिचालन गर्न जोड दिईनेछ।
सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच बृद्धि, आयोजनाहरुको दिगोपना, तथा सुरक्षा	५. खानेपानी आयोजनाहरुको नयाँ निर्माण तथा मर्मत सुधार र विस्तार गर्दा अनिवार्य रुपमा "एक घर एक धारा" नीति अवलम्बन गरी सबै खानेपानी योजनाहरुमा अनिवार्य रुपले "खानेपानी सुरक्षा योजना तथा सुरक्षित खानेपानीयुक्त समुदाय" को अवधारणा लागु गरिनेछ । ६. राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड २०६२ र परिमार्जित मापदण्ड २०७९ मा तोकिए बमोजिम खानेपानीको गुणस्तर तथा सेवास्तर सुधार गरिनेछ। साथै नगरपालिकास्तरमा खानेपानीको गुणस्तर परीक्षणका लागि खानेपानी गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गरी खानेपानी उपभोक्ताहरुको क्षमता विकास तथा समुदाय स्तरमा सचेतना अभिबृद्धि गरिनेछ। ७. नगरपालिकास्थित खानेपानी योजनाहरुको दिगो, सुरक्षित एवं गुणस्तरीय सेवा प्रवाह वा दिगो सुचारु गर्ने ध्येयका लागि योजना डिजाइनसँगै प्रत्येक स्किम, प्रत्येक धारामा मर्मत संभार र सरसफाइ कार्यकर्ता राखी प्रभावकारी परिचालन गर्न आयोजना तथा लाभान्वित समुदाय दुवैलाई उत्प्रेरित गर्ने रणनीति तय गरिनेछ। ८. खानेपानी योजनाहरुको दिगोपना र नियमित संचालनका लागि वडा, समुदाय, टोलका साथै विभिन्न संस्थागत संरचनाहरुमा समेत स्थानीय तह, सम्बन्धित आयोजना र समुदायको सक्रिय समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा खानेपानी योजना मर्मत सम्भार कोष खडा गरी यथोचित परिचालन गरिनेछ। ९. स्थानीय तह र समग्र समुदायका साथै उपभोक्ता समितिबीच सहकार्य, समन्वय र साझेदारी गरी एकीकृत एवं सयुंक्त मुल्यांकन रणनीतिक योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा बिशेष जोड दिइनेछ। १०. खानेपानी योजनाको प्रभावकारी तथा दिगो संचालन गर्न उपभोक्ता समितिलाई यथोचित परिचालनका लागि उत्प्रेरित गर्ने नीतिलाई प्रमुखता दिईनेछ।
सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधामा पहुँच बृद्धि तथा	११. यस नगरपालिका क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण तथा सञ्चालनका लागि सार्वजनिक र नीजि क्षेत्रसँगको सहकार्यमा विभिन्न आय आर्जनका गतिविधिहरू (जस्तै शौचालयको अगाडि भागमा पसल संचालन गर्ने र पछाडि भागमा सार्वजनिक शौचालय

दिगोपना	प्रयोगमा ल्याउने वा बायोग्याँस जडान गर्ने आदि) सँग जोडिने गरी संचालन र व्यवस्थापन गर्ने प्रणाली अवलम्बन गरिने छ । १२. फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न वडाको नेतृत्वमा सचेतना अभिबृद्धि गर्न पूर्ण सरसफाइ अभियान संचालन गरिनेछ । १३. नगरपालिका अन्तर्गतका बजार क्षेत्रको ढल निकास व्यवस्थापनलाई एकीकृत कार्यक्रमको रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । "फोहरलाई बनाऊँ मोहर" भन्ने नारालाई व्यापक बनाइ फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाइ कार्य सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक नीजि साझेदारीको रणनीति अवलम्वन गरिनेछ । १४. मूख्य बजार र बजार उन्मुख क्षेत्रहरूमा उत्पन्न हुने ठोस तथा तरल फोहोरलाई श्रोत स्तरमा नै ग्रेडिङ्ग गरि सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि उचित स्थानमा प्रशोधन र व्यवस्थापनमा विशेष प्राथामिकतामा दिइनेछ । १५. सरसफाइ र स्वच्छता दीर्घ जीवनको आधार भएकोले स्थानीय तहका प्रत्येक समुदायमा सचेतना अभिबृद्धि गर्दै सरसफाइ र स्वच्छता नमुना वस्ती घोषणा सहित उचित पुरस्कारको व्यवस्था गर्न विशेष जोड दिइनेछ ।
विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन	१६. विद्यालयको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको सुधार तथा व्यवस्थापनका लागि विद्यालयमा तिन तारा पद्धतीको अवलम्बन गरिनेछ भने स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था सुधारका लागि स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको गुणस्तरीय सुधार (Water, sanitation and hygiene facility improvement tool- WASH Fit) लाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । १७. विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन गर्न सम्बन्धित संस्थामै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन डेस्क स्थापना गरि परिचालन गर्न आवश्यक निर्देशिका बनाई कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । १८. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन गर्न विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुको संस्थागत संरचनालाई अग्रभागमा राख्दै समुदायको समन्वय, सहकार्य र साझेदारी सहित परिचालनमा प्रमुखता दिईनेछ
जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण तथा विपद्मा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा	१९. खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको प्रवर्द्धनका कार्यक्रमको संभाव्यता अध्ययन, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन लगायतका सबै चरणहरुमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, विपद् न्यूनीकरणका क्रियाकलापहरुलाई मुल प्रवाहिकरण गर्दै सो सम्बन्धी मुद्धाहरूको पहिचान र सम्बोधन गरिनेछ । २०. खानेपानी तथा सरसफाइका भौतिक संरचनाहरूको भूकम्पीय प्रतिरोधिता तथा अन्य जोखिम न्युनिकरणका लागि हाल संचालनमा रहेका संरचानहरुको आम प्रबलिकरण गरी उत्थानशिल संरचना निर्माण गरिनेछ । २१. नगरपालिका हुदैं वडा, समुदाय तथा टोलका साथै संस्थागत तवरमा समेत खासस्व विपद् कोष खडा गर्दै आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा परिचालन गर्न जोड दिइनेछ । २२. नगरपालिकास्तरमा निर्माण गरिने विभिन्न भौतिक संरचनाहरु वातावरण तथा विपद् प्रतिरोध मैत्री गर्न गराउन योजनाको प्रकृति हेरी वातावारणीय प्रभाव मुल्यांकन कार्यलाई कडाईका साथ लागु गर्ने नीति लिइनेछ ।
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	२३. घरायसी शौचालय निर्माण तथा थप मर्मत सुधारका लागि घरपरिवार स्वयंलाई नै जिम्मेवार बनाईनेछ । शारिरिक रुपमा अशक्त, अपाङ्ग र एकल महिलाहरूका लागि अनुगमन समितिको सिफारिसमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ भने अन्यलाई आर्थिक अनुदान उपलब्ध नगराउने नीति लिईनेछ । २४. लक्षित वर्गमुखी योजना निर्माणदेखि समान सहभागिता र समावेशिकरणमा वृद्धि गर्न आम समुदायमा लैंगिक एवं सामाजिक समावेशीकरणका लागि सचेतीकरण गर्न जोड दिइनेछ ।

४.५ राष्ट्रिय लक्ष्य, अवधि र रणनीति (क्षेत्रगत सुधार योजना) सँगको मिलान र तालमेल

राजदेवी नगरपालिकाको खासस्व योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा नेपाल सरकारले खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय रुपमा गरेका प्रतिवद्धताहरु जस्तै नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३० को मौलिक हक अन्तर्गत गरेको व्यवस्था, दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि नेपाल सरकारले गरेका प्रतिवद्धता, खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको क्षेत्रगत विकास योजना, १५ औं पञ्चवर्षीय योजनाको आधार पत्र, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन २०७३, विद्यालय एवं स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यविधि तथा मापदण्डले मार्गदर्शन गरेका मुख्य मुख्य विषयहरुलाई पनि यस खासस्व योजनामा प्राथमिकताका साथ समावेश गरी कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

मुख्य नीति तथा योजना	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी प्रावधान
दिगो विकास लक्ष्य सन २०१६–२०३०	• ३.९.२ असुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताले हुने मृत्युदर घटाउने • ४.क. विद्यालयमा बाल, लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री सुरक्षित संरचना निर्माण गरी सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुनिश्चित हुने
	• ६.१.सन् २०३० सम्ममा सबैको लागि समतामूलक रूपमा सुरक्षित खानेपानी पुऱ्याउने । • ६.२. सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि प्रयाप्त सरसफाइ र स्वच्छतामा समतामुलक पहुँच हासिल गर्ने र खुला दिसा गर्ने अभ्यासको अन्त्य गर्ने ।
नेपालको संविधान २०७२	• नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३० स्वच्छ वातावरणको हक अन्तर्गत उपधारा (१) मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ • धारा ३५ स्वास्थ्य सम्बन्धी हक अन्तर्गत उपधारा (४) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ • धारा ४४ उपभोक्ताको हक अन्तर्गत उपधारा (१) मा प्रत्येक उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने हक हुने कानूनी प्रावधान छ ।
खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रगत विकास योजना (वि.सं २०७३-२०८७)	• क्षेत्रगत सुशासन र प्रभावकारितामा सुधारका माध्यमबाट "खासस्व" सेवाहरूलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याईंदै सेवाको स्तरमा सुधार ल्याउने । • विद्यमान क्षेत्रगत मुद्दाहरू एवम् भविष्यमा बिकसित हुन सक्ने परिदृष्यहरूको सम्बोधन गर्ने । • यस क्षेत्रको प्रभावकारी कार्यक्रम निर्माण एवम् सुसङ्गत र सामञ्जस्सीय ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नका लागि क्षेत्रगत प्राथमिकता र रणनीति स्पष्ट गर्दै क्रमशः क्षेत्रगत एकत्रीकरण गर्ने । • राष्ट्रिय प्राथमिकताहरू, रणनीतिहरू, मानकस्तरहरू एवम् कार्यविधिहरूका तह सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई प्रभावकारी "खासस्व" सेवा प्रवाहको कार्यक्रम निर्माण एवम् व्यवस्थापनका लागि मार्गनिर्देशन तथा अभिप्रेरित गर्ने । • सबै नेपाली नागरिकहरूसम्म सुचारु र दिगो "खासस्व" सेवाहरूको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न यस क्षेत्र विकास योजनासँग तादात्म्य हुने गरी सक्षमकारी नीति, कानुनी एवम् नियमनकारी खाका, सेवा प्रवाहको लागि स्पष्ट संस्थागत संयन्त्र, वित्तीय प्रबन्धहरू, क्षमता अभिवृद्धि, परिष्कृत समन्वय र कार्यसम्पादन अनुगमन पद्धति लागू गर्नु ।
१५ औं पञ्चवर्षीय योजना	• खानेपानी र सरसफाइ सेवाको पर्याप्त, सुरक्षित र सर्वसुलभ रूपमा उपलब्धताबाट जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्नु । • सबै नागरिकलाई आधारभूत स्तरको सरसफाइ सेवामा पहुँच तथा मानव मल मूत्र र फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गराउनु । • जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापनमैत्री खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु । • खानेपानी तथा सरसफाइको दिगो सेवा प्रवाहमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको भूमिका सबलीकरण गर्दै क्षमता अभिबृद्धि गर्नु ।

मुख्य नीति तथा योजना	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी प्रावधान
स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ११ को उपदफा (२) झ (१) मा आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन, (५) स्वच्छ खानेपानी तथा खाद्य पदार्थको गुणस्तर र वायु तथा ध्वनिको प्रदूषण नियन्त्रण र नियमन, (६) सरसफाइ सचेतनाको अभिवृद्धि र स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन स्थानीय सरकारले गर्ने प्रावधान छ उपदफा (२) ध.खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक उर्जा (१) स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वन र नियमन, (२) खानेपानी महसुल निर्धारण र खानेपानी सेवाको व्यवस्थापन स्थानीय तहले गर्ने ब्यबस्था छ। ऐनको दफा ११ को उपदफा ४ ग.२ मा खानेपानी महसुल निर्धारण र खानेपानी सेवाको व्यवस्थापन नगरपालिका तथा नगरपालिकाद्धारा गर्ने ब्यबस्था छ। ऐनको परिच्छेद ६ को दफा २४, योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने : मा बुदा नं (१) नगरपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, खासस्व रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्ने प्रावधान छ। ऐनको दफा २५को दफा (२) को उपदफा (१) बमोजिम योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धीत विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ। त्यसै गरी ऐनको दफा २६ को (घ) फोहोरमैला बिसर्जन स्थल वा प्रशोधन प्रणालीको विकास र सञ्चालन नगरपालिका वा नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता वा संयुक्त व्यवस्थापनमा गर्न सकिने व्यवस्था छ। ऐनको परिच्छेद (९): नगरपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रको दफा ६२ को उपदफा (२) नगरपालिका तथा नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सम्बन्धित सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीलाई सेवा शुल्क लगाउन सक्नेछ।
पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन,२०७३	पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन, २०७३ ले सन् २०३० सम्म सबैको लागि र सधैको लागि पूर्ण सरसफाइको अवस्था हासिल गर्नेतर्फ उन्मुख हुने लक्ष्य लिएको छ। उक्त लक्ष्यलाई ३ चरणमा विभाजन गरी कार्यान्वयन हुदै आइरहेको छ। तह १ : सन् २०२२ सम्म १५ प्रतिशत गाउपालिका र १० प्रतिशत न.पा. तह २: सन् २०२७ सम्म ५० प्रतिशत गाउपालिका र ४० प्रतिशत न.पा. तह ३: सन् २०३० सम्म १०० प्रतिशत गाउपालिका र १०० प्रतिशत न.पा. पूर्ण सरसफाइको उद्धेश्य भनेको : ● खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम गर्ने। ● सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्ने। ● घरायसी तथा संस्थागत तहमा सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाको समुचित प्रयोग,मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नती गर्ने। ● सुरक्षित खानेपानीको सेवा सुनिश्चित गर्ने र घरायसी तथा सस्थागत तहमा पानी शुद्धीकरणको प्रवर्द्धन समेत गर्ने। ● फोहोरमैला तथा मानव मलमूत्रीय फोहोरको सम्भव भएसम्म पून:प्रयोग गर्ने वा तोकिएको मापदण्डका आधारमा विसर्जन गर्ने। ● पोखरी तथा साना जलाशय र खोला खोल्सीहरुको संरक्षण गरी स्वच्छता तथा सुन्दरता

मुख्य नीति तथा योजना	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी प्रावधान
	कायम राख्ने । पूर्ण सरसफाइका दुई चरण : सफा र स्वच्छ क्षेत्र चरण, पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र चरणमा विभाजन गरी कार्यान्वयन गर्ने र सम्पूर्ण चरणहरु पश्चात् पूर्ण सरसफाइ उन्मुख गाउँ, बस्ती, टोल वडा र पालिका घोषणा गर्ने व्यवस्था यस मार्गदर्शनमा उल्लेख छ ।
विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यविधि, २०७४	विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यविधि, २०७४ (दोस्रो शंशोधन २०७६) को लक्ष्य: विद्यालयमा दिगो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन गरी शैक्षिक उपलब्धि बढाउन अनुकूल वातावरणको सिर्जना गर्ने रहेको छ **कार्यविधिको उद्देश्यहरु:** विद्यालयमा सबै बालबालिकाहरुका लागि अनुकूल हुने गरी खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका सूचक एवम् मापदण्ड तयार गर्ने, तयार गरिएको मापदण्ड कार्यान्वयनका लागि विधि, प्रक्रिया र पद्धतिका विषयमा सहजीकरण गर्ने र विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन, सरसफाइका सुविधा र स्वच्छ वातावरण तयार गर्नका लागि उपलब्ध स्रोत साधनको उपयोगमा विभिन्न निकायहरुको भूमिका पहिचान एवम् समन्वयका लागि सहजीकरण गर्ने रहेको छ । यस कार्यविधिले विद्यालय स्वमुल्याङ्कनको मापदण्ड जस्तै सबै विद्यालयहरुमा पानी, शौचालय, सफा, स्वच्छ र हरीयाली वातावरण, खानाको स्वच्छता, स्वच्छता सुविधा, स्वच्छता शिक्षा, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन, संस्थागत व्यवस्था र दिगोपना, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, अनुगमन तथा जवाफदेहिताका आधार तय गरी यसै मापदण्डका आधारमा विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका अवस्थालाई मूल्याङ्कन गरेर वर्गीकरण गर्न तारा पद्धतिलाई आधार मानिएको छ ।
स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी मापदण्ड, २०७५	१. ठुला स्वास्थ्य संस्थाहरु, मझौला स्वास्थ्य संस्थाहरु, साना स्वास्थ्य संस्थाहरु, विस्तारित सेवा, घुम्ती शिविर स्वास्थ्य संस्थाको तह र स्वास्थ्य संस्थाको बर्गिकरण । २. **वितरण गरिने पानीको गुणस्तर:** पिउने पानी, हात धुने पानी र मेडिकल प्रयोजनको लागि मध्यम स्तरको पानीको प्रयोग गर्ने र विशेष परिस्थितीको लागि उच्च स्तरको पानीको प्रयोग र पिउने पानीको गुणस्तर भन्दा कम स्तरको पानीलाई सफा गर्ने, कपडा धुने (लन्ड्री) र सरसफाइको लागि मात्र प्रयोग गर्ने । **३. स्वास्थ्य संस्थाहरुका लागि सरसफाइको मापदण्ड** स्वास्थ्य संस्थाको परिसरमा, अन्तरंग विभाग (आईपिडी), ओपिडी (प्रत्येक विभाग/ब्लक), प्रतिक्षा गर्ने स्थान, परामर्श कक्ष, कपडा धुने (लन्ड्री) कोठा, युएसजी कोठा, शल्यक्रिया कोठा, प्याथोलोजि ब्लक, प्रसूति कोठा/ उत्तर प्रसूति कक्ष, प्रसूति कक्ष, लास घर, प्रयोगशाला, लन्ड्री सेवा, प्रत्येक विभागमा Janitor's Closet, सबै सेवा दिने स्थानमा हात धुने बेसिनमा सेवाग्राही एवं कर्मचारीको लागि मुत्रालय र शौचालयको मापदण्डको साथै हात धुने बेसिनको संख्या तोकिएको । ४. **स्वास्थ्य संस्थाको लागि स्वच्छता मापदण्ड जस्तै** शौचालय/नुहाउने सुविधा, हातको सरसफाइ, लन्ड्री सरसफाइ, व्यक्तिगत सरसफाइ तथा व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री (सेवा प्रदायक), महिनावारी भएको अवस्थाको सरसफाइ व्यवस्थापन, खानेकुराको स्वच्छता (अवलोकन गर्ने), लासघरको सरसफाइ (लासघरको सुविधा भएको अस्पतालमा मात्र लागू हुने), सूचना प्रवाह र स्वच्छता प्रवर्द्धन, कीट तथा मुसाको नियन्त्रण, क्षमता अभिवृद्धि र वातावरणीय स्वच्छता/ सरसफाइ तोकिएको । **५. स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि निश्चित मापदण्ड तोकिएको**

अध्याय ५
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना, प्रक्षेपण र लागत

५.१ योजना तर्जुमा

नगरपालिकामा खासस्व योजनाको लागि NWASH MIS जस्तो निर्मित योजना तर्जुमा औजार छ। योजना तर्जुमाका लागि अगस्ट २०, २०२० मा सरोकारवालाहरूको लागि रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशाला सम्पन्न भएको थियो।

- नगरपालिकाको आवश्यकता अनुसार खासस्व आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरियो। जब खासस्व योजना तर्जुमा औजारमा प्राथमिकता तोकिन्छ, यसले स्वतः रूपमा विस्तृत क्रियाकलापहरू र २०२०-२०३० सम्मको लागि यी क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्न वित्तीय आवश्यकताको निर्धारण गरिएको छ।
- विद्यालय र सार्वजनिक शौचालयहरूको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको हकमा चाहेको सेवा स्तर (उन्नत वा आधारभूत) तय भएको छ।
- नगरपालिकामा खासस्व क्षेत्रको निम्न अपेक्षित क्षमताको जाँच भएको (क) महसुल र शुल्क (ख) स्व-आपुर्ती समाधानमा लगानी (ग) कर (घ) हस्तान्तरण

यस योजना अवधिको लागि वित्तीय अन्तरको अनुमान गरी यदि अन्तरको महशुस भएमा अन्तरलाई पूर्ति गर्ने मार्गहरूको रूपमा व्यापार, सेयर, इक्विटी, बन्ड्सको मार्फत पूर्ति गर्ने। सहभागीहरूले प्रयोग गरेको खासस्व योजना औजार (http://nwash.mowss.gov.np/dashboard) मा उपलब्ध छ।

५.१.१ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण

आयोजनाहरूको प्राथमिकताको सारांश तल दिइएको छ। प्रत्येक आयोजनाको प्राथमिकताको विस्तृत अनुसूचीमा "बी" हेर्न सकिनेछ।

तालिका ४६: योजनाको प्राथमिकता निर्धारण सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खानेपानी प्रणाली	एकाइ	धेरै उच्च	उच्च	मध्यम	न्यून	जम्मा
क)	**खानेपानी आयोजनाहरूको प्राथमिकता**						
१	हालका खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	९	०	०	०	९
२	नयाँ खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	७	३	२०	०	३०
३	सञ्चालन भइ रहेका खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	३	४	१	०	८
४	हालका ट्युवबेलहरू (उच्च प्राथमिकता)	%	४०				४०
ख)	**सरसफाइ आयोजनाहरूको प्राथमिकता**						
१	हालका सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	९	४	१२	०	२५
२	नयाँ सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
३	सञ्चालन भइ रहेको सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
४	घरायसी सरसफाइ- सुरक्षित शौचालय व्यवस्थापनको लागि योजना गरिएको वर्ष	वर्ष	५				
ग)	**विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता र सेवा स्तर**						
१	विद्यालयको सङ्ख्या : उन्नत	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	विद्यालयको सङ्ख्या : आधारभूत	सङ्ख्या	६	११	७	०	२४
३	जम्मा सङ्ख्या	सङ्ख्या	६	११	७	०	२४
घ)	**स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता**						
१	स्वास्थ्य संस्थाको सङ्ख्या	सङ्ख्या	६	७	०	०	१३
ङ)	**सार्वजनिक शौचालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता**						
१	सार्वजनिक शौचालयको सङ्ख्या : उन्नत	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	सार्वजनिक शौचालयको सङ्ख्या : आधारभूत	सङ्ख्या	२	२	१	०	५
३	जम्मा सङ्ख्या	सङ्ख्या	२	२	१	०	५

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

जब रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले (१.४ ग) प्राथमिकता तय गर्छ, खासस्व योजना औजारले स्वचालित रूपमा योजना अवधिको लागत गणना गर्नेछ।

५.१.२ क्रियाकलापहरुको वितरण

यस खण्डले पूर्ण खासस्व कभरेज र सेवा स्तर सुधारको लागि पूर्वाधारमा लगानीलाई पुरा गर्न जनसङ्ख्या र गतिविधिहरूको अनुमान र वितरणलाई हेर्छ । साथै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक शौचालय, ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन गर्ने लगायतका अन्य अनुमान पनि गरिएको छ । निम्न तालिकाले "खासस्व योजना औजार" मा प्रयोग गरिएको अनुमान देखाउँदछः

तालिका ४७: क्रियाकलापको वितरण सम्बन्धी विवरण

प्राथमिकता	० वर्ष	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	वर्ष ६	वर्ष ७	वर्ष ८	वर्ष ९	वर्ष १०
पुँजीगत खर्चको वितरण											
धेरै उच्च	०.१	०.४	०.४	०.१							
उच्च			०.१	०.४	०.४	०.१					
मध्यम					०.१	०.४	०.४	०.१			
निम्न								०.१	०.४	०.४	०.१
एक पटक मर्मतको वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
पुँजीगत मर्मत खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
सञ्चालन तथा मर्मत खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
प्रत्यक्ष सहयोग खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											

श्रोतः NWASH प्रतिवेदन, २०७८

पुँजिगत खर्चको वितरण, एक चोटी मर्मतको वितरण, पुँजिगत मर्मत खर्चको वितरण, सञ्चालन तथा मर्मत खर्चको वितरण र प्रत्यक्ष सहयोगमा खर्च हाल बिद्यमान रहेका खानेपानी आयोजनाहरुको सेवा स्तरमा सुधार, चालु खानेपानी आयोजनाहरु, नयाँ खानेपानी आयोजनाहरुमा उपयुक्त हुन्छ ।

५.१.३ उपलब्ध श्रोतहरुको लेखाजोखा

रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले (१.४ ग) उपलब्ध स्रोतहरू कर, हस्तान्तरण र महसुलको आधारमा लेखाजोखा गर्दछ । यदि उपलब्ध स्रोतहरूले आवश्यक लागत पुरा गर्दैन भने ग्याप पूर्ति गर्न Bridge को आवश्यक हुन्छ ।

५.१.४ ग्यापको पुर्ती

तलको तालिकाले व्यापार, शेयर, इक्विटी, बण्डको माध्यमबाट ग्याप पूर्तिको सारांश देखाउँछ । व्यापार, शेयर, इक्विटी, बण्डको विस्तृत योगदान % र ग्याप Appendix C मा दिइएको छ ।.

५.२ प्रक्षेपण सारांश (कभरेज)

तालिका नं ४८ मा नगरपालिकामा खासस्व सेवाहरूको कभरेज र सेवा स्तर सुधारको सारांश देखाइएको छ । कभरेजको प्रगतिशील वृद्धि र सेवा स्तर सुधारको भऱ्याङ JMP को परिभाषामा आधारित छ । यस चित्रले सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित खानेपानी सेवा प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्याको तीव्र वृद्धि र आधारभूत र सीमित सेवा प्राप्त गर्ने जनसंख्या घट्दै गइ अन्तिममा आधारभूत र सिमित सेवालाई सुरक्षित रुपमा व्यवस्थित स्तरको सेवाले प्रतिस्थापन गर्नेछ । नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण जनसंख्यामा सन् २०३० सम्ममा सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित खानेपानी सेवा र सुविधाको पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

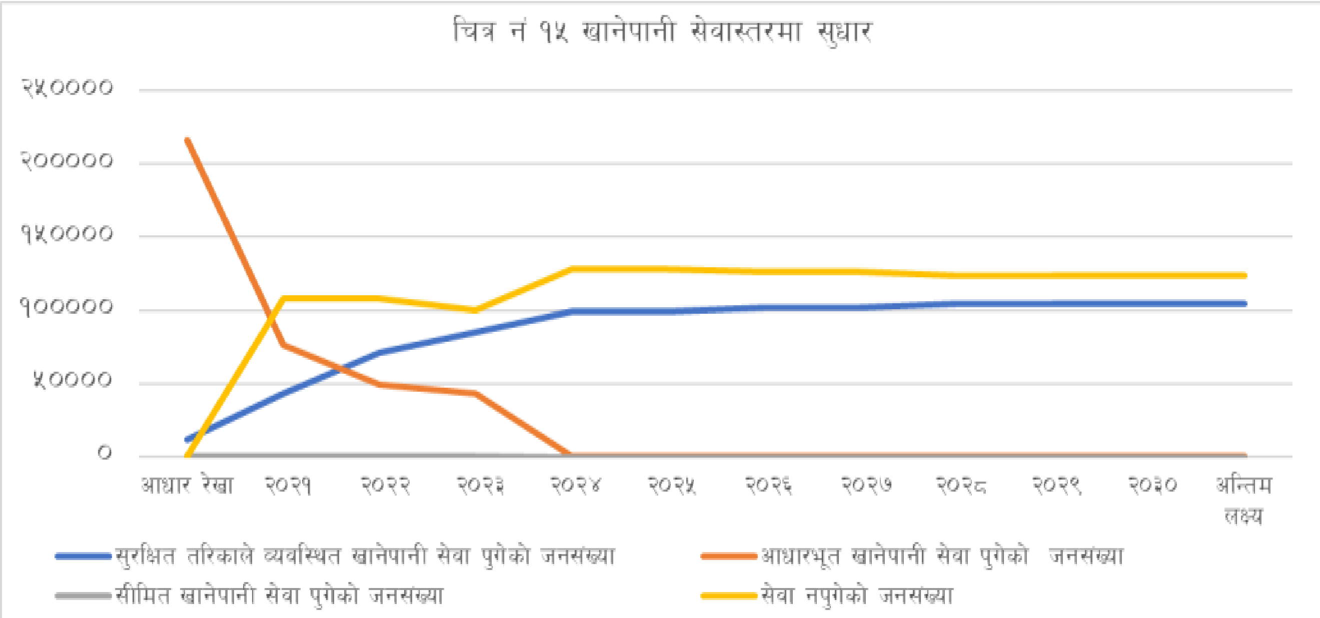

सरसफाइ तर्फ अन्तिम लक्ष्य प्राप्त गर्न सन् २०३० पर्खनु नपर्ने र सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित सरसफाइको पहुँचमा वृद्धि र असुरक्षित रूपमा सरसफाइको अभ्यास गर्ने जनसङ्ख्या घट्दै गएको देखाएको छ । त्यसपछि, सुरक्षित व्यवस्थित सरसफाइ सेवाको पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न सकिनेछ । सुचारूपना नभएका आयोजनाहरूको सुचारूपना पुनर्स्थापित गर्ने प्रावधानहरू राखिएको छ । कभरेजका बारेमा जानकारी दिदा विगत्का नगण्य सुचारुपना सम्बन्धी विवादास्पद सवालको सट्टामा सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित सेवाको लागि यो अपेक्षित कभरेज पूर्ण रूपमा सुचारूपना भएका आयोजनाहरूद्वारा हुनेछ ।

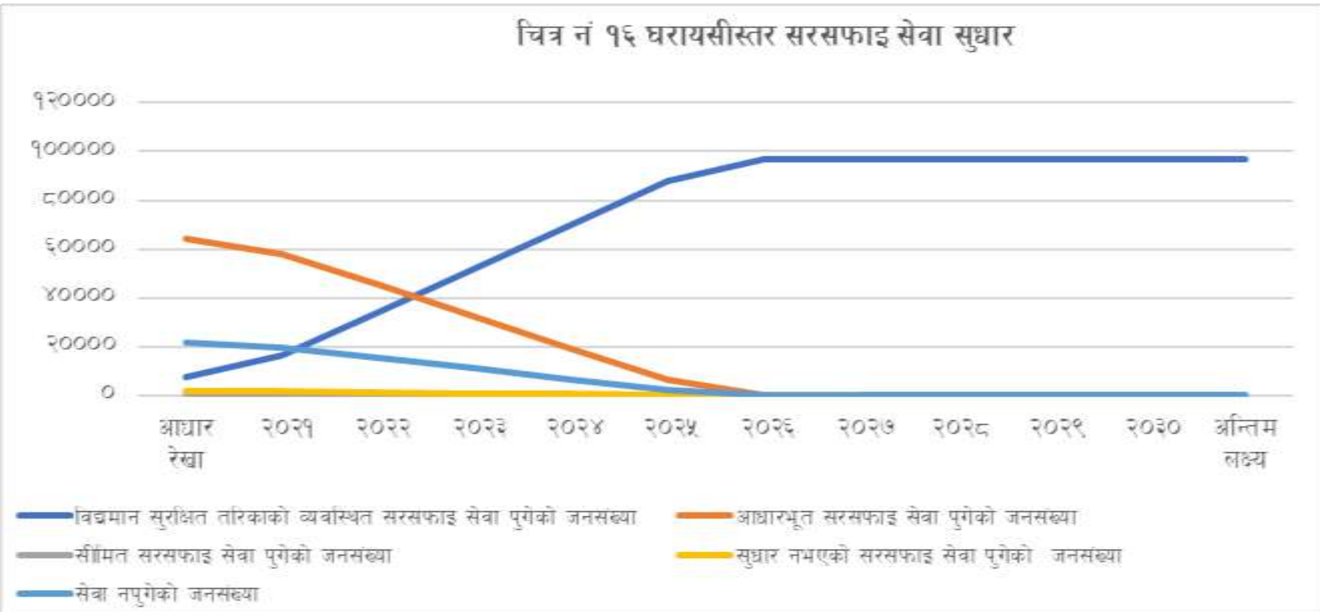

यी योजना गरिएका कभरेजहरूका आधारमा योजना अवधि (२०२०-२०३०) ले वास योजना औजारले कुल योजना लागत गणना गर्दछ ।

कभरेजको सारांश

तालिका ४८ कभरेजको सारांश सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	ऋवयव	आधार वर्ष	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	वर्ष ६	वर्ष ७	वर्ष ८	वर्ष ९	वर्ष १०	अन्तिम लक्ष्य
क	**खानेपानी**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**
क १	सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थित खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	११२९२	४३०८६	७१०१०	८४८२६	९९३६०	९९४६०	१०१५७३	१०१५७३	१०४१७५	१०४१७५	१०४१७५	१०४१७५
क २	आधारभूत खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	२१६३३९	७६६६१	४८७३७	४२६०१	०	०	०	०	०	०	०	०
क ३	सीमित खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	१२३	१२३	१२३	१२३	०	०	०	०	०	०	०	०
क ४	सेवा नपुगेको जनसंख्या	०	१०७८८४	१०७८८४	१००२०४	१२८३९४	१२८२९४	१२६१८१	१२६१८१	१२३५७९	१२३५७९	१२३५७९	१२३५७९
ख	**सरसफाइ**												
ख १	घरायसी सरसफाइ												
ख १.१	विद्यमान सुरक्षित तरिकाको व्यवस्थित सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	७७००	१६५९६	३४३८८	५२१८०	६९९७२	८७७६४	९६६५९	९६६५९	९६६५९	९६६५९	९६६५९	९६६५९
ख १.२	आधारभूत सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	६४४३३	५७९९०	४५१०३	३२२१६	१९३२९	६४४२	०	०	०	०	०	०
ख १.३	सीमित सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	६२९	५६६	४४०	३१४	१८८	६२	०	०	०	०	०	०
ख १.४	सुधार नभएको सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	१९०७	१७१६	१३३५	९५४	५७३	१९२	०	०	०	०	०	०
ख १.५	सेवा नपुगेको जनसंख्या	२१९९०	१९७९१	१५३९३	१०९९५	६५९७	२१९९	०	०	०	०	०	०
ख २	मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन												
ख २.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ख ३	ढल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्र												
ख ३.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ख ४	ठोस फोहोर व्यवस्थापन												
ख ४.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	३९२५	३९२५	३९२५	३९२५	१७७९०	१७७९०	२०६२०	२०६२०	२१७००	२१७००	२१७००	२२७८०
ग	**विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा**												

सि. नं.	अवयव	आधार वर्ष	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	वर्ष ६	वर्ष ७	वर्ष ८	वर्ष ९	वर्ष १०	अन्तिम लक्ष्य
	स्वच्छता												
ग १	उन्नत खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग २	उन्नत सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ३	उन्नत स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ४	आधारभूत खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	२०	२०	२०	२०	२२	२२	२३	२३	२४	२४	२४	२४
ग ५	आधारभूत सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	२१	२१	२१	२१	२१	२१	२२	२२	२४	२४	२४	२४
ग ६	आधारभूत स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	६	६	१७	१७	२४	२४	२४	२४
ग ७	सीमित खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	४	४	४	४	२	२	१	१	०	०	०	०
ग ८	सीमित सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	२	२	२	२	२	२	१	१	०	०	०	०
ग ९	सीमित स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	१३	१३	१३	१३	९	९	३	३	०	०	०	०
ग १०	खानेपानी सेवा नभएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ११	सरसफाइ सेवा नभएका विद्यालयहरू	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०
ग १२	स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	११	११	११	११	९	९	४	४	०	०	०	०
घ	**स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता**												
घ १	आधारभूत खानेपानी सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	६	६	१३	१३	१३	१३	१३	१३
घ २	आधारभूत सरसफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	६	६	१३	१३	१३	१३	१३	१३
घ ३	आधारभूत स्वच्छता सेवा भएका	०	०	०	०	६	६	१३	१३	१३	१३	१३	१३

सि. नं.	अवयव	आधार वर्ष	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	वर्ष ६	वर्ष ७	वर्ष ८	वर्ष ९	वर्ष १०	अन्तिम लक्ष्य
	स्वास्थ्य संस्थाहरू												
घ ४	आधारभूत वातावरणीय सफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	३	३	३	३	८	८	१३	१३	१३	१३	१३	१३
घ ५	सीमित खानेपानी सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	१०	१०	१०	१०	५	५	०	०	०	०	०	०
घ ६	सीमित सरसफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	१३	१३	१३	१३	७	७	०	०	०	०	०	०
घ ७	सीमित स्वच्छता सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	१३	१३	१३	१३	७	७	०	०	०	०	०	०
घ ८	सीमित वातावरणीय सफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	८	८	८	८	३	३	०	०	०	०	०	०
घ ९	खानेपानी सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	३	३	३	३	२	२	०	०	०	०	०	०
घ १०	सरसफाइ सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घ ११	स्वच्छता सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घ १२	वातावरणीय सफाइ सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	०	०	०	०	०	०
ङ	**सार्वजनिक शौचालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता**												
ङ १	उन्नत खासस्व सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ङ २	आधारभूत वास सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू	०	०	१	१	२	२	२	२	२	२	२	२
ङ ३	सीमित खासस्व सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू	२	२	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
ङ ४	खासस्व सुविधाहरू नभएका सार्वजनिक शौचालयहरु	३	३	३	३	३	३	३	३	३	३	३	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन,२०७८

५.३ लागत
यस खण्डमा पूर्वाधारमा लगानीको लागि (क) पूर्ण रुपमा खासस्व कभरेज (ख) सेवा स्तरमा सुधार क्षेत्रको लागत अनुमानको व्याख्या गरिएको छ । अन्य लागतमा विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व सुविधाहरू, सार्वजनिक शौचालयहरूमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र पनि समावेश गरिएको छ। राष्ट्रिय स्तरमा वास क्षेत्रलाई राम्रोसँग बुझ्ने वित्तीय नीति निर्माण र कार्यान्वयनका लागि महत्वपूर्ण छ भन्ने साझा सहमति भएको छ । हाल भएको कोषको राम्रो र समन्यायिक उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्न र थप वित्तलाई आकर्षित गर्न पनि यो महत्वपूर्ण छ ।

५.३.१ विधि
यस विधिले नगरपालिकालाई मुख्य दुई प्रश्नहरूको उत्तर दिन सक्षम बनाउँछ ।

- खासस्व क्षेत्रमा जम्मा खर्च कति भएको छ ?
- विभिन्न खासस्व सेवाहरू र खर्चमा लगानी कसरी वितरण गरिएको छ ?

लागत पद्यतीले हालको र प्रक्षेपित जनसंख्या, खासस्व सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक प्रविधिहरू र दिगो खासस्व सेवासँग सम्बन्धित प्रविधिहरू प्रदान गर्दछ । जीवन-चक्र लागत पद्धतीले दिगो खासस्व सेवा प्रवाहको लागि अवयवहरूको लागत जुन पुँजीगत खर्च, मर्मत तथा सञ्चालन खर्च, पुँजीगत मर्मत खर्च, र सोझै सहयोग खर्च प्रदान गर्दछ । ती लगत अवयवहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

- पुँजीगत खर्च - नयाँ प्रणालीहरूको लागि खासस्व संरचना निर्माण र हालको प्रणालीहरूको लागि सेवा सुधार लागत प्रदान गर्दछ ।
- पुँजीगत मर्मत खर्च - सम्पत्तिहरूको प्रतिस्थापन वा पुनर्स्थापनाको लागत प्रदान गर्दछ । यसले मुख्य मर्मत क्रियाकलापहरूलाई समेट्छ ।
- सञ्चालन तथा मर्मत खर्च - दैनिक सञ्चालन र सानो मर्मत खर्चको लागतलाई समेट्छ ।
- सोझै सहयोग खर्च - सेवा प्रवाहको लागि सहयोग, जसमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, प्राविधिक सहयोग, ब्याकस्टोपिङ, क्षमता अभिवृद्धि, औजार तथा जगेडा सामाग्रीहरूको सहयोग लागत पर्छन् ।

प्रति इकाई लागत छुट्टै अनुसुचीमा दिइएको छ र यो लागत एकाइ खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको ISJU को प्रकाशित प्रतिवेदनबाट साभार गरिएको हो । प्रस्तुत सञ्चालन औसत खानेपानी मन्त्रालयको SEIU को प्रकाशित बेन्चमार्किङ प्रतिवेदनबाट साभार गरिएको हो ।
"मर्मत सम्भारको वातावरण" सम्बन्धी अवधारणा भविष्यमा जब आयोजनाहरूको आयु वृद्धि हुँदै जान्छ त्यसबेला पुँजीगत खर्चको % को आधारमा मर्मत खर्चको आवश्यकता निर्धारण गर्छ । यो अवधारणा Welthungerhilfe, Nepal ले ईच्छाकामना नगरपालिकामा गरेको Life–Cycle Cost Analysis (LCCA) अध्ययनबाट साभार गरिएको हो ।

मर्मत सम्भार वातावरण: यस औजारले एउटा यस्तो अनुमान गरेको छ कि एक स्थानीय सरकारको योजनाहरु निश्चित तरीकाले "योजना ईकोसिस्टम" बाट प्रभावित हुन्छन (जस्तै योजना वर्ष, उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन क्षमता, वास सेवातर्फ नगरपालिकाको नीति) । यो प्रभावको नतिजा पुँजीगत खर्चको आवश्यकताको डिग्री तथा म्यागनिच्युड हो । नगरपालिकाभित्र योजनाहरूलाई यस पुँजीगत खर्च आवश्यकतामा ल्याउने अवस्थालाई "मर्मत वातावरण" भनिन्छ । मर्मत शर्त नगरपालिकाभित्रको योजनाहरुमा खर्च गरिएको वित्तीय व्ययको % को हिसाबले देखाइएको छ । यसमा के अनुमान गरिएको छ भने नयाँ आयोजनामा पनि (एक निश्चित वर्ष पछि) यही नीति लागू हुनेछ (पुँजीगत मर्मत खर्चको %) । यो हालको योजनाको अवस्थाको आधारमा गणना गरिन्छ र प्रगतिशील योजनाको आयुको आधारमा नयाँ योजनामा सामान्यीकरण (Extrapolated) गरिन्छ ।

५.३.१.१ खानेपानी सेवाको लागत
सन् २०३० सम्ममा नगरपालिकामा सुधारिएको खानेपानी सेवामा सबैको पहुँच प्राप्त गर्न लाग्ने लागतको अनुमान गरिएको छ । सो लागत अनुमान गर्दा वर्तमान सेवाको कभरेज, लक्षित कभरेज, र लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि प्रयोग गरिने प्रविधिहरूको इकाई लागतलाई ध्यानमा राखिएको छ । लागत प्रक्षेपण वार्षिक आधारमा २०२०-२०३० को लागि गरिएको छ । माथि प्रस्तुत गरिएको इकाई लागत खानेपानी आपूर्ति प्रविधिको प्रत्येक प्रकारको आधारमा (घरायसी धारा जडान, स्ट्यान्ड पाईपहरु, हाते पम्पहरू) दिइएको छ ।

५.३.१.२ सरसफाइ सेवाको लागत
सरसफाइ सेवाहरूको लागि एउटै लागत खाकाको प्रयोग गरिएको छ । लागतको आधार मिश्रित विभिन्न प्रविधिहरूको विकल्पको माध्यमबाट अथवा आधारभूत वा सुरक्षित रूपले व्यवस्थित गरिएको सरसफाइ सेवाहरू सबैको पहुँचमा पुऱ्याउने किसिमले प्रक्षेपण गरिएको छ । सरसफाइ प्रविधिहरूको विकल्पहरूमा Water Closet र सेप्टिक ट्याङ्क सहितको पावर फ्लस र सुधारिएको खाल्डे शौचालयहरू समावेश गरिएको छ ।

५.३.१.३ पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न कुल लागत

तलको तालिकाले सन् २०३० सम्म सबैका लागि आधारभूत खानेपानी र सरसफाइ सेवाहरूको लागि पहुँचको सुनिश्चितता देखाउँछ । यसमा लगानी (पुँजीगत), पुँजीगत मर्मत र सोझै सहयोग लागत समावेश गरिएको छ । सरसफाइको लागि लगानी लागत मुख्य गरेर उपभोक्ताहरूको या त सरसफाइ सेवाहरूको पहुँच वा सेवाको स्तर सुधार गरी सरसफाइ श्रृङ्खलामा वृद्धि गर्नको लागि हुने छ ।

यो प्रक्षेपण मुख्य गरेर खानेपानी र सरसफाइमा केन्द्रित रहेको छ । यसले खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सबैको पहुँचमा पुऱ्याउँनको लागि संरचनागत विकास, पुँजीगत मर्मत र सोझै सहयोग लागतलाई कभर गर्दछ । यो विश्लेषणमा संस्थागत खासस्वको लागि पनि प्रक्षेपण गरिएको छ ।

५.३.२ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको लागतको सारांश

तलको विस्तृत तालिकामा निम्न क्षेत्रको जम्मा लागत सारांश दिइएको छ । (क) खानेपानी (पाइप र ट्युवबेल) (ख) सरसफाइ र स्वच्छता (घरायसी सरसफाइ, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्र समेत) (ग) विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (घ) स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (ङ) सार्वजनिक शौचालयहरूमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताले निम्न लागत प्रदान गर्छ ।

अ) पुँजीगत खर्च
आ) पुँजीगत मर्मत खर्च
इ) सञ्चालन खर्च
ई) सोझै खर्च ।

चित्र नं १७ नगरपालिकाको कुल अवयव (कम्पोनेन्ट) वास लागत

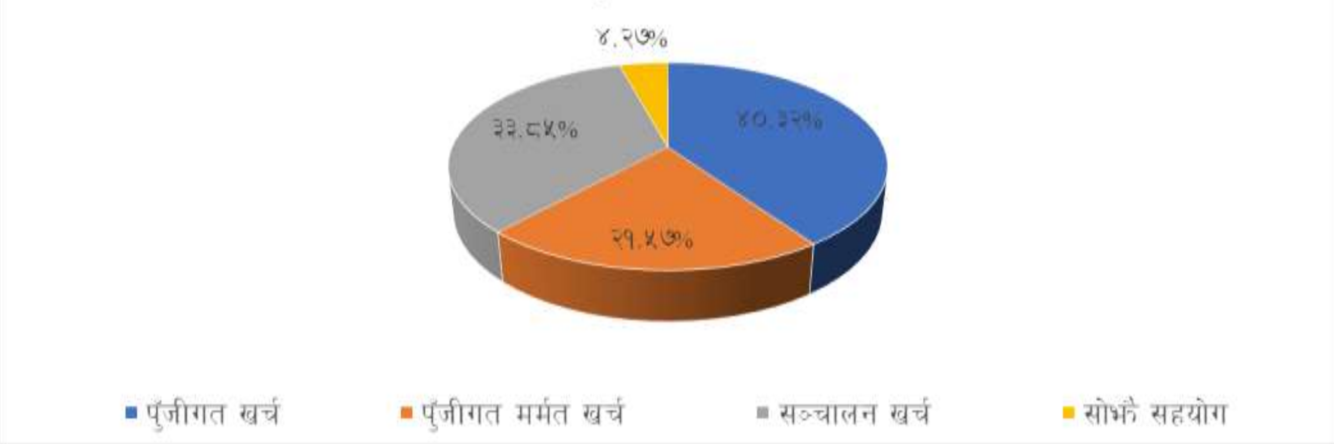

चित्र नं १८ नगरपालिकाको कुल क्षेत्रगत वास लागत

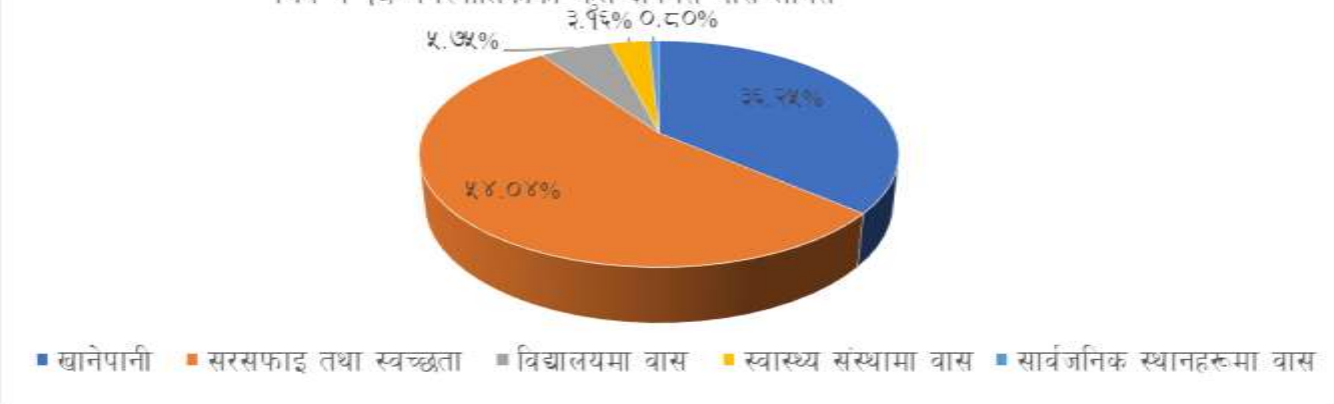

यहाँ % ले १० वर्षमा जम्मा वास लागतको प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

माथिको पाइचार्टमा सन् २०२०-२०३० सम्मको समयावधिको लागि पूर्ण कभरेज र सेवा स्तर सुधारको लागि आवश्यक लागत दिइएको छ । पहिलो चार्टमा खर्चको प्रकारको लागत दिइएको (जस्तैः पुँजीगत, पुँजीगत मर्मत खर्च आदि) छ भने दोस्रो चार्टमा क्षेत्रगत वासको (खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता) लागत दिइएको छ ।

तलको बार चार्टमा सन् २०२०-२०३० सम्मको खासस्वर्षक आवश्यक लागत कम्पोनेन्ट स्तर र क्षेत्रगत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

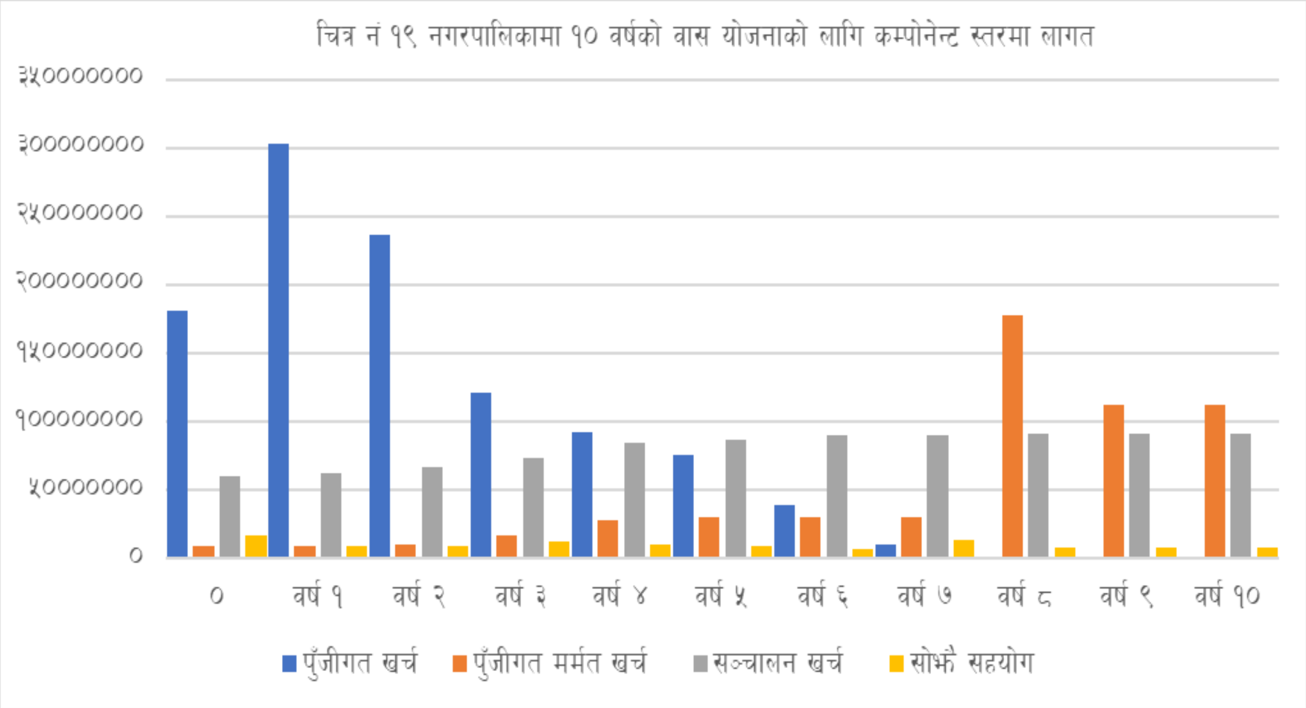
चित्र नं १९ नगरपालिकामा १० वर्षको वास योजनाको लागि कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत
३५००००००००
३०००००००००
२५००००००००
२०००००००००
१५००००००००
१०००००००००
५०००००००००
०
०
वर्ष १
वर्ष २
वर्ष ३
वर्ष ४
वर्ष ५
वर्ष ६
वर्ष ७
वर्ष ८
वर्ष ९
वर्ष १०
पुँजीगत खर्च
पुँजीगत मर्मत खर्च
सञ्चालन खर्च
सोझै सहयोग

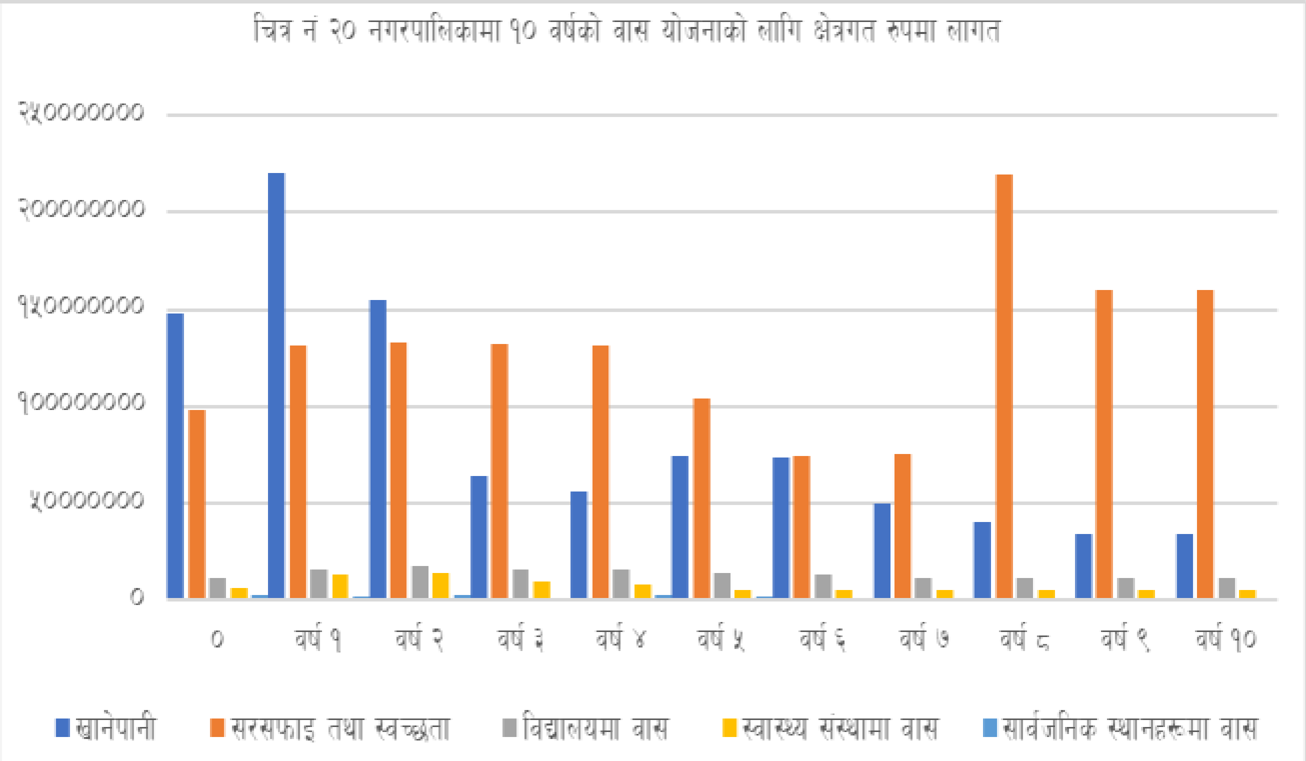
चित्र नं २० नगरपालिकामा १० वर्षको वास योजनाको लागि क्षेत्रगत रुपमा लागत
२५००००००००
२०००००००००
१५००००००००
१०००००००००
५०००००००००
०
०
वर्ष १
वर्ष २
वर्ष ३
वर्ष ४
वर्ष ५
वर्ष ६
वर्ष ७
वर्ष ८
वर्ष ९
वर्ष १०
खानेपानी
सरसफाइ तथा स्वच्छता
विद्यालयमा वास
स्वास्थ्य संस्थामा वास
सार्वजनिक स्थानहरूमा वास

खासस्व योजनाको लागि लागतको सारांश

तालिका ४९ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको लागत सारांश सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	विवरण	आधार वर्ष		वर्ष १		वर्ष २		वर्ष ३		वर्ष ४		वर्ष ५		वर्ष ६		वर्ष ७		वर्ष ८		वर्ष ९		वर्ष १०		जम्मा १० वर्षको लागि
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.
क	**खानेपानी**																							
१	पुँजीगत खर्च	१३०६३९८३४	४.९७%	२१०३६३८२२	८.०१%	१४४७०६६५०	५.५१%	४२३५४१००	१.६१%	१७९३३०००	०.६८%	३८४७२०००	१.४६%	३६२९२०००	१.३८%	९०७३०००	०.३५%	०	०%	०	०%	०	०%	६२९८३४४०६
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	२३२६४६६	०.०९%	२४६४८३०	०.०९%	२६८५०१२	०.१%	७५७४९५५	०.२९%	१८१२८२०८	०.६९%	१८२३९७१८	०.६९%	१९०११४३८	०.७२%	१९०११४३८	०.७२%	१९५५९२५२	०.७४%	१३५९६९६२	०.५२%	१३५३३९६२	०.५२%	१३६१३२२४१
३	सञ्चालन खर्च	१९९६२०९	०.०८%	२७९६६९९	०.११%	३५००३६७	०.१३%	७०७००३८.२७	०.२७%	१३३६५७३७.३१	०.५१%	१३४१०२०८.२६	०.५१%	१४०९९५०८.०५	०.५४%	१४०९९५०८.०५	०.५४%	१५२४९७४८.०८	०.५८%	५२४९७४८.०८	०.५८%	५२४९७४८.०८	०.५८%	११६०८७५१९.१८
४	सोझै सहयोग	१३१२१७९०	०.५%	५०३५८५९	०.१९%	४२९८५५१	०.१६%	६८७४८००	०.२६%	६८३४८००	०.२६%	४८०८७००	०.१८%	४४७०३००	०.१७%	७८६०३००	०.३%	५६०४३००	०.२१%	५६०४३००	०.२१%	५६०४३००	०.२१%	७०११८०००
	जम्मा	१४८०८४२९९	५.६४%	२२०६६१२१०	८.४%	१५५१९०५८०	५.९१%	३८७३८९३.२७	२.४३%	६२६१७४५.३१	२.१४%	७४९३०६२६.२६	२.८५%	७३८७३२४६.०५	२.८१%	००४४२४६.०५	१.९%	४०४१३३००.०८	१.५४%	४४५१०१०.०८	१.३१%	४३८८०१०.०८	१.३१%	५२१७२१६६.१८
ख	**सरसफाइ तथा स्वच्छता**																							
१	पुँजीगत खर्च	४६२७९८२५	१.७६ %	७८६९६१५०	३%	७४१३७६५०	२.८२ %	६७७३८६५०	२.५८ %	६५०८०६५०	२.४८ %	३२८२५३२५	१.२५ %	१२९६०००	०.०५ %	३२४०००	०.०१ %	०	०%	०	०%	०	०%	३६६३७८२५०
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	१९३९५८७	०.०७ %	२६३४१८९.५६	०.१%	४६१३४७९.६७	०.१८ %	५८३४१५६.७९	०.२२ %	७०२३८६१.९१	०.२७ %	८४१३०६७.०२	०.३२ %	९१०७६६९.५८	०.३५ %	८७४७६९.५८	०.३३ %	१५५८३४१६९.५८	५.९३ %	९६१९४१६९.५८	३.६६ %	९६१९४१६९.५८	३.६६ %	३९६५३५६८९.८५
३	सञ्चालन खर्च	४६९२६९६३	१.७९ %	४८३६२२३९.७	१.८४ %	५२०९७९९३.१	१.९८ %	५४९६८५४६.५	२.०९ %	५७८३९०९९.९	२.२%	६०७०९६५३.३	२.३१ %	६२१४४९३०	२.३७ %	६२१४४९३०	२.३७ %	६२१४४९३०	२.३७ %	६२१४४९३०	२.३७ %	६२१४४९३०	२.३७ %	६३१६२९१४५.५
४	सोझै सहयोग	२६२५३६०	०.१%	१८८३४६०	०.०७ %	१८८३२६०	०.०७ %	३५१३४६०	०.१३ %	१७७८२६०	०.०७ %	२५१३४६०	०.१ %	१७१३४६०	०.०७ %	४११३४६०	०.१६ %	१७१३४६०	०.०७ %	१७१३४६०	०.०७ %	१७१३४६०	०.०७ %	२५१६४५६०
	जम्मा	९७७७१७३५	३.७२ %	१३१५७६०३९.२६	३.७२ %	१३२७३२३८२.७७	३.७२ %	१३२०५४८१३.२९	३.७२ %	१३१७२१८७१.८१	३.७२ %	१०४४६१५०५.३२	३.७२ %	७४२६२०५९.५८	२.८३ %	७५३२९५५९.५८	२.८७ %	२१९६९२५५९.५८	८.३६ %	१६००५२५५९.५८	६.०९ %	१६००५२५५९.५८	६.०९ %	१४१९७०७६४५.३५
ग१	**विद्यालयहरुमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत)**																							
१	पुँजीगत खर्च	१३०००००	०.०५ %	५२०००००	०.२%	६१४१०००	०.२३ %	५०६४०००	०.१९ %	४२६६५००	०.१६ %	२९५१०००	०.११ %	२०१००००	०.०८ %	५०२५००	०.०२ %	०	०%	०	०%	०	०%	२७४३५०००
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	१७८६१८८	०.०७ %	१७८६१८८	०.०७ %	१८७६६८८	०.०७ %	१८७६६८८	०.०७ %	१९६६७५८	०.०७ %	१९६६७५८	०.०७ %	१३०८४२५.४	०.०५ %	१३०८४२५.४	०.०५ %	१४२२१९१.४	०.०५ %	१४२२१९१.४	०.०५ %	१४२२१९१.४	०.०५ %	१८१४२६९३
३	सञ्चालन खर्च	८०७२६७२.२	०.३१ %	८०७२६७२.२	०.३१ %	८०७२६७२.२	०.३१ %	८०७२६७२.२	०.३१ %	८६३४३२२.२	०.३३ %	८६३४३२२.२	०.३३ %	८८९३७१७.२	०.३४ %	८८९३७१७.२	०.३४ %	९००२४५२.२	०.३४ %	९००२४५२.२	०.३४ %	९००२४५२.२	०.३४ %	९४३५४१२४.२
४	सोझै सहयोग	८६५९२०	०.०३ %	१२६१९२०	०.०५ %	१५९१९२०	०.०६ %	१३२७९२०	०.०५ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	८६५९२०	०.०३ %	१११०९१२०
	जम्मा	१२०२४७८०.२	०.४६ %	१६३२०७८०.२	०.६२ %	१७६८२२८०.२	०.६७ %	१६३४१२८०.२	०.६२ %	१५७३३५००.२	०.६%	१४४१८०००.२	०.५५ %	१३०७८०६२.६	०.५%	११५७०५६२.६	०.४४%	११२९०५६३.६	०.४३ %	११२९०५६३.६	०.४३ %	११२९०५६३.६	०.४३ %	१५१०४०९३७.२
ग २	**विद्यालयमा वास सुविधाहरू (क्षेत्रगत स्तरमा)**																							
१	खानेपानी	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
२	सरसफाइ	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
३	स्वच्छता	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०

सि. नं.	विवरण	आधार वर्ष		वर्ष १		वर्ष २		वर्ष ३		वर्ष ४		वर्ष ५		वर्ष ६		वर्ष ७		वर्ष ८		वर्ष ९		वर्ष १०		जम्मा १० वर्षको लागि
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.
४	ठोस फोहोर	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
घ १		स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा)																						
१	पुँजीगत खर्च	२०८७०००	०.०८%	८३४८०००	०.३२%	९२४५८५०	०.३५%	५६७८४००	०.२२%	३५९१४००	०.१४%	८९७८५०	०.०३%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	२९८४८५००
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	१०४०६९२	०.०४%	१०४०६९२	०.०४%	११९२९४२	०.०५%	११९२९४२	०.०५%	८८५४३८.८	०.०३%	८८५४३८.८	०.०३%	१०८८७१२.०४	०.०४%	१०८८७१२.०४	०.०४%	१०८८७१२.०४	०.०४%	१०८८७१२.०४	०.०४%	१०८८७१२.०४	०.०४%	११६८१७०५.८
३	सञ्चालन खर्च	२९२६३९६	०.११%	२९२६३९६	०.११%	२९२६३९६	०.११%	२९२६३९६	०.११%	३४०९०३६	०.१३%	३४०९०३६	०.१३%	३७७३९०६	०.१४%	३७७३९०६	०.१४%	३७७३९०६	०.१४%	३७७३९०६	०.१४%	३७७३९०६	०.१४%	३७३९३१८६
४	सोझै सहयोग	२७३१३०	०.०१%	८३४१३०	०.०३%	९२७६३०	०.०४%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	२७३१३०	०.०१%	४२१९९३०
	जम्मा	६३२७२१८	०.२४%	१३१४९२१८	०.५%	१४२९२८१८	०.५४%	१००७०८६८	०.३८%	८१५९००४.८	०.३१%	५४६५४५४.८	०.२१%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	८३१४३३२१.८
घ २		स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू (क्षेत्रगत स्तरमा)																						
१	खानेपानी	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
२	सरसफाइ	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
३	स्वच्छता	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
४	ठोस फोहोर	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
ङ	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत)																							
१	पुँजीगत खर्च	८९६०००	०.०३%	३८४०००	०.०१%	१७३६०००	०.०७%	७४४०००	०.०३%	१३१६०००	०.०५%	५६४०००	०.०२%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	५६४००००
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	१७५७९५२	०.०७%	८००९५२	०.०३%	११२१८१.२	०%	११२१८१.२	०%	१६८३२८.४	०.०१%	१६८३२८.४	०.०१%	२१०८९१.६	०.०१%	२१०८९१.६	०.०१%	२१०८९१.६	०.०१%	२१०८९१.६	०.०१%	२१०८९१.६	०.०१%	४१७४३८१.२
३	सञ्चालन खर्च	४५८५६८	०.०२%	४५८५६८	०.०२%	६११४२४	०.०२%	६११४२४	०.०२%	९१७१३६	०.०३%	९१७१३६	०.०३%	११४६४२०	०.०४%	११४६४२०	०.०४%	११४६४२०	०.०४%	११४६४२०	०.०४%	११४६४२०	०.०४%	९७०६३५६
४	सोझै सहयोग	१०९०००	०%	१६४०००	०.०१%	८१०००	०%	१३६०००	०.०१%	१०८०००	०%	१६३०००	०.०१%	१३५०००	०.०१%	१३५०००	०.०१%	१३५०००	०.०१%	१३५०००	०.०१%	१३५०००	०.०१%	१४३६०००
	जम्मा	३२२१५२०	०.१२%	१८०७५२०	०.०७%	२५४०६०५.२	०.१%	१६०३६०५.२	०.०६%	२५०९४६४.४	०.१%	१८१२४६४.४	०.०७%	१४९२३११.६	०.०६%	१४९२३११.६	०.०६%	१४९२३११.६	०.०६%	१४९२३११.६	०.०६%	१४९२३११.६	०.०६%	२०९५६७३७.२
च	अन्य क्रियाकलापहरु																							
१	पुँजीगत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
३	सञ्चालन खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०

सि. नं.	विवरण	आधार वर्ष		वर्ष १		वर्ष २		वर्ष ३		वर्ष ४		वर्ष ५		वर्ष ६		वर्ष ७		वर्ष ८		वर्ष ९		वर्ष १०		जम्मा १० वर्षको लागि
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.
४	सोफ्रै सहयोग	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
छ १	नगरपालिकामा जम्मा खासस्व लागत (कम्पोनेन्ट स्तरमा)																							
१	पुँजीगत खर्च	१८१२०२६५९	६.९%	३०२९९१९७२	११.५३ %	२३५९६७१५०	८.९८ %	१२१५७९१५०	४.६३ %	९२१८७५५०	३.५१ %	७५७१०१७५	२.८८%	३९५९८०००	१.५१ %	९८९९५००	०.३८ %	०	०%	०	०%	०	०%	१०५९१३६१५६
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	८८५०८८५	०.३४ %	८७२६८५१.५६	०.३३ %	१०४८०३०२.८७	०.४ %	१६५९०९२२.९९	०.६३ %	२८१७२५९५.११	१.०७ %	२९६७३३१०.२२	१.१३ %	३०७२७१३६.६२	१.१७ %	३०३६६६३६.६२	१.१६ %	१७८११५२१६.६२	६.७८ %	११२५१२९२६.६२	४.२८ %	११२४४९९२६.६२	४.२८ %	५६६६६६७१०.८५
३	सञ्चालन खर्च	६०३८०८०८.२	२.३%	६२६१६५७४.९	२.३८ %	६७२०८८५२.३	२.५६ %	७३६४९०७६.९७	२.८%	८४१६५३३१.४१	३.२%	८७०८०३५५.७६	३.३१ %	९००५८४८१.२५	३.४३ %	९००५८४८१.२५	३.४३ %	९१३१७४५६.२८	३.४८ %	९१३१७४५६.२८	३.४८ %	९१३१७४५६.२८	३.४८ %	८८९१७०३३०.८८
४	सोफ्रै सहयोग	१६९९५२००	०.६५ %	९१७९३६९	०.३५ %	८७८२३६१	०.३३ %	१२१२५३१०	०.४६ %	९८६०११०	०.३८ %	८६२४२१०	०.३३ %	७४५७८१०	०.२८ %	१३२४७८१०	०.५%	८५९१८१०	०.३३ %	८५९१८१०	०.३३ %	८५९१८१०	०.३३ %	११२०४७६१०
	जम्मा	२६७४२९५५२.२	१०.१८%	३८३५१४७६७.४६	१४.६ %	३२२४३८६६६.१७	१२.२७%	२२३९४४४५९.९६	८.५२ %	२१४३८५५८६.५२	८.१६ %	२०१०८८०५०.९८	७.६५ %	१६७८४१४२७.८७	६.३९ %	१४३५७२४२७.८७	५.४७ %	२७८०२४४८२.९	१०.५८%	२१२४२२१९२.९	८.०९ %	२१२३५९१९२.९	८.०८ %	२६२७०२०८०७.७३
छ२	नगरपालिकामा जम्मा खासस्व लागत (क्षेत्रगत)																							
१	खानेपानी	१४८०८४२९९	५.६४ %	२२०६६१२१०	८.४%	१५५१९०५८०	५.९१ %	६३८७३८९३.२७	२.४३ %	५६२६१७४५.३१	२.१४ %	७४९३०६२६.२६	२.८५ %	७३८७३२४६.०५	२.८१ %	५००४४२४६.०५	१.९%	४०४१३३००.०८	१.५४ %	३४४५१०१०.०८	१.३१ %	३४३८८०१०.०८	१.३१ %	९५२१७२१६६.१८
२	सरसफाइ तथा स्वच्छता	९७७७१७३५	३.७२ %	१३१५७६०३९.२६	५.०१ %	१३२७३२३८२.७७	५.०५ %	१३२०५४८१३.२९	५.०३ %	१३१७२१८७१.८१	५.०१ %	१०४४६१५०५.३२	३.९८ %	७४२६२०५९.५८	२.८३ %	७५३२९५५९.५८	२.८७ %	२१९६९२५५९.५८	८.३६ %	१६००५२५५९.५८	६.०९ %	१६००५२५५९.५८	६.०९ %	१४१९७०७६४५.३५
३	विद्यालयमा खासस्व	१२०२४७८०.२	०.४६ %	१६३२०७८०.२	०.६२ %	१७६८२२८०.२	०.६७ %	१६३४१२८०.२	०.६२ %	१५७३३५००.२	०.६%	१४४१८०००.२	०.५५ %	१३०७८०६२.६	०.५%	११५७०५६२.६	०.४४%	११२९०५६३.६	०.४३ %	११२९०५६३.६	०.४३ %	११२९०५६३.६	०.४३ %	१५१०४०९३७.२
४	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व	६३२७२१८	०.२४ %	१३१४९२१८	०.५%	१४२९२८१८	०.५४ %	१००७०८६८	०.३८ %	८१५९००४.८	०.३१ %	५४६५४५४.८	०.२१ %	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	५१३५७४८.०४	०.२%	८३१४३३२१.८
५	सार्वजनिक स्थानहरूमा खासस्व	३२२१५२०	०.१२ %	१८०७५२०	०.०७ %	२५४०६०५.२	०.१%	१६०३६०५.२	०.०६ %	२५०९४६४.४	०.१%	१८१२४६४.४	०.०७ %	१४९२३११.६	०.०६ %	१४९२३११.६	०.०६ %	१४९२३११.६	०.०६ %	१४९२३११.६	०.०६ %	१४९२३११.६	०.०६ %	२०९५६७३७.२
६	अन्य क्रियाकलापहरू	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०
	जम्मा	२६७४२९५५२.२	%	३८३५१४७६७.४६	%	३२२४३८६६६.१७	%	२२३९४४४५९.९६	%	२१४३८५५८६.५२	%	२०१०८८०५०.९८	%	१६७८४१४२७.८७	६.३९ %	१४३५७२४२७.८७	५.४७ %	२७८०२४४८२.९	१०.५८%	२१२४२२१९२.९	८.०९ %	२१२३५९१९२.९	८.०८ %	२६२७०२०८०७.७३

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.३ लगानी र अन्तर (ग्याप)

माथि प्रस्तुत गरिएको तालिकामा देखिए बमोजिम सन् २०३० सम्म सुरक्षित स्तरको खासस्व सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष प्राप्त गर्न आवश्यक लगानी राजदेवी नगरपालिकासँग के कति छ भनि विश्लेषण गरी उपलब्ध र आवश्यक स्रोतको विचको ग्यापको लेखाजोखा यस उपखण्डमा गरिएको छ ।

५.३.३.१ हालको लगानी

नगरपालिकासँग खासस्व खर्च र लगानीको लागि प्रमुख स्रोत भनेको विशेष गरी नगरपालिकाका खासस्व क्षेत्रका साझेदार र सरोकारवाला संस्थाहरू, तीन तहका सरकारहरु सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय), सेवा प्रदायक, गैर सरकारी संस्था र बाह्य विकास साझेदारहरु नै हुन् । हालको खासस्व खर्चको अनुमानको लागि पनि यिनै स्रोतहरुको लेखाजोखा गरिएको छ । हालसम्म नगरपालिकाको खासस्व क्षेत्रमा उपलब्ध लगानी र आगामी बर्षहरुको संभावना र अनुमानको NWASH MIS ले विश्लेषण गरी तलका तालिकाहरुमा प्रस्तुत गरेको छ । यस सन्दर्भमा नगरपालिकाको अवस्था हेर्दा हालको खासस्व खर्चको अनुमान र लगानी भिन्नता (deficit) वा ग्याप पुर्ती गर्ने प्रयासका लागि माथि उल्लेख गरिएका साझेदार र सरोकारवाला संस्थाहरू, तीन तहका सरकारहरु तथा सेवा प्रदायक, गैर सरकारी संस्था र बाह्य विकास साझेदारहरु बीचमा सुदृढ सूचना र समन्वय संयन्त्रको आवश्यकता देखिन्छ । खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाहरूको लागि समावेश गरिएका वित्तीय स्रोतहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- घरधुरी -सेवा प्राप्त गरे वापत लाभग्राही घरधुरीहरुले सेवाप्रदायकहरु (उपभोक्ता समिति/संस्था, नगरपालिका वा अन्य) लाई तिर्ने महसुल तथा शुल्क; सार्वजनिक युटिलिटीहरूले उठाएको वा उठाउने वित्तीय ऋण भुक्तानीका साथै स्व-लगानी (जस्तैः निजी वा सामुदायिक कुवा, खानेपानी ट्याङ्की) र घरायसी स्तरको सरसफाइमा घरधुरी र नगरपालिकाको लगानी आदि यसमा समावेश छन् ।

- कर (सरकार) - आन्तरिक राजस्व जसलाई सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार मार्फत खासस्व क्षेत्रमा लगानी गरिन्छ र सरकारले विभिन्न निकायसँग लिने ऋण पनि यस अन्तर्गत राखिएको छ ।

- हस्तान्तरण (बाह्य स्रोतहरू) - अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायबाट लिने कोष, परोपकारी संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने कोष यस अन्तर्गत पर्दछ । विभिन्न निकाय तथा सरोकारवाला संघ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने अनुदान र सहुलियत ऋण पनि हस्तान्तरण शिर्षक अन्तर्गत समावेश हुन्छ, जसमा सस्तो व्याज दर वा अनुग्रह अवधिको रूपमा अनुदान समावेश गरिएको हुन्छ ।

५.३.३.२ अनुमानित अन्तर

खासस्व योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक लागत र नगरपालिकाको हालको लगानी क्षमता गणना गर्दा जुन भिन्नता (deficit) वा ग्याप भेटिन्छ त्यो नै अनुमानित लगानी ग्याप हुन्छ । तल दिइएका ग्राफ चित्र र तालिकाले राजदेवी नगरपालिकाको वास क्षेत्रगत भिन्नता (ग्याप) र कम्पोनेन्टगत भिन्नता (ग्याप) देखाउँछ ।

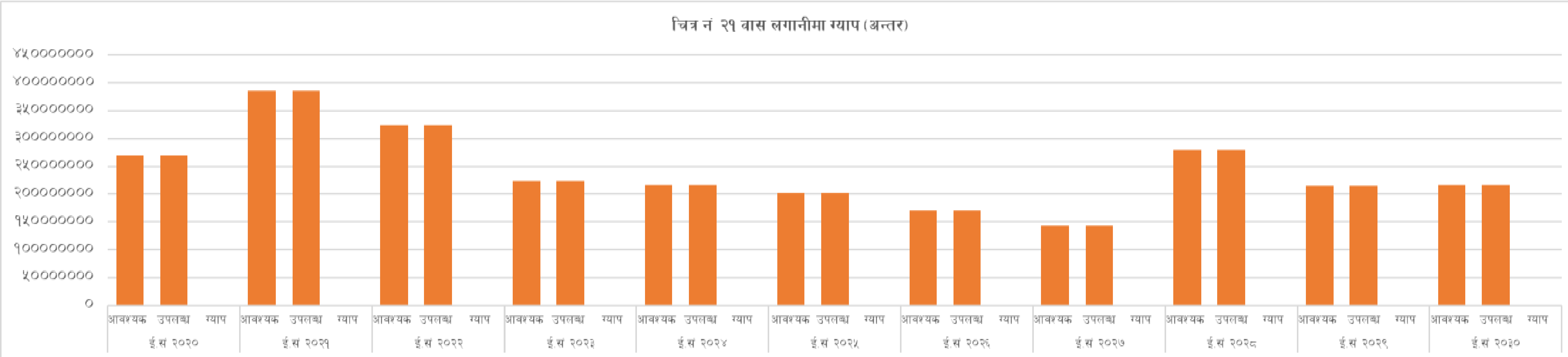

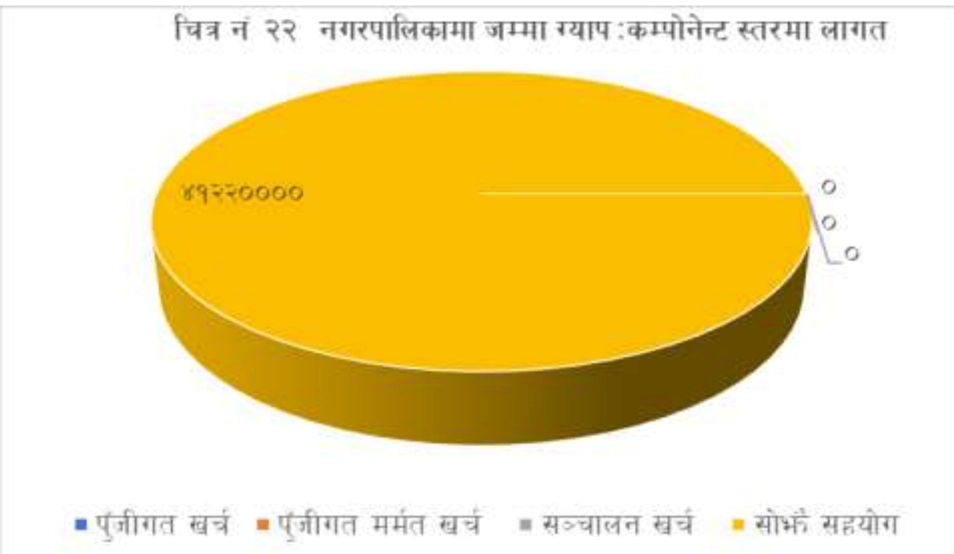

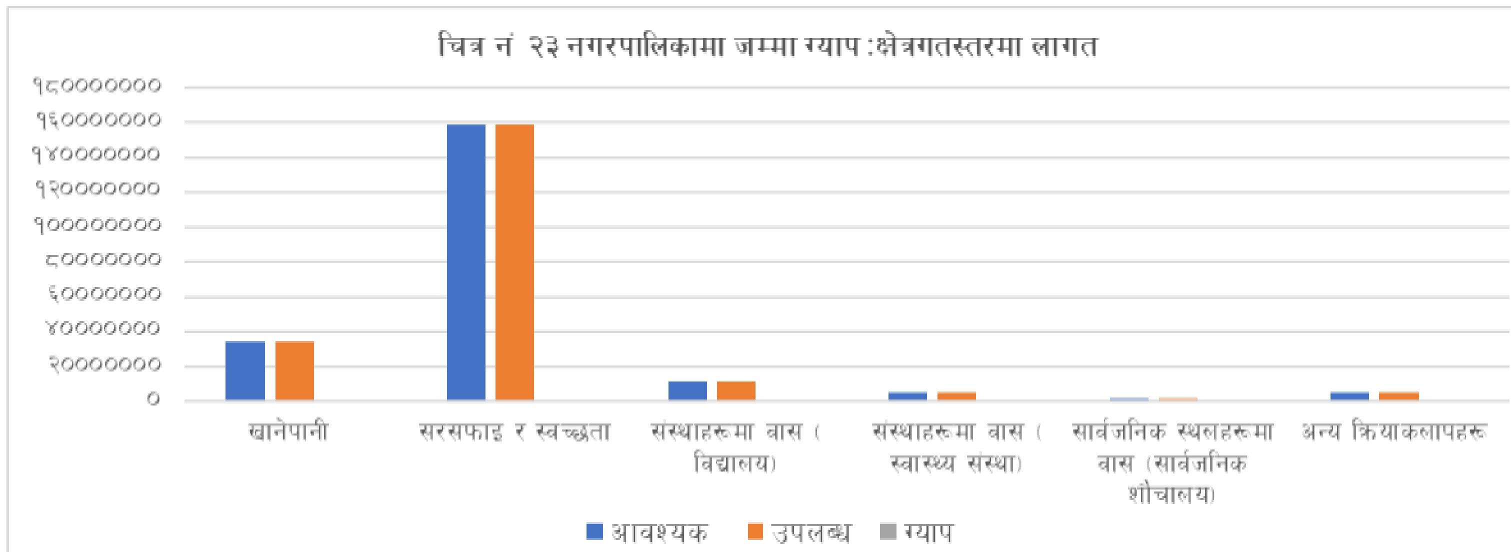

लगानीमा ग्याप

तालिका ५० खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनामा लगानीमा अन्तर सम्बन्धी विवरण

अवयव	वर्ष ०			वर्ष १			वर्ष २			वर्ष ३			वर्ष ४			वर्ष ५		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
खानेपानी	१४८०८४२९९	१४८०८४२९९	०	२२०६६१२१०	२२०६६१२१०	०	१५५१९०५८०	१५५१९०५८०	०	६३८७३८९३	६३८७३८९३	०	५६२६१७४५	५६२६१७४५	०	७४९३०६२६	७४९३०६२६	०
सरसफाइ र स्वच्छता	९५३९७३३५	९५३९७३३५	०	१२९९४३५४०	१२९९४३५४०	०	१३११०००८३	१३११०००८३	०	१२८७९२३१३	१२८७९२३१३	०	१३०१९४५७२	१३०१९४५७२	०	१०२१९९००५	१०२१९९००५	०
विद्यालयहरूमा खासस्व	१२०२४७८०	१२०२४७८०	०	१६३२०७८०	१६३२०७८०	०	१७६८२२८०	१७६८२२८०	०	१६३४१२८०	१६३४१२८०	०	१५७३३५००	१५७३३५००	०	१४४१८०००	१४४१८०००	०
स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व	६३२७२१८	६३२७२१८	०	१३१४९२१८	१३१४९२१८	०	१४२९२८१८	१४२९२८१८	०	१००७०८६८	१००७०८६८	०	८१५९००५	८१५९००५	०	५४६५४५५	५४६५४५५	०
सार्वजनिक शौचालयहरुमा खासस्व	३२२१५२०	३२२१५२०	०	१८०७५२०	१८०७५२०	०	२५४०६०५	२५४०६०५	०	१६०३६०५	१६०३६०५	०	२५०९४६४	२५०९४६४	०	१८१२४६४	१८१२४६४	०
अन्य क्रियाकलापहरू	४०२००००	४०२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०
नगरपालिकामा खासस्व जम्मा	२६९०७५१५२	२६९०७५१५२	०	३८५९०२२६८	३८५९०२२६८	०	३२४८२६३६६	३२४८२६३६६	०	२२४७०१९५९	२२४७०१९५९	०	२१६८७८२८६	२१६८७८२८६	०	२०२८४५५५०	२०२८४५५५०	०

अवयव	वर्ष ६			वर्ष ७			वर्ष ८			वर्ष ९			वर्ष १०		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
खानेपानी	७३८७३२४६	७३८७३२४६	०	५००४४२४६	५००४४२४६	०	४०४१३३००	४०४१३३००	०	३४४५१०१०	३४४५१०१०	०	३४३८८०१०	३४३८८०१०	०
सरसफाइ र स्वच्छता	७२७९९५६०	७२७९९५६०	०	७१४६७०६०	७१४६७०६०	०	२१८२३००६०	२१८२३००६०	०	१५८५९००६०	१५८५९००६०	०	१५८५९००६०	१५८५९००६०	०
विद्यालयहरूमा खासस्व	१३०७८०६२	१३०७८०६२	०	११५७०५६२	११५७०५६२	०	११२९०५६३	११२९०५६३	०	११२९०५६३	११२९०५६३	०	११२९०५६३	११२९०५६३	०
स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व	५१३५७४८	५१३५७४८	०	५१३५७४८	५१३५७४८	०	५१३५७४८	५१३५७४८	०	५१३५७४८	५१३५७४८	०	५१३५७४८	५१३५७४८	०
सार्वजनिक शौचालयहरुमा खासस्व	१४९२३१२	१४९२३१२	०	१४९२३१२	१४९२३१२	०	१४९२३१२	१४९२३१२	०	१४९२३१२	१४९२३१२	०	१४९२३१२	१४९२३१२	०
अन्य क्रियाकलापहरू	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	३५२००००	३५२००००	०	५५२००००	५५२००००	०
नगरपालिकामा खासस्व जम्मा	१७०३९८९२८	१७०३९८९२८	०	१४३७२९९२८	१४३७२९९२८	०	२८०५८१९८३	२८०५८१९८३	०	२१४९७९६९३	२१४९७९६९३	०	२१४९१६६९३	२१४९१६६९३	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत

तालिका ५१ कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत सम्बन्धी विवरण

अवयव	२०२०			२०२१			२०२२			२०२३			२०२४			२०२५		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
पुँजीगत खर्च	१८१२०२६५९	१८१२०२६५९	०	३०२९९१९७२	३०२९९१९७२	०	२३५९६७१५०	२३५९६७१५०	०	१२१५७९१५०	१२१५७९१५०	०	९२१८७५५०	९२१८७५५०	०	७५७१०१७५	७५७१०१७५	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	८८५०८८५	८८५०८८५	०	८७२६८५२	८७२६८५२	०	१०४८०३०३	१०४८०३०३	०	१६५९०९२३	१६५९०९२३	०	२८१७२५९५	२८१७२५९५	०	२९६७३३१०	२९६७३३१०	०
सञ्चालन खर्च	६०३८०८०८	६०३८०८०८	०	६२६१६५७५	६२६१६५७५	०	६७२०८८५२	६७२०८८५२	०	७३६४९०७६	७३६४९०७६	०	८४१६५३३१	८४१६५३३१	०	८७०८०३५५	८७०८०३५५	०
सोझै सहयोग	१८६४०८००	१४६२०८००	४०२००००	११०६६८६९	७५४६८६९	३५२००००	१०६७००६१	७१५००६१	३५२००००	१२३८२८१०	८८६२८१०	३५२००००	११८५२८१०	८३३२८१०	३५२००००	९८८१७१०	६३६१७१०	३५२००००
नगरपालिकामा खासस्व	२६९०७५१५२	२६५०५५१५२	४०२००००	३८५४०२२६८	३८१८८२२६८	३५२००००	३२४३२६३६६	३२०८०६३६६	३५२००००	२२४२०१९५९	२२०६८१९५९	३५२००००	२१६३७८२८६	२१२८५८२८६	३५२००००	२०२३४५५५०	१९८८२५५५०	३५२००००

अवयव	२०२६			२०२७			२०२८			२०२९			२०३०			१० वर्षभरीको लागि		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
पुँजीगत खर्च	३९५९८०००	३९५९८०००	०	९८९९५००	९८९९५००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०५९१३६१५६	१०५९१३६१५६	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	३०७२७१३७	३०७२७१३७	०	३०३६६६३७	३०३६६६३७	०	१७८११५२१७	१७८११५२१७	०	११२५१२९२७	११२५१२९२७	०	११२४४९९२७	११२४४९९२७	०	५६६६६६७१३	५६६६६६७१३	०
सञ्चालन खर्च	९००५८४८१	९००५८४८१	०	९००५८४८१	९००५८४८१	०	९१३१७४५६	९१३१७४५६	०	९१३१७४५६	९१३१७४५६	०	९१३१७४५६	९१३१७४५६	०	८८९१७०३२७	८८९१७०३२७	०
सोझै सहयोग	९५१५३१०	५९९५३१०	३५२००००	१२९०५३१०	९३८५३१०	३५२००००	१०६४९३१०	७१२९३१०	३५२००००	१०६४९३१०	७१२९३१०	३५२००००	१२६४९३१०	७१२९३१०	५५२००००	१३०८६३६१०	८९६४३६१०	४१२२००००
नगरपालिकामा खासस्व	१६९८९८९२८	१६६३७८९२८	३५२००००	१४३२२९९२८	१३९७०९९२८	३५२००००	२८००८१९८३	२७६५६१९८३	३५२००००	२१४४७९६९३	२१०९५९६९३	३५२००००	२१६४१६६९३	२१०८९६६९३	५५२००००	२६४५८३६८०६	२६०४६१६८०६	४१२२००००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.४ ब्रिजिङको सारांश

प्रस्तावित खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि यदि थप वित्त व्यवस्थापन गर्न सकिएन भने या त लागत घटाउनु पर्छ वा व्यापार, कर र हस्तान्तरणमा वृद्धि गर्नु पर्छ । यो नै वित्तीय ग्यापलाई पूर्ति गर्ने मिश्रित वा चुक्ता-योग्य प्रकारको चलन चल्तीको अभ्यास हो । तिनिहरूलाई निम्नानुसार दिइएको छ ।

- बैक ऋण: व्यवसायिक वित्त, लघु-वित्त र सहुलियत ऋणहरू समेत । सहुलियत ऋण दाताहरूले अनुदान वा हस्तान्तरणको रूपमा बजार व्याज दरभन्दा कममा ऋण दिने वा अनुग्रह-अवधि दिने;

- लगानीकर्ताद्वारा पुँजी लगानी गरेर व्याजको रूपमा फिर्ता पाउने आशाले इक्विटी प्रदान गर्दछन् । इक्विटी धेरै लामो समयसम्म प्रदान गर्न सकिन्छ । यसैले लामो समयसम्म फिर्ता गर्नु पर्दैन । इक्विटी लगानीमा सार्वजनिक अनुदान (वा हस्तान्तरण) रहने हुँदा फिर्ता गर्नु पर्ने सोच राखिएको हुँदैन ।

- अन्य वित्तीय उपकरण: जस्तै- बण्डस्, जहाँ ऋण शीर्षक अन्तर्गत बजारको बण्डस् लगानीकर्ताहरूलाई बेचिने छ । बण्डस् जारिकर्ताहरूमा नगरपालिका समेतलाई “नगरपालिका बण्डस्” वा सार्वजनिक तथा निजी कम्पनीहरूमा “व्यावसायिक बण्डस्” समावेश गर्न सकिनेछ ।

तलको तालिकाले केवल १० मुख्य लगानीका क्षेत्रहरू जहाँ ग्याप तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेका छन् भन्ने देखाउँछ ।

तालिका ५२ उच्च ग्याप रहेका लगानीका क्षेत्रहरु सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	लगानीको क्षेत्र	आवश्यक रकम	उपलब्ध	ग्याप	ग्याप (१० वर्ष) %	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्ड्स
१	आधार वर्ष खानेपानी पुँजीगत खर्च	१३०६३९८३४	१३०६३९८३४	०	नभएको	०	०	०	०
२	आधार वर्ष खानेपानी पुँजीगत मर्मत खर्च	२३२६४६६	२३२६४६६	०	नभएको	०	०	०	०
३	आधार वर्ष खानेपानी सञ्चालन खर्च	१९९६२०९	१९९६२०९	०	नभएको	०	०	०	०
४	आधार वर्ष खानेपानी सोझै सहयोग	१३१२१७९०	१३१२१७९०	०	नभएको	०	०	०	०
५	पहिलो वर्ष खानेपानी पुँजीगत खर्च	२१०३६३८२२	२१०३६३८२२	०	नभएको	०	०	०	०
६	पहिलो वर्ष खानेपानी पुँजीगत मर्मत खर्च	२४६४८३०	२४६४८३०	०	नभएको	०	०	०	०
७	पहिलो वर्ष खानेपानी सञ्चालन खर्च	२७९६६९९	२७९६६९९	०	नभएको	०	०	०	०
८	पहिलो वर्ष खानेपानी सोझै सहयोग	५०३५८५९	५०३५८५९	०	नभएको	०	०	०	०
९	दोस्रो वर्ष खानेपानी पुँजीगत खर्च	१४४७०६६५०	१४४७०६६५०	०	नभएको	०	०	०	०
१०	दोस्रो वर्ष खानेपानी पुँजीगत मर्मत खर्च	२६८५०१२	२६८५०१२	०	नभएको	०	०	०	०
	जम्मा	५१६१३७१७१	५१६१३७१७१	०					

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

तालिका ५३ ग्याप पुर्तिको सारांश सम्बन्धी निर्धारण सम्बन्धी विवरण

विवरण	वर्ष ०					वर्ष १					वर्ष २					वर्ष ३					वर्ष ४					वर्ष ५				
	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा
	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने	ने	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने	ने.रु.	ने.रु.
खानेपानी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सरसफाइ र स्वच्छता	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालयहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सार्वजनिक शौचालयहरुमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अन्य सोझै सहयोग लागत	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

विवरण	वर्ष ६					वर्ष ७					वर्ष ८					वर्ष ९					वर्ष १०					जम्मा १० वर्षको लागि				
	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विट	बण्डस्	जम्मा
	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.
खानेपानी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सरसफाइ र स्वच्छता	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालयहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सार्वजनिक शौचालयहरुमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अन्य सोझै सहयोग लागत	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

तालिका ५४ ग्याप पूर्ति (Bridging) को सारांश - लागत कम्पोनेन्ट स्तरमा

विवरण	वर्ष ०					वर्ष १					वर्ष २					वर्ष ३					वर्ष ४					वर्ष ५				
	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा
	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.
पुँजीगत खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सञ्चालन खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सोझै सहयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

विवरण	वर्ष ६					वर्ष ७					वर्ष ८					वर्ष ९					वर्ष १०					जम्मा १० वर्षको लागि				
	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा
	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.
पुँजीगत खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
पुँजीगत मर्मत खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सञ्चालन खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सोझै सहयोग	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.५ सम्पत्तिको मूल्य

खानेपानी क्षेत्रमा सम्पत्ति भन्नाले खानेपानी प्रणालीको भौतिक अवयवहरू (जस्तैः पाइप, पम्प, मिटर, जेनरेटर, सङ्कलन पोखरी, भल्भ) लाइ जनाउँछ । सम्पत्तिको मूल्याङ्कन दुई भिन्न तरिकाबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । पहिलो विधिमा वर्षमा आधारित मूल्य ह्रास, जहाँ प्रत्येक प्रणालीको सम्पत्तिलाई खरिद मूल्य र अनुमानित जीवनकालको (Lifespan) आधारमा गरिन्छ । प्रत्येक सम्पत्तिको मूल्य प्रत्येक वर्ष निश्चित प्रतिशतको आधारमा ह्रासकट्टा गरिन्छ । ह्रासकट्टीलाई सञ्चालन खर्चको रूपमा लिइन्छ जसले गर्दा सम्पत्तिलाई पुनर्स्थापना वा प्रतिस्थापन गर्दा पर्याप्त स्रोतहरूको उपलब्ध हुन्छ । दोस्रो विधि भनेको शर्तमा आधारित जहाँ सम्पत्तिको मूल्याङ्कन सम्पत्तिको उमेरको आधारमा होइन कि सम्पत्तिको अवस्था र कार्यसम्पादनको आधारमा निर्धारण गरिन्छ । यहाँ पहिलो विधिको आधारमा गरिएको छ ।

तलको चित्रले नगरपालिकाको खासस्व सम्पत्ति समयको अन्तरालमा कसरी वृद्धि भएको छ भनि देखाउँछ ।

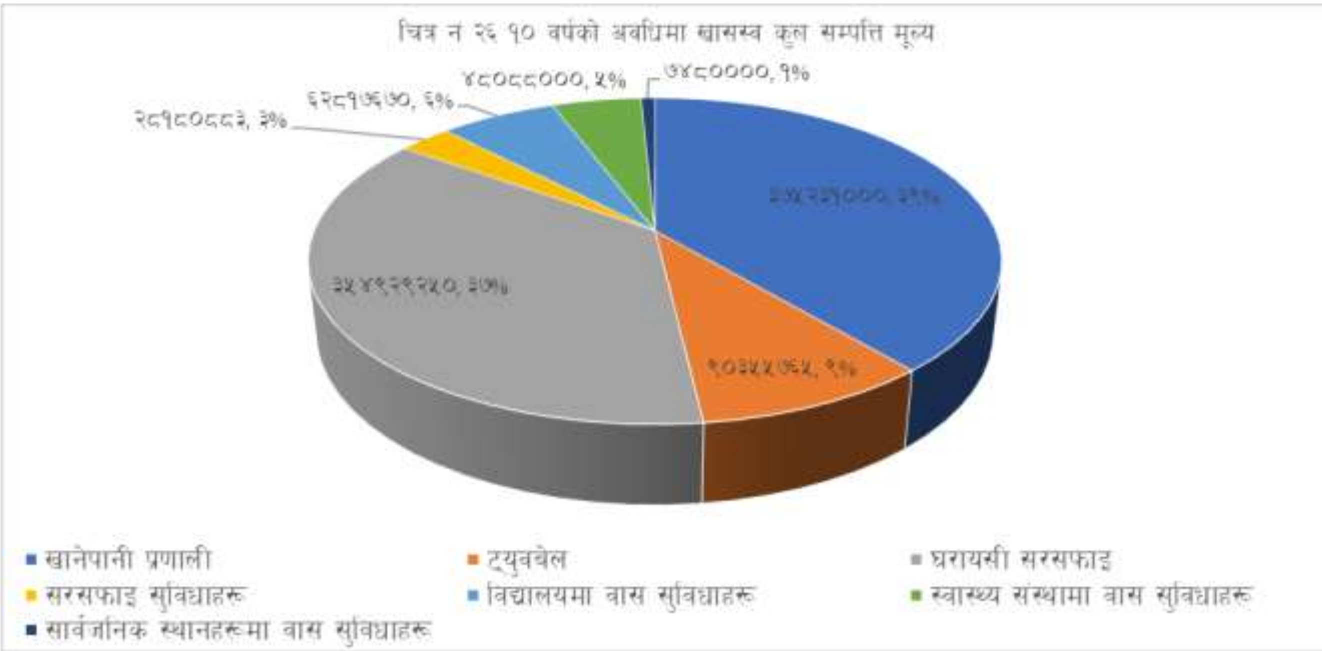

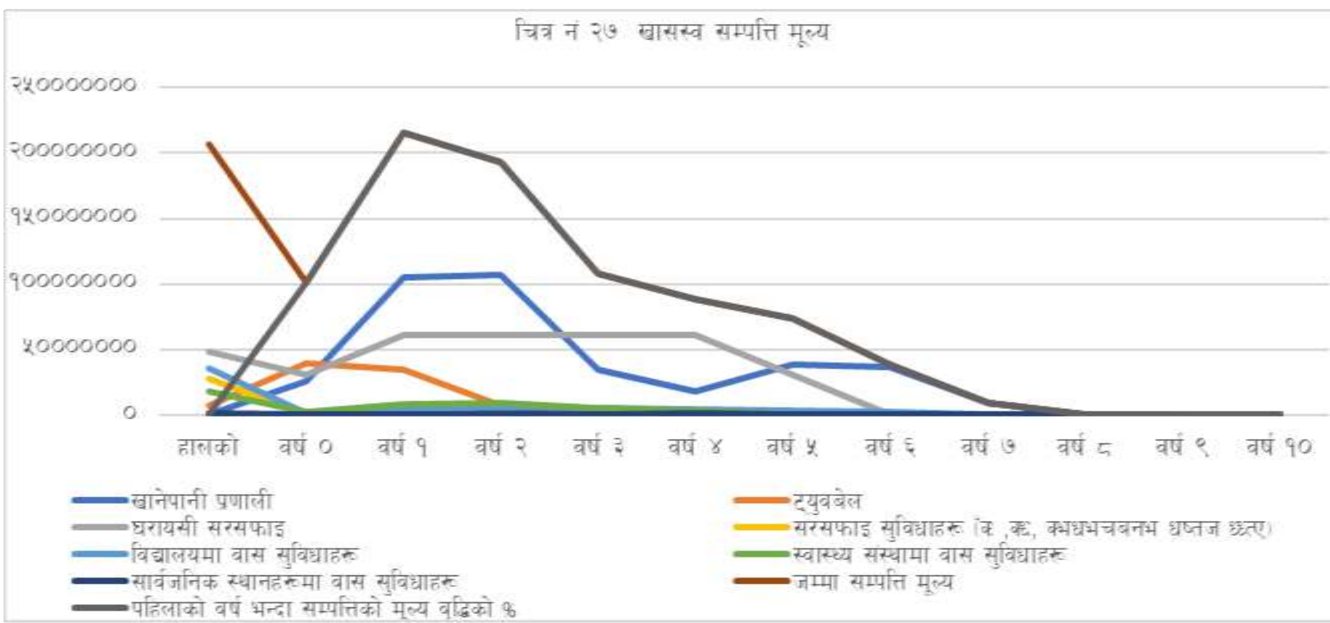

तालिका ५५ सम्पत्तिको मूल्य

सि. नं.	अवयव	हालको	वर्ष ०	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४
१	खानेपानी प्रणाली	०	२६२७०१००	१०५०८०४००	१०७२६०४००	३४९९०१००	१७७९३०००
२	ट्युवबेल	७५१७२६५	३९९९१०००	३५१३४९५०	७७१२५५०	०	०
३	घरायसी सरसफाइ	४८१२६०००	३०६८०३२५	६१३६०६५०	६१३६०६५०	६१३६०६५०	६१३६०६५०
४	सरसफाइ सुविधाहरू (FSM, SWM, Sewerage with WWTP)	२८१८०८८३	०	०	०	०	०
५	विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू	३५३८२६७०	१३०००००	५२०००००	६१४१०००	५०६४०००	४२६६५००
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू	१८२३९५००	२०८७०००	८३४८०००	९२४५८५०	५६७८४००	३५९१४००
७	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू	१८४००००	८९६०००	३८४०००	१७३६०००	७४४०००	१३१६०००
८	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	२०६७१७३०७	१०१२२४४२५	२१५५०८०००	१९३४५६४५०	१०७८३७१५०	८८३२७५५०
९	पहिलाको वर्ष भन्दा सम्पत्तिको मूल्य वृद्धिको %	०	१०१२२४३२५	२१५५०७९००	१९३४५६३५०	१०७८३७०५०	८८३२७४५०

सि. नं.	अवयव	वर्ष ५	वर्ष ६	वर्ष ७	वर्ष ८	वर्ष ९	वर्ष १०	जम्मा %
१	खानेपानी प्रणाली	३८४७२०००	३६२९२०००	९०७३०००	०	०	०	०
२	ट्युवबेल	०	०	०	०	०	०	०
३	घरायसी सरसफाइ	३०६८०३२५	०	०	०	०	०	०
४	सरसफाइ सुविधाहरू (FSM ,SWM, Sewerage with WWTP)	०	०	०	०	०	०	०
५	विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू	२९५१०००	२०१००००	५०२५००	०	०	०	०
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू	८९७८५०	०	०	०	०	०	०
७	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू	५६४०००	०	०	०	०	०	०
८	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	७३५६५१७५	३८३०२०००	९५७५५००	०	०	०	१००
९	पहिलाको वर्ष भन्दा सम्पत्तिको मूल्य वृद्धिको %	७३५६५०७५	३८३०१९००	९५७५४००	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

अध्याय ६
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमन

६.१ खासस्व योजनाको कार्यान्वयन

६.१.१ योजना कार्यान्वयन अवधारणा

नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी क्रियाकलाप संचालन गर्दा सबै सरकारी तथा गैर सरकारी संघ सस्था र सरोकारवालाहरूले नगरपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाका रणनीति र मान्यताहरूलाई अवलम्वन गर्नु पर्नेछ । नगरपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले नगरपालिकामा संचालित कुनै पनि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका कार्यक्रम नेपाल सरकारको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियम र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुरुप संचालन गर्ने सुनिश्चितता एवं सहजीकरण गर्नेछ ।

६.१.२ योजना परिमार्जन

नगरपालिकामा खासस्व योजना परिमार्जन गर्नका लागि नगरपालिका खासस्व समन्वय समिति एवं नगरपालिकाको योजना निर्माण समितिको सिफारिसमा आवश्यक देखिए बमोजिम अद्यावधिक वा परिमार्जन गरेर नगर कार्यपालिका बैठकबाट पारित गरिनेछ ।

६.२ अनुगमन योजना

६.२.१ अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति

नगरपालिका र वडा तहमा यो खासस्व योजना कार्यान्वयन अनुगमनका निम्ति हाल नगरपालिकाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिलाइ नै जिम्मेवार बनाइनेछ । नगरपालिका तहका खासस्व क्रियाकलापहरूको आवधिक अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी नगरपालिकास्तरीय समन्वय समितिसँगको सहकार्यमा नगरपालिकाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिले सम्पन्न गर्ने छ । वडा र समुदाय तहमा पनि अनुगमन कार्यदल गठन गरिनेछ । जसमा वडाका सदस्य सहित राजनीतिक दलका सदस्य, नागरिक समाज, शिक्षा, स्वास्थ्य एवं संचार क्षेत्रबाट आवश्यक प्रतिनिधि समावेश गरी गठन गरिनेछ ।

विभिन्न तहका समन्वय समिति अन्तर्गत गठित अनुगमन दल खासस्व योजनामा समावेश क्रियाकलापहरूको लेखाजोखा तथा अवलोकलन गर्नेछ । यसका लागि उद्देश्य, प्रक्रिया, प्रभाव सम्बन्धी सूचकहरू विकास गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ता समिति, उपभोक्ता, कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय नागरिक समाज आदिको उपस्थितिमा अनुगमनका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।

६.२.२ सूचक

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता कार्यक्रमका आधारभूत सूचकहरू ६ महिनाभित्र विकास गरिनेछ । यस्ता सूचकहरू विकास गर्दा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियम, मार्गदर्शन र सम्बन्धित योजनाको उद्धेश्य एवं कार्य पद्धति लगायतका संरचनालाई ध्यान दिइनेछ ।

६.२.३ अनुगमनको तह

खासस्व योजना कार्यान्वयन अनुगमनको तह निम्न प्रकारको हुनेछ ।

- समुदायस्तर : समुदाय आफै, संघ/संस्थाहरू जस्तै विद्यालय, सामुदायिक वन, स्वास्थ्य संस्थाहरू
- वडास्तर : वडास्तरीय खानेपानी , सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति
- नगरपालिकास्तर :उप-प्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन समितिले पनि खासस्वमा प्रस्ताव गरिएका कृयाकलापहरु संचालन, प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा सुचकहरु समयमै हाँसिल गरे नगरेको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ, सो कार्यमा नगरपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले आवश्कताका आधारमा सबै सहयोग प्रदान गर्ने वातावरण निर्माण गरिनेछ ।

६.२.४ अनुगमन विधि

- कार्यक्रमको प्रभावकारी र व्यवस्थित अनुगमनको लागि नगरपालिकादेखि समुदाय तथा टोलसम्म अनुगमन तथा मुल्यांकन समिति गठन गरी क्रियाशिल बनाउने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन सूचक तयार गरी स्वःअनुगमन, सहभागितात्मक अनुगमन र संयुक्त अनुगमन गर्ने ।
- कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकाय वा वाह्य संस्थाहरूबाट सेवा लिई कार्यक्रमले पारेको प्रभावको मध्यावधि तथा अन्तिम मुल्याङ्न गर्ने ।
- NWASH Apps प्रयोग गरी नियमित रुपमा (२/२ वर्षमा) यो योजना अद्यावधिक (update) गर्ने ।

६.३ निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा

यो खासस्व योजनाको अवधि १० वर्षको हुनेछ । यस योजनाको कार्यान्वयनमा केही चुनौतिहरू आउन सक्दछन तापनि नगरपालिकाको पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई सफलिभूत बनाउन नगरपालिका, सम्पूर्ण जनसमुदाय, दातृ निकायहरू, प्रदेश सरकार र सङ्घीय सरकारको सहयोग र समन्वयका साथै संयुक्त प्रयासद्वारा यो अभियानको लक्ष्यमा पुग्न सकिने राजदेवी नगरपालिकाको विश्वास रहेको छ । सरसफाइलाई संस्कृतिको रुपमा स्थापित गरी सरसफाइ र स्वच्छतालाई आयआर्जन र जीवनस्तर सुधारका गतिविधिमा रुपान्तरण गरिनेछ । स्थानीय सरकारको अगुवाइमा फोहोरलाई मोहोर वनाउने विभिन्न सिप तथा ज्ञानहरू समुदायहरूमा हस्तान्तरण गरी सुखि र समृद्ध राजदेवी नगरपालिका अभियानलाई निरन्तरता दिइनेछ । यो खासस्व योजना आधुनिक उच्च प्रविधिको प्रयोग गरेर व्यापक रुपमा छलफल र विज्ञ समूहको संलग्नता र छलफल तथा स्थानीय सरकारको अगुवाई तथा नेतृत्वमा तयार भएको छ । यसैले सोही अनुरुपकै कार्यक्रम संचालन र सूचना व्यवस्थापनका तहमा नगरपालिका नमुना हुनेछ र खासस्व क्षेत्रका जिज्ञासु विद्यार्थीहरूको लागि सिकाई केन्द्रको रुपमा स्थापित हुनेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ ।

६.३.१ सिकाईहरू

खुला दिसा मुक्त अभियानका क्रममा यस नगरपालिका वा साविकका गा वि स हरूलाई प्रशस्त सिकाईहरू भएका छन् । सरसफाइ र स्वच्छता कार्यक्रम केवल कार्यक्रम मात्र नभई एउटा अभियानका रुपमा स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा संचालन भएमा असम्भव भन्ने कुरा केहि छैन भन्ने एउटा प्रमुख सिकाइ भएको छ । असल अभियानको लागि सहयोगी हातहरू पनि प्रशस्त भेटाइने रहेछन । यसै सिकाइका आधारमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानलाई परिणाममुखि बनाउन हर सम्भव प्रयासहरू आवश्यक छन् भन्ने वोध पनि यस नगरपालिकालाई भएको छ ।

६.४ नगरपालिकाको खासस्व संरचना

राज्य पुनर्संरचनापछिको वर्तमान अवस्थामा हरेक नगरपालिकामा झैँ राजदेवी नगरपालिकामा पनि निश्चित सँगठनात्मक स्वरुप स्थापना भएको छ । खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरू पूर्वाधार विकास र वातावरण शाखा अन्तर्गत संचालन गरिने गरिन्छ । खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमका लागि छुट्टै खासस्व संरचना बनि नसकेको अवस्थामा यथासक्य चाँडो खासस्वको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखाको स्थापना तथा जिम्मेवार कर्मचारीको व्यवस्थापन गरी त्यसलाई साधन श्रोत सम्पन्न गरेर अगाडि बढ्ने नीति यस नगरपालिकाले लिएको छ ।

६.५ नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) कोष

नगरपालिकास्तरीय खासस्व समन्वय समितिको रोहवरमा खासस्व कोषको स्थापना गरिनेछ । उक्त कोष खासस्व क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गर्न चाहने अन्य संघ संस्थाहरूको पनि सहयोगको अपेक्षा गरिएको छ । सो कोषको रकम केवल खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धनमा मात्र खर्च गरिने छ । खासस्व समन्वय समितिले कोष संचालन निर्देशिका १ (एक) वर्षभित्र तयार गरी कोषको परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

६.६ संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास आवश्यकता

६.६.१ संस्थागत संरचना

खासस्व क्षेत्रमा कार्यक्रम, योजना बनाउन, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्नका लागि नेपाल सरकारले निम्न संरचनाहरू स्थापना गरेको छ ।

"खासस्व" सेवाहरूको लागि संघीय संरचनामा बिभिन्न तहको भूमिका र जिम्मेवारी

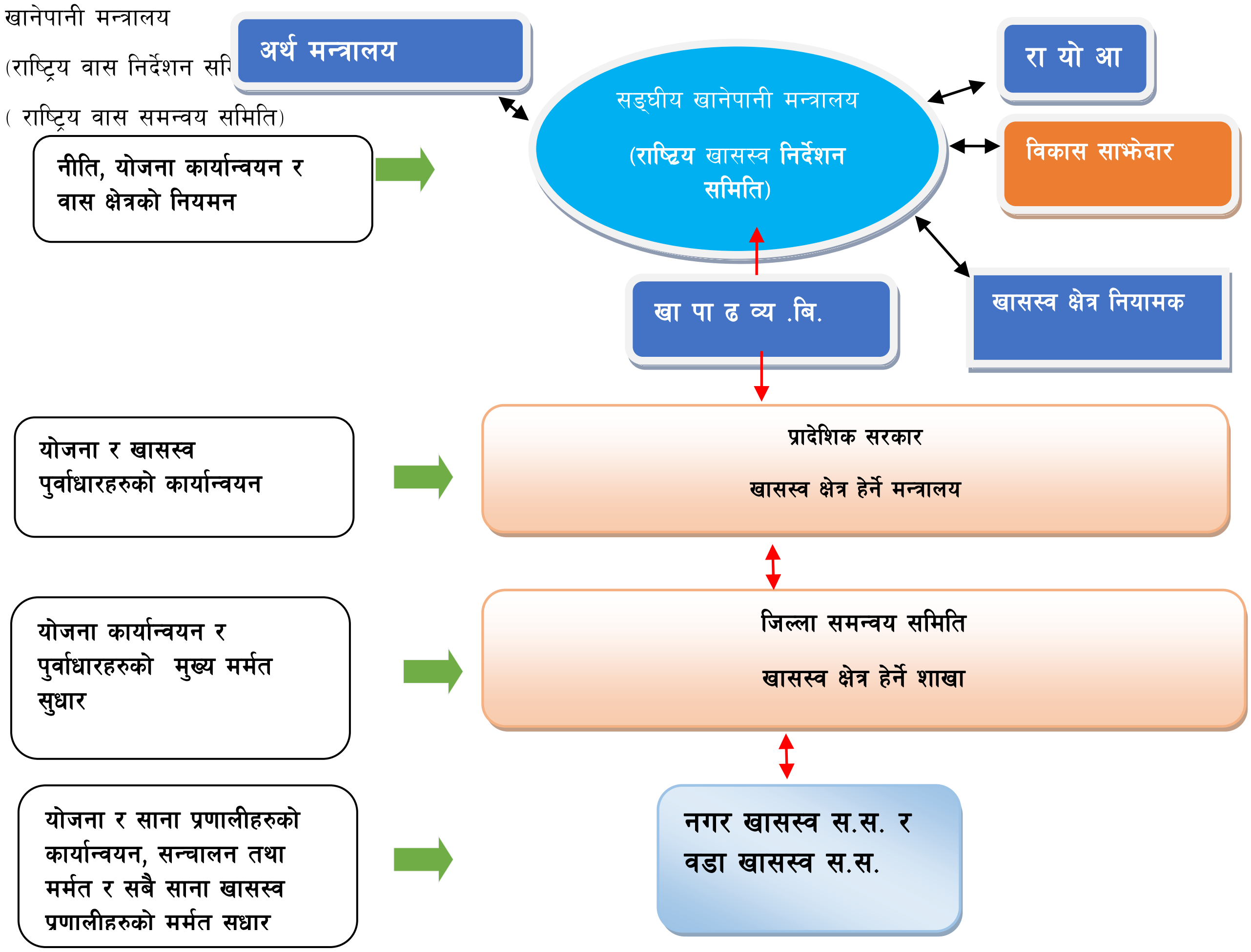

६.६.२ संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागि संरचनागत तथा सचेतनागत क्रियाकलापहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अवलम्बन गरिनु पर्ने उपायहरू यसप्रकार छन् :

- तालिम, कार्यशाला, सेमिनार
- समुदाय र संस्थागत सचेतनामूलक कार्यक्रम
- परीक्षण कार्यक्रमहरू
- सरसफाइ प्रदर्शनी, महोत्सव,
- अवलोकन भ्रमण
- स्व लेखाजोखा अभ्यास

अध्याय ७
संस्थागत संरचना, सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

७.१ सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

क्र.स	सरोकारवाला निकायहरुको विवरण	भूमिका र जिम्मेवारी
१	नगरपालिका	• स्थानीयस्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा नेतृत्व प्रदान गर्ने । • स्थानीय साधन स्रोतको प्रभावकारी उपयोग गर्ने गराउने । • स्थानीय सरोकारवालाहरुसँग समन्वयकारी भूमिका खेल्ने । • खासस्व योजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थान • अनुगमन, नियमन र सुपरीवेक्षण
२	वडा कार्यालय	• स्थानीय स्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा समन्वय तथा नेतृत्व प्रदान गर्ने, • सामाजिक परिचालनको अभियानमा नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थान • अनुगमन, नियमन र सुपरीवेक्षण
३	नगरपालिका स्थित खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखा	• कार्यक्रमको मुख्य सहयोगीको भूमिकामा रही आफ्नो कार्यालयमा उपलब्ध आर्थिक र मानवीय स्रोतलाई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा परिचालन गर्ने, • खानेपानी आयोजनाको निर्माण, मर्मत सुधार तथा क्षमता विकासमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।
४	नगरपालिका स्थित शिक्षा शाखा	• विद्यालयको अगुवाइमा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन अभियान कार्यक्रमको नेतृत्व गर्दै हरेक विद्यालयमा खासस्व प्रवर्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने र विद्यालयलाइ तिन ताराको अवस्थामा स्तरोन्नती गर्ने ।
५	नगरपालिका स्थित स्वास्थ्य शाखा	• स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरु मार्फत हातधुने र अन्य सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीमा परिवर्तन अभियान कार्यक्रममा स्वयंसेवीका, मासिकाहरुलाई परिचालन गर्ने,
६	नगरपालिका स्थित महिला, वाल बालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक	• महिला सहभागिता अभिवृद्धि गर्नका लागि सशक्तिकरणका कार्यक्रम संचालन गर्ने, • महिला सहकारी संस्था तथा समूहहरु परिचालन गर्ने,

	शाखा	• वालक्लवहरुलाई सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धी कार्यमा लाग्न सक्षम वनाउने
७	जिल्ला वन डिभिजन कार्यालय	• सामुदायिक तथा निजी वन समूहको आर्थिक स्रोत र जनशक्तिलाई सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा प्रयोग गर्न मुख्य भूमिका निर्वाह गर्ने, • इलाका वन सेवा केन्द्रहरुलाई समेत सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन गर्ने अभियानमा लगाउने । • वृक्षारोपण, खानेपानीको मूल संरक्षण तथा भूक्षय नियन्त्रणसम्बन्धी कार्य गर्ने
८	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र	• कृषि सेवा केन्द्रहरुको अगुवाईमा स्थानीय कृषि समूहलाई सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा काम गर्न लगाउने, • जैविक कृषि प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गर्ने, • भकारो सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने • फोहोरमैलाको व्यस्थापन सम्बन्धी कार्यमा सघाउने • आयआर्जनका कार्यमा सहकार्य गरी सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रर्बद्धन गर्ने
९	भेटेनरी अस्पताल तथा पशु विज्ञ केन्द्र	• गाईवस्तु तथा पशुपंक्षीहरुको व्यवस्थित पालन गर्नको लागि गोठ तथा मलखाद व्यवस्थापनमा मुख्य भूमिका खेल्ने, भकारो सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने • पशुजन्य रोगबाट बच्न सक्ने उपायहरु बारे कार्यक्रम संचालन गर्ने, • चरिचरनको व्यवस्था गर्ने
१०	आमसंचार माध्यमहरु,संचारकर्मी तथा नागरीक समाज	• अभियान र सन्देशमूलक सामग्रीहरुको प्रचारप्रसार • अध्ययन, अवलोकन र सफल कथाहरुको प्रचारप्रसार, • अनुगमन पैरवी
११	विद्यालय	• जीवनउपयोगी ज्ञान, सीप, अभ्यास र सचेतना विस्तार • विद्यार्थी, विद्यालय परिवार र समुदायको सशक्तिकरण र सक्रियता बृद्धि, अभिमुखीकरण र तालिम, अवस्था विश्लेषण, सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहजीकरण • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी तिन तारा युक्त विद्यालयको रुपमा घोषणा हुने
१२	विकास साझेदार निकायहरु	• प्राविधिक तथा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने, • आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउने तथा खोजी गर्ने, • कार्यक्रममा सहजीकरणको भूमिका निर्वाह गर्ने ।

१३	उद्योग तथा वाणिज्य संघ	• सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभियानलाई सफल वनाउन निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने, • स्थानीय स्रोत र जनशक्ति परिचालन गर्न सहयोग गर्ने, • नगरपालिका र वडाका सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानमा सहकार्य र सहयोग गर्ने
१४	अन्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु	• आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउने • कार्यक्रमको सहजिकरण गर्ने • प्राविधिक तथा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने,
१५	जिल्ला स्थित गैर सरकारी संघ संस्था	• सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन अभियानलाई संस्थाको कार्ययोजनामा राखेर कार्यान्वयन गर्ने, • सामाजिक परिचालनको कार्य गर्ने,
१६	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	• समुदायस्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्च्छता प्रवर्द्धनमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
१७	व्यवसायीहरुः होटेल तथा रेष्टुराँ, थोक तथा खुद्रा व्यापारी, यातायात व्यवसायी, कल कारखाना र मठ मन्दिर संचालक	• सरसफाइ सामग्री उत्पादनमा सहयोग र लगानी गर्ने • फोहोर मैलाको वर्गीकरण र व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकालाइ सहयोग गर्ने । • सुरक्षित पिउनेपानी र शौचालयको सुविधा, हात धुने स्थान र सामग्रीको व्यवस्था आदिमा ध्यान दिने ।
१८	स्थानीय क्लव र स्थानीय समूह, उपभोक्ता समिति आदि	• सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहजीकरण • स्थानीय स्तरका कार्यक्रममा अगुवाइ गर्ने

आज मिति २०७९।०२।२१ गते शनिवारका दिन विहान (११:०० बजे) यस राजदेवी नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको बैठक नगर प्रमुख श्री भिखारी प्रसाद यादव ज्यूको अध्यक्षतामा देहाय बमोजिमका प्रस्तावहरू माथि छलफल गरि निर्णय गरियो ।

उपस्थिति

१. श्री भिखारी प्रसाद यादव	नगर प्रमुख	
२. श्री राजकुमारी देवी	उप नगर प्रमुख	
३. श्री सुबोध साह	नि.प्र.प्र.अ.	
४. नरेश प्रसाद यादव	१ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
५. सनुप महतो	२ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
६. रामरूप राउत	३ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
७. शम्भु प्रसाद साह	४ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
८. सुरेश पंडित कुम्हार	५ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
९. विश्वनाथ साह तेली	६ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
१०. विजय शंकर प्र. यादव	७ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
११. रामईश्वर राय	८ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
१२. महेन्द्र दास	९ नं. वडा अध्यक्ष	सदस्य
१३. राजकुमार साह कलवार	सदस्य	
१४. संदिपमान राजवंशी	सदस्य	
१५. पानालाल महतो	सदस्य	
१६. चन्द्रकला देवी राम	म. सदस्य	
१७. लिला देवी	म. सदस्य	
१८. निशा देवी	म. सदस्य	
१९. अंजु देवी यादव	म. सदस्य	
२०. अनिता राय	म. सदस्य	

प्रस्तावहरू :

१. खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी योजना कार्यक्रम अनुमोदन सम्बन्धमा ।

निर्णयः- प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा यस राजदेवी नगरपालिकामा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना निर्माण कार्यका लागि संकलित तथ्यांकहरूको विश्लेषण गरी तयार पारिएको खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताको बस्तुगत विवरण वास एप्सको माध्यमबाट संकलन गरिएका तथ्यांकहरूको विषलेषण गरी वास्तविकता र तथ्यमा अधारित भएको हुदाँ (खासस्व) योजनाको बारेमा छलफल भई नगर सभाबाट पारित गर्न कार्यपालिका बैठकमा स्विकृतीको लागि पेश भएकोले राजदेवी नगरपालिकामा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी योजनालाई आठौं नगरसभामा पेश हुने गरी अनुमोदन गर्ने निर्णय गरियो ।